

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
У ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ЛЦЕЙ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ)
ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Збірник наукових праць за матеріалами
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Житомир, 7 червня 2023 року)

Житомир,
ТОВ «Видавничий дім "Бук-Друк"»
2023

*Рекомендовано до друку Навчально-методичною радою
Навчально-методичного кабінету професійно-технічної освіти у
Житомирській області (протокол № 2 від 12.06.2023 р.)*

Рецензенти:

- Мирончук Н. М. – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка;
- Ткачук І. М. – заступник директора Навчально-методичного кабінету професійно-технічної освіти у Житомирській області;
- Нагаєвська І. О. – кандидат психологічних наук, методист Навчально-методичного кабінету професійно-технічної освіти у Житомирській області

I-65 Інклюзивне навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в сучасних умовах : проблеми та перспективи розвитку: зб. наук. праць : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 07 червня 2023 р.). / за ред. І. Д. Сахневич. Житомир : ТОВ «Видавничий дім "Бук-Друк"», 2023. 195 с.

Збірник наукових праць вміщує результати теоретичних пошуків та експериментальних досліджень науковців, аспірантів, методистів навчально-методичних кабінетів (центрів) професійної (професійно-технічної) освіти України, педагогічних працівників з актуальних питань впровадження інклюзії у сучасний освітній процес. Представлено наступні аспекти досліджуваної проблеми: концептуальні аспекти інклюзивної освіти; особливості організації інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти; використання інноваційних педагогічних технологій в умовах інклюзивного навчання; дистанційна освіта; соціально-психологічний супровід осіб з особливими освітніми потребами в закладах професійної (професійно-технічної) освіти; професійна освіта та зайнятість осіб з особливими освітніми потребами.

Адресовано широкому загалу освітян, науковцям, викладачам, аспірантам, студентам вищих навчальних закладів.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	7
Тепенчак Т. М. Філософське обґрунтування історичної необхідності ефективного впровадження інклюзивної освіти в закладах професійної (професійно-технічної) освіти	7
Тарнавська Н. П. Сприяння інклюзії: розширення можливостей здобувачів освіти з інвалідністю через заклади професійної (професійно-технічної) освіти	15
Котлова Л. О., Долінчук І. О. Професійна та психологічна готовність педагога до навчання дітей, які мають особливі освітні потреби	20
Вознюк О. В. Педагогіка усвідомлених сновидінь як потужний навчальний ресурс закладів професійної (професійно-технічної) освіти	25
Мирончук Н. М. Виклики навчання учнів з особливими освітніми потребами в умовах дистанційної організації освітнього процесу	34
Басюк Н. А. Роль інклюзивного освітнього середовища закладу професійної освіти у формуванні емоційного інтелекту здобувачів з особливими освітніми потребами ...	38
Гордійчук А. В. Інклюзивна освіта у світовій практиці	43
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНІЙ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ) ОСВІТИ	51
Бєлова Н. О. Професійна підготовка здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, що мають порушення інтелектуального розвитку: з досвіду ЗП(ПТ)О Донецької області	51
Сахневич І. Д. Технологія кооперативного навчання в інклюзивному просторі	59
Двоєносова Л. В. Дистанційне навчання: нетикет для осіб з особливими освітніми потребами	69

Жидецька О. О. Використання інноваційних педагогічних технологій в умовах інклюзивного навчання в Житомирському професійному ліцеї Житомирської обласної ради	75
Балейко В. В. Використання інноваційних педагогічних технологій в умовах інклюзивного навчання у Міжрегіональному центрі професійної перепідготовки звільнених у запас військовослужбовців м. Кривого Рогу Дніпропетровської області	81
Лисиця Т. В. Використання дистанційних освітніх платформ для навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами	89
Кулинич О. А. Інклюзивна професійна освіта: проблеми, досвід, перспективи	94
Моргун О. В. Загальні та спеціальні методи роботи із здобувачами освіти в інклюзивних групах	102
Мельник Н. М., Забужанська Г. В. Деякі аспекти впровадження інклюзії в закладах освіти	109
Шевчук М. М. Використання сучасних форм та методів інклюзивного навчання на уроках хімії та біології	114
Крикуненко Л. М. Організація інтерактивного навчання в освітньому процесі	116
Власюк М. Л. Особливості викладання української мови та літератури для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами	121
Гримач О. М. Професійна освіта та зайнятість осіб з особливими освітніми потребам	125
Карабенкова І. П. Роль асистента майстра виробничого навчання у роботі зі здобувачами освіти з особливими освітніми потребами	129
Слюсар Л. В. Бібліотека як відкритий простір для соціалізації користувачів з особливими потребами	133
 РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ	
Лапа О. В. Підготовка практичних психологів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до роботи з	140

особами з особливими освітніми потребами	140
Нагасвська І. О. Розвиток асертивної поведінки здобувачів освіти із особливими освітніми потребами в ЗП(ПТ)О – важливий компонент їх успішної соціалізації ...	145
Гаврилова Г. А. Соціальний супровід щодо правової підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, які мають статус дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа в закладах професійної (професійно-технічної) освіти	153
Гадомська І. О. Психологічний супровід освітнього процесу	165
Гнатишина Л. В. Інноваційні техніки роботи з дітьми з особливими освітніми потребами	171
Ляхова Т. В., Коваленко Л. М. Соціально-психологічний супровід осіб з особливими потребами в закладах професійної (професійно-технічної освіти)	177
Калінчук А. Б. Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами	186

ВСТУП

Якісна освіта є основою інтелектуального, культурного, творчого, соціально-економічного і духовного розвитку суспільства та підвалиною добробуту країни. Сучасна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, консолідації всіх його інституцій, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів. Освіта має бути спрямована на отримання життєвих компетентностей та всебічний розвиток людини як особистості: її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей громадян, здатних до свідомого суспільного вибору.

Розвиток сучасного суспільства та процеси євроінтеграції України вимагають термінового вирішення питання впровадження та розвитку в країні освіти для всіх громадян. Повноцінне впровадження інклюзивної освіти є важливим не лише для забезпечення права здобувачів на освіту, а й відповідає міжнародним зобов'язанням України та сприяє зміцненню авторитету нашої держави у світі й формуванню позитивного її іміджу.

Збірник наукових праць вміщує результати теоретичних пошуків та експериментальних досліджень науковців, аспірантів, методистів навчально-методичних кабінетів (центрів) професійної (професійно-технічної) освіти України, педагогічних працівників з актуальних питань впровадження інклюзії у сучасний освітній процес. Представлено наступні аспекти досліджуваної проблеми: концептуальні аспекти інклюзивної освіти; особливості організації інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти; використання інноваційних педагогічних технологій в умовах інклюзивного навчання; дистанційна освіта; соціально-психологічний супровід осіб з особливими освітніми потребами в закладах професійної (професійно-технічної) освіти; професійна освіта та зайнятість осіб з особливими освітніми потребами.

Адресовано широкому загалу освітян, науковцям, викладачам, аспірантам, студентам вищих навчальних закладів.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ СВІТИ

Тепенчак Тетяна Миколаївна,
*кандидат філософських наук,
викладач вищої категорії
Коростишівського професійного
аграрного ліцею
(Україна, Житомирська область)*

ФІЛОСОФСЬКЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ НЕОБХІДНОСТІ ЕФЕКТИВНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Розвиток українського громадянського суспільства за основними засадничими принципами західноєвропейської цивілізації вимагає нових підходів до розуміння потреб особистості. Так, основним епіцентром соціокультурного середовища стає «людина», або «дитина». Такий акцент був зроблений у європейській цивілізації іще давньогрецьким філософом Сократом, який обґрунтовував позицію «пізнай себе» і ти пізнаєш Всесвіт. І от, у ХХІ столітті – столітті високого науково-технічного прогресу, розвиненої демократії, глобалізованого та згуртованого через інтернет-мережі світу, – суспільство й донині «стукає у двері» формули «пізнай себе».

Пройшовши в історичній перспективі ряд соціокультурних перетворень на кшталт виокремлення себе народом із власною, притаманною лише йому культурою, випробувавши на собі механізми соціалістичних дослідів, що мали на меті формування «нової» – «радянської» людини, розірвавши пута імперського союзу, український народ прямує шляхом визначення та утвердження себе нацією. Саме з цією метою проводиться, з одного боку, ряд адміністративних реформ через впровадження певних законодавчих актів, а з іншого – розвиток громадянського суспільства вимагає зміни світоглядних настанов.

Одним із викликів, що стоять перед українським громадянським суспільством, є організація взаємодії та інтеграція в соціокультурний простір людей з обмеженими фізичними можливостями (цей термін вжито в загальному значенні, і тому його слід розуміти із усіма його трансформаціями).

За часи перебування України у складі Радянського Союзу, – за аналогічними та установленими там принципами, – ця проблема «прибиралася з очей» – замовчувалася, заховувалася та не популяризувалася через засоби масової інформації (оскільки це складало важливу суперчність в державній пропаганді та культурі соцреалізму в частині змальовування радянської людини «здоровим, щасливим, самовідданим будівником комунізму», не говорячи уже про той факт з історії, коли під керівництвом Сталіна тричі проводилися «очистки» радянських вулиць від людей, які залишилися інвалідами після Другої світової війни). Таким людям встановлювали діагноз «людини-інваліда» та максимально ізолювали їх від суспільства (в спеціалізованих медичних та освітніх закладах, у власних будинках на догляданні родичів); зазвичай вони не мали доступу до закладів соціальної, культурної, мистецької, спортивної сфери, – їх ніби «ніколи й не існувало для щасливого соціалістичного суспільства». У спрощеному вигляді проблема виглядала як у дитячій грі – коли дитині страшно або від чогось неприємно чи моторошно, вона намагається закрити очі і зробити вигляд, що проблеми не існує. Цивілізоване європейське суспільство навчилося вирішувати цю проблему шляхом активного включення цієї категорії людей до звичайного суспільного життя.

Нині ми свідомі того, що на шляху до розвиненого громадянського суспільства в Україні одним із ключових «маркерів» стане вирішення питання соціокультурного становлення людини з особливими потребами. Тобто, за цілком слушним умовисновком О. Крижанівської, «коли і держава, і суспільство виявляють готовність сприймати інвалідність не як індивідуальну драму,... а як суспільне явище, для якого інвалід і соціум – партнери у взаємодії» [5]. У даному міркуванні можна виокремити два основні терміни – «інвалід» та «соціум», і саме

вони вимагають нового осмислення філософами, соціологами та іншими науковцями, оскільки обґрунтування формули «інвалід» в ХХІ столітті уже викликає вимогу розрізнення «фізичних вад тіла» і «цілісності душі» (а це проблема, до якої все частіше звертатимуться для осмислення філософи).

Не менш складна дилема міститься в терміні «соціум», бо в українському науковому співтоваристві наріжним каменем дослідження та обговорення стає визначення змісту (сенсу, змістовної наповненості) нового українського суспільства (або соціуму), незворотній та різкий поворот до якого відбувся від початку повномасштабного вторгнення Збройних Сил РФ в Україну. Дану проблему в соціокультурному просторі озвучують ряд українських науковців та політтехнологів – С. Дацюк, Н. Глоба, В. Небоженко, Ю. Романенко, А. Золотарьов, В. Фесенко і багато інших. Достеменно можна стверджувати лише одне – український соціум уже ніколи не буде таким, як був, – і це дослідження має таку саму мету – окреслити певний штрих у визначенні місця молодих людей та дітей з особливими потребами в оновленому українському громадянському суспільстві і віднайти механізми партнерської діяльності.

За оприлюдненими даними Держстату станом на 1 січня 2021 року в Україні нараховувалося 2 млн. 703 тис. людей з інвалідністю, із них 163,9 тис. – дітей [7]. В результаті повномасштабної війни, за офіційними даними Генеральної прокуратури, станом на 09.05.23 року додатково іще зазнали поранення різного ступеню тяжкості 967 дітей (без повного врахування з місць активних військових дій) [1]. На жаль, ці цифри невблаганно збільшуються, оскільки на цей час уся територія України не є безпечною для проживання через нанесення ударів різними видами зброї. В історичному плані декілька хвилин практично не відіграють надто важливого значення, проте крізь призму філософського антропологічного аналізу, – коли «здорова» людина або дитина за лічені хвилини під час безперервних бомбардувань та обстрілів може стати «інвалідом», – це вирішальна катастрофічна зміна особистісного Макрокосму. Саме тому українське суспільство має якомога швидше виробити нову парадигму – «утримання в соціумі»

людей (дітей) з інвалідністю, в якій основною домінантою буде розкриття їх особистісного потенціалу.

2009 року Україна ратифікувала Концепцію про права осіб з інвалідністю та визнала її засадничі принципи: «поваги до притаманного людині гідності, її особистої самостійності, зокрема свободи робити власний вибір, і незалежності; ...повне й ефективне залучення та включення до суспільства; ...повага до особливостей осіб з інвалідністю і прийняття їх як компонента людської різноманітності й частини людства; ...рівність можливостей; ...повага до здібностей дітей з інвалідністю, що розвиваються, і повага до права дітей з інвалідністю зберігати свою індивідуальність» (ст.4) та в частині освіти (ст.24) зобов'язалася забезпечити безперешкодний доступ до закладів освіти та професійного навчання, забезпечуючи осіб з інвалідністю розумним пристосуванням [4]. Звичайно, від декларування намірів до повної реалізації планів чи намірів неодмінно вибудовується й торується важкий шлях досліджень, аналізу, спроб впровадженнь, корекції або інколи й відмови, але українське громадянське суспільство «приречене» на нинішньому етапі розвитку пройти цей шлях і вирішувати ті завдання, які ставить перед ним сучасне глобалізоване постіндустріальне суспільство.

У межах означеної проблематики та характеризуючи сучасне українське суспільство, що розвивається непомірно швидкими темпами від стадії індустріальної (модерної) до постіндустріальної (постмодерної), ми можемо стверджувати про наявні проблеми державної політики в частині не стільки законодавчої ініціативи, скільки в належній організації умов доступу та організації навчання й соціалізації людей з обмеженими фізичними можливостями, активне їх включення в економічне і соціокультурне життя соціуму. Дана проблема загострюється ще й тим, що, на думку О. Дікової-Фаворської, «...соціально-економічні, екологічні, демографічні чинники трансформаційного періоду призвели до постійного зростання частки інвалідів у загальній структурі населення України...» [3,с.56], а це означає, що 1) часу на вирішення залишається мало; 2) вирішення проблеми вимагає активного включення громадських структур суспільства; 3) необхідність

обґрунтування та роз'яснення суті проблеми мас-медійними структурами для свідомого осмислення широкими верствами населення; 4) нагальність обладнання усіх освітніх закладів (у тому числі закладів професійної (професійно-технічної) освіти необхідними пристосуваннями; 5) врегулювання питань забезпечення людей з інвалідністю робочими місцями, які також у свою чергу мають бути облаштованими необхідними пристосуваннями і т. ін. Достеменно можна стверджувати той факт, що велика частина людей з особливими потребами є вагомою складовою всього українського громадянського суспільства, будує та розвиває його, є активним рушієм економічних змін, вносить здобутки своєї творчої діяльності у загальну скарбницю української культури.

Ми цілком свідомі того, що, як зазначає О. Дікова-Фаворська, «в умовах, що пов'язані з поширенням процесів глобалізації, технологічними змінами, новими організаційними структурами і формами організації праці, поступовим переходом до суспільства, в якому головна роль відводиться знанням і кваліфікації працівника, набувають особливого значення професійні здібності та індивідуально-психологічні здатності індивіда», а «...в жорстких умовах конкуренції виживає тільки підготовлений, компетентний, впевнений у собі суб'єкт нових економічних відносин» [2]. Вважаю, що саме тому акцент має ставитися і на організації навчального процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та облаштування їх необхідними пристосуваннями не лише під час професійно-теоретичних занять, але й під час організації занять із професійно-практичного навчання. Звичайно, тут доведеться провести ряд досліджень стосовно визначення необхідних засобів, механізмів, обладнання та інших пристосувань, необхідних для встановлення їх на наявних виробничих потужностях навчальних закладів для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами за рядом професій, на які є попит на ринку праці.

В мережі мас-медіа трапляється безліч повідомлень про те, як люди з інвалідністю не лише самотужки освоїли ряд професій (у тому числі нових або давно забутих – від інкрустації та дизайну залишків бойових снарядів до плетіння стилізованих

українських віночків та прикрас до національного одягу), але й організували власну підприємницьку діяльність або створили невеликі підприємства, створюючи навіть додаткові робочі місця. Одним із прикладів такого досвіду стала реалізація проекту «Іди і роби» у м. Рівному за підтримки органів місцевої влади, коли групу із восьми молодих людей, які перебували на обліку у Центрі реабілітації інвалідів та дітей «Крок», навчали за професією «Кухар, кондитер» із перспективою організації їх спільної справи та реєстрації їх як суб'єкта підприємницької діяльності [8]. Понад 20 років активно функціонує Коростишівський центр соціально-трудової та професійної реабілітації інвалідів, який постачає на ринок готові текстильні вироби та одяг. І таких підприємств, які потребують кваліфікованих кадрів, в Україні є досить таки багато.

За даними Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, підготовленої та оприлюдненої у 2021 році, зазначається, що у 2016-2017 навчальному році кількість дітей, які навчалися інклюзивно, складала 4,2 тис. учнів. Проте, вже у 2020-2021 навчальному році кількість учнів, які розпочали навчання в інклюзивних класах, зросла до 25,1 тис. учнів [6, с. 49]. Реформи в системі освіти у програмі Нової Української Школи (НУШ) передбачають функціонування та організацію навчання в інклюзивних класах. З цією метою загальноосвітні навчальні заклади облаштовуються необхідними пристосуваннями, а також передбачають (за потреби) у штатних розписах посаду помічника вчителя або асистента вчителя, основними завданнями якого є складання та реалізація індивідуальної програми розвитку дитини, відслідковування динаміки її розвитку, налагодження процесу соціалізації учня в школі та класі, сприяння в організації виховного процесу та взаємодії між такою дитиною та соціумом і т.ін. Звичайно, це вагомі і такі необхідні здобутки в системі освіти. Проте, тут слід вказати на той факт, що така велика кількість дітей, які мали змогу навчатися в інклюзивних класах, за два-три роки матимуть бажання здобувати освіту як у вищих, так і в закладах професійної (професійно-технічної) освіти та здобувати ряд професій, які до даного часу їм були недоступні, або їх взагалі не було на ринку праці.

У 2019-2020 навчальному році у закладах професійної (професійно-технічної) та вищої освіти уже навчалось 1,3 тис. здобувачів освіти із обмеженими фізичними можливостями [6, с.54]. Оскільки, як зазначалося, тенденція до збільшення кількості людей з обмеженими фізичними можливостями має тенденцію до зростання, то проблема реформування закладів професійної (професійно-технічної) освіти є нагальною для вирішення. А отже, такі заклади освіти уже мають бути підготовлені приймати дану категорію осіб з особливими освітніми проблемами та мають бути облаштованими розумними пристосуваннями, навчальним приладдям та обладнанням, навчально-методичним забезпеченням та пристроями для дистанційного навчання. Окрім того, вважаю доцільним вивчити та обґрунтувати питання уведення до штатних розписів закладів професійної (професійно-технічної) освіти (за необхідності) посади помічника або асистента викладача у інклюзивних групах – за аналогією із штатними розписами загальноосвітніх навчальних закладів.

Залишається проблемою і працевлаштування означеної категорії здобувачів освіти та бронювання робочих місць, оскільки «на державному рівні цей процес недостатньо контролюється» [6, с. 56]. Оскільки певна частина осіб з обмеженими фізичними можливостями зазвичай потребує спеціальних пристосувань на робочому місці, це зобов'язання вимушений взяти на себе підприємець або підприємство, а це передбачає додаткові витрати. Вважаю, що держава має врегулювати цей механізм шляхом державних дотацій або безпроцентного кредитування. На моє глибоке переконання, в суспільстві має бути відпрацьований процес переходу осіб з особливими потребами від інклюзивних класів до закладів вищої або професійної (професійно-технічної) освіти і від них до підприємств із уже підготовленими та відповідно облаштованими робочими місцями.

Окрім цього, потребує оновлення перелік медичних протипоказань для підготовки до визначених професій та визначення таких протипоказань із перспективою для тих професій, які нещодавно з'явилися та будуть з'являтися на ринку праці. Досить часто через наявний перелік протипоказань

на навчання в заклади професійної (професійно-технічної) освіти не може вступити значна кількість дітей, які за результатами успішності навчання в загальноосвітніх навчальних закладах не зможуть вступити та навчатися у вищих навчальних закладах.

Отже, глобалізація та стрімкий розвиток науково-технічної сфери у світі з одного боку та активізація становлення громадянського суспільства в Україні через повномасштабну збройну агресію РФ з іншого, стали запорукою вимоги пришвидшеного врегулювання питання організації здобуття освіти для людей з обмеженими фізичними можливостями, забезпечення їх працевлаштування в сучасних економічних умовах та відповідно до потреб ринку праці. Особлива роль у вирішенні цього питання належить організації навчання даної категорії людей у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Вважаю, що у найближчій історичній перспективі на ринку праці запропонує свої послуги велика кількість людей, які хоча і мають певний ступінь інвалідності, проте мали змогу, бажання, сили та терпіння здобути відповідну освіту і оволодіти основами певної, обраної ними самими професії. Саме такий підхід стане запорукою тієї формули, коли держава і людина з інвалідністю стануть «партнерами у взаємодії».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дані про постраждалих дітей станом на 9 травня 2023 року / Офіс генерального прокурора. URL : https://t.me/pgo_gov_ua/11962?fbclid=IwAR0FFymobWkNas5YRGe5-vGk_KAAByt7bjmA-jRmztGBr-oh6AvSGI9JGmc (дата звернення 12.05.2023)
2. Дікова-Фаворська О.М. Освіта людей з функціональними обмеженнями здоров'я як фактор успішної інтеграції в суспільство. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/47220167.pdf> (дата звернення 08.05.2023)
3. Дікова-Фаворська О.М. Соціологічні підходи до вивчення проблеми соціального виключення людей з особливими потребами / *Український соціум*. 2011. № 3(38).

С. 53-66. URL : https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2011/10/53-66__no-4__vol-39__2011__UKR.pdf (дата звернення 07.05.2023)

4. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 05.05.2023)

5. Крижанівська О. П., Іванцова Л. Лібералізація роботи з дітьми-інвалідами в Україні. URL : https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/6273/1/6_Kryzhanivska.pdf (дата звернення: 07.05.2023).

6. Освіта осіб з особливими освітніми потребами: від рівних прав – до рівних можливостей. *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні* : монографія / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), О.М. Топузов (заст. голови)]; за заг.ред. В.Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2021. С. 49-57. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/726223/1/nac%20dopovid%202021%20color%201%20%281%29.pdf> (дата звернення: 09.05.2023).

7. У Держстаті розповіли, скільки в Україні людей з інвалідністю. *Радіо Свобода*. 2021. 24 черв. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-invalidnist-statystyka/31324501.html> (дата звернення: 12.05.2023).

8. У Рівному реалізують унікальний проект для людей з інвалідністю. URL : <https://invak.info/obuchenie/u-rivnomu-realizovuyut-unikalnij-proekt-dlya-lyudej-z-invalidnistyu.html> (дата звернення: 11.05.2023).

Тарнавська Наталія Петрівна,
*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти і
педагогічних інновацій Житомирського державного
університету імені Івана Франка;
дослідник Пармського дослідницького університету
(Італія)*

СПРИЯННЯ ІНКЛЮЗІЇ: РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЧЕРЕЗ ЗАКЛАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Інклюзія (включення) є основоположною системою, яка забезпечує всім здобувачам освіти, незалежно від їхніх здібностей чи обмежень, рівний доступ до якісної освіти. Інклюзія стосується таких практик, щоб усі люди, незалежно від їхнього походження, ідентичності чи характеристик, цінувалися, поважалися й мали рівні можливості для участі та внеску в різні соціальні, професійні, культурні та інституційні контексти. Освітня інклюзія спрямована на створення середовища, де сприяють різноманітності, і кожен відчуває почуття причетності та визнання. Хоча інклюзивну освіту асоціюють з будь-якими академічними закладами, її важливість у системі професійно-технічної підготовки важко переоцінити.

У цій статті ми зробимо короткий аналіз теоретико-методичних підходів до розширення можливостей здобувачів освіти з інвалідністю в закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Говорячи про розширення можливостей здобувачів освіти з інвалідністю через заклади професійної (професійно-технічної) освіти, важливо розуміти базові засади, на яких ґрунтується освітня інклюзія і чому для її реалізації важливо сприяти прийняттю різноманітностей. Різноманітність та інклюзія – це дві взаємопов'язані концепції, які часто обговорюються разом у контексті суспільної значимості. Хоча вони відмінні, разом з тим – тісно пов'язані та взаємодоповнюють одна одну. Різноманітність означає наявність широкого діапазону людських відмінностей у групі, організації чи спільноті. Ці відмінності можуть включати расову, етнічну приналежність, стать, вік, фізичні можливості, соціально-економічне походження, або релігійні переконання. Різноманітність означає визнання та цінування цих відмінностей [4]. У контексті професійної (професійно-технічної) освіти важливо визнавати те, що кожна людина приносить у професійну діяльність унікальні перспективи, досвід і таланти.

З іншого боку, інклюзія передбачає підходи щодо створення середовища, де кожен відчуває, що його вітають, поважають, підтримують і він має можливість у повній мірі реалізуватися, освоювати професію і робити свій внесок. Йдеться про те, щоб різноманітні люди, зокрема, й люди з інвалідністю, не лише були присутні, але й були включені та ціновані. Інклюзія передбачає виховання почуття причетності та справедливості, коли люди мають рівні можливості для процвітання та успіху, незважаючи на їхні відмінності. Мова йде про використання різниці як унікального ресурсу ефективного навчання. Педагогу необхідно мотивувати здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, стимулювати їх пізнавальну активність, залучати до вирішення проблем, надавати можливість прийняття рішень, а також глибше розуміти їх потреби і вподобання. Важливими інструментами для цього є трансформація незрозумілої інформації у доступну та в міру складну. Також – це сприяння включеності учасників освітнього процесу в активну діяльність, з опорою на сильні сторони особистості. Не менш важливо «плекати впевненість у своїх силах і можливостях, надихати їх на нові пошуки і відкриття. Справедливе ставлення педагога формує у здобувачів освіти довіру до себе, сприяє об'єктивній оцінці ними витрачених зусиль та є способом побудови особистісної траєкторії життєвого успіху, коли немає невстигаючих, коли результату може досягти кожен» [5]. Це заохочує молодих людей з інвалідністю позитивно сприймати себе, захищати свої потреби та права. Коли вони бачать, що їхні голосичують і поважають, це дає їм змогу стати самозахисниками та агентами змін. Це розширення повноважень сприяє їх самоповазі та впевненості, оскільки вони розуміють свої потреби та мету.

Створення рівних можливостей для професійно-технічної освіти вимагає адаптації та модифікації методів навчання для задоволення різноманітних потреб і здібностей здобувачів освіти.

Розглянемо кілька підходів, які можуть допомогти досягти цієї мети:

1. Використання методів диференційованого навчання, щоб адаптувати різні стилі навчання, врахувати здібності та

інтереси здобувачів освіти. Необхідно надати їм кілька шляхів для доступу та демонстрації свого розуміння професійного змісту. Це може включати використання сучасних навчальних посібників, у тому числі електронних застосунків з голосовими, або візуальними помічниками, організацію практичних занять на основі простих алгоритмічних дій, групової роботи, кооперації, колективних проєктів.

2. Універсальний дизайн для навчання, щоб забезпечити доступність навчальних матеріалів і методів для всіх здобувачів освіти – різноманітні засоби представлення, вираження та залучення, щоб задовольнити потреби у разі труднощів та спиратися на сильні сторони особистості. Використовувати такі технології, як відео з субтитрами, або програми зчитування з екрана, щоб покращити доступність.

3. Спільне навчання й заохочення до співпраці між здобувачами освіти шляхом кооперації, обговорень і спільної навчальної діяльності. Створення сприятливого середовища в класі, яке цінує командну роботу, повагу та інклюзивність. Сприяння можливостям навчання по принципу «рівний-рівному», коли здобувачі освіти можуть вчитися та підтримувати один одного [2, с. 23-30].

4. Персоналізоване навчання, адаптоване до індивідуальних потреб та інтересів здобувачів освіти з ООП. Надання їм можливості ставити цілі, обмірковувати свій прогрес і брати участь у самостійному навчанні. За потреби звужувати сферу діяльності до одного, або двох процесів, враховуючи спроможності людини. Використовувати формувальне оцінювання, щоб надавати зворотній зв'язок і відповідним чином скоригувати навчання [3].

5. Включення в навчальний процес різноманітних точок зору, прикладів та ресурсів, які відображають особистість здобувачів освіти. Врахування культурної відповідності професійного змісту та його зв'язку з реальними життєвими ситуаціями та кар'єрними шляхами. Доцільним є запрошення доповідачів з різних професій, з різним життєвим досвідом, включаючи професіоналів, митців, активістів і громадських лідерів, щоб поділитися своїм досвідом і знаннями зі здобувачами освіти. Це може дати цінну інформацію, а аналіз

особистих історій покращить обговорення в аудиторії та розкриє для здобувачів освіти різні точки зору. Необхідно також залучати здобувачів освіти до розробки проєктів, які вимагають від них дослідження та представлення різних точок зору на певну тему. Це сприяє незалежному мисленню, дослідницьким навичкам і здатності бачити проблеми з різних точок зору. Досить важливими є інклюзивна мова та зображення – «стіни які говорять» – навчальні матеріали, підручники різних авторів на одну тему; расове, культурне, гендерне, за рівнем спроможностей різноманіття на стінах в аудиторіях. Завжди необхідно представляти різноманітні спільноти та окремих осіб у поважний та точний спосіб, уникаючи стереотипів та упереджень [1].

б. Кар'єрна орієнтація та консультування, комплексні послуги з кар'єрної орієнтації та консультування, щоб допомогти здобувачам освіти з ООП визначити різні професійні шляхи, поставити цілі та прийняти обґрунтовані рішення. Систематично необхідно надавати інформацію про доступні ресурси: стажування, стипендії, юридичне консультування, щоб забезпечити рівний доступ до можливостей. Важливими залишаються співпраця з місцевими підприємствами, професіоналами у відповідній галузі та центрами професійної підготовки, щоб надати автентичний досвід навчання та познайомитися з реальним робочим середовищем, сприяти навчанню, наставництву, або програмам спостереження за роботою, щоб розширити перспективи й покращити професійні навички.

Підсумуємо, отже інклюзивна освіта визнає, що молоді люди з інвалідністю мають різноманітні навчальні потреби. Здобувачі освіти з обмеженими можливостями або труднощами в навчанні можуть зіткнутися з унікальними проблемами, але вони також мають унікальні сильні сторони та здібності. Заклади професійно-технічної освіти, які віддають перевагу інклюзії, використовують ці сильні сторони, запроваджуючи індивідуальні методи навчання, допоміжні технології та пристосування для задоволення індивідуальних потреб. Такий підхід дає можливість здобувачам освіти з ООП розвивати свої

сильні сторони, працюючи над тими сферами, які потребують додаткової підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аргіропулос Д., Тарнавська Н. Інклюзивна педагогіка : навчальний посібник для науково-педагогічних працівників, студентів закладів вищої освіти. Житомир : Вид. О.О. Євенок, 2020. 248 с.

2. Аргіропулос Дімітріс. Роль інтеграції у сфері інклюзивної освіти (досвід Італії). *Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання: зб. матер. Всеукр. науково-метод. конференції, присвяченої 97-річчю зі дня народження В. Сухомлинського, 29-30.09.2015* / уклад. О. Ем. Жосан. Кіровоград : Ексклюзив-систем, 2015. 468 с., С. 23-30.

3. Гаяш О.В. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням : методичні рекомендації / Укладач О. В. Гаяш. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2014. 108 с. URL :https://drive.google.com/file/d/0BxTQRyhVjdHIXzITZHd3QUkyU3c/view?fbclid=IwAR1YPYpPjvELDuhKBL2F2-Vlj8hOzS_0jRlnOAFKMcD9UFhWkNhXjtAv2UІнтернет (дата звернення 20.03.2023)

4. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практичний посібник / Інклюзивна освіта. Посібник для батьків: посібник / Укладачем матеріалу є неурядова організація «Проживання в громаді» (м. Манітоба, Канада). Київ : Паливода А.В., 2012. 120 с.

5. Школа Барбіани. Лист до шкільної вчительки: Науково-популярне видання / за заг. ред. Дімітріс Аргіропулос, Наталія Тарнавська, Житомир : «НОВОград» 2021. 174 с.

Котлова Людмила Олександрівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри психології,
логопедії та інклюзивної освіти;

Долінчук Ірина Олегівна
*асистент кафедри психології,
логопедії та інклюзивної освіти
Житомирського державного
університету імені Івана Франка
(Україна, м. Житомир)*

ПРОФЕСІЙНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГА ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ МАЮТЬ ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ

Сучасний етап розвитку системи спеціальної освіти зумовлює необхідність перегляду та змін як процесу навчання дітей із особливими освітніми потребами, і ставлення до них загалом. Успішність побудови та реалізації різних форм інтеграції залежить від безлічі умов та факторів, одним з яких виступає готовність суспільства прийняти, з одного боку, нові форми роботи, з другого боку, нову категорію дітей.

При цьому прийняття інтеграції суспільством і кожною людиною окремо вимагає проведення тривалої цілеспрямованої роботи, яка повинна охоплювати всіх учасників освітнього процесу. Основним принципом, з цього погляду, має стати переконаність у тому, що для людей з ООП необхідно створювати умови, що сприяють розкриттю їх можливостей, та подальшому включенню до суспільного життя.

На нашу думку, у педагогів слід формувати адекватне ставлення до появи у колективі особливої дитини, необхідно навчити розкривати потенційні можливості навчання дітей, дати можливість показати та довести, що такі діти можуть в умовах професійно-організованої підтримки досягти рівня розвитку більшості своїх однолітків [1].

У зв'язку з цим є необхідним вивчення психологічної готовності педагогів-психологів до професійної діяльності з дітьми, які мають ООП, що дозволить виявити проблеми підготовки фахівців, пов'язані із переходом до інклюзивної освіти, а також визначити можливі шляхи їх вирішення.

Професійно-психологічна готовність педагогів-психологів до роботи в умовах інклюзивної освіти складається,

на наш погляд, із трьох взаємопов'язаних блоків: когнітивного, мотиваційного та науково-методичного. Перший блок включає наявність знань про особливості психофізичного розвитку різних категорій дітей з обмеженими можливостями здоров'я, другий – наявність стійкої мотивації до роботи, і навіть толерантне ставлення до цих дітей, і третій блок представлений професійними вміннями використання прийомів та методів корекційно-розвивальної роботи з дітьми з ООП [2].

З метою виявлення психологічної готовності до роботи в умовах інклюзивної освіти, а також визначення кола завдань, спрямованих на формування професійної готовності майбутніх педагогів-психологів до роботи у таких умовах нами було розроблено анкету для проведення констатуючого експерименту. У ході дослідницької роботи було опитано 56 студентів 4 курсу.

Подані в анкеті питання були об'єднані у такі проблемні галузі: ставлення майбутніх психологів до процесу інтеграції; необхідність проведення спеціальної роботи з формування навичок взаємодії осіб з ООП та осіб з нормальним психофізичним розвитком, у яких формах та за яких умовах найефективніше проводити дану роботу; оцінка власної готовності до роботи в умовах інклюзивного навчання. В результаті проведеного анкетування було виявлено такі особливості. Більшість опитаних (72 %) позитивно ставляться до ідеї інтегрованого навчання, вказуючи на те, що воно сприяє соціалізації дітей з ООП. Проте водночас є відповіді які відображають негативне ставлення до інтеграції (14 %). Так, деякі респонденти зазначають, що таким дітям потрібен особливий догляд, і, більше того, вони мають бути ізольовані від однолітків. Рівно стільком ж опитаним (14 %) важко висловити своє ставлення до інтеграції, що може бути обумовлено відсутністю досвіду спілкування з дітьми з ООП.

Поряд із цим 100 % опитаних вказують на необхідність проведення спеціальної роботи, спрямованої на формування навичок взаємодії осіб ООП та людей із нормальним психофізичним розвитком. Більшість респондентів відзначають, що формами проведення даної роботи можуть виступати організація позанавчальної чи дозвільової діяльності дітей з

обмеженими можливостями здоров'я та дітей з нормальним розвитком, проведення психологічних тренінгів та семінарів на тему «Толерантне ставлення до осіб з особливостями розвитку».

Як умова успішності організації практики інклюзивної освіти більшість опитаних виділяють: наявність спеціальних освітніх програм для навчання дітей з ООП, знання спеціалістами особливостей їх розвитку, досвід взаємодії з ними, а також проведення спеціальної роботи з підготовки товариства та спеціалістів до роботи з такими дітьми. Серед психологічних умов студенти наголошують на необхідності проведення спеціально організованої роботи з формування у суспільстві толерантного ставлення до осіб з ООП.

Щодо готовності майбутніх спеціалістів до роботи в умовах інклюзивної освіти можна відзначити наступне: свою готовність до цієї роботи відзначили лише 9,4 % опитаних студентів, що виражалося у бажанні допомогти цим дітям, прагненні спробувати нові форми роботи; 24 % опитаних відзначили свою неготовність до такої роботи, обґрунтувавши це відсутністю досвіду роботи з дітьми з ООП, браком знань про їх особливості та стійким небажанням взаємодіяти з цією категорією учнів; більшість студентів (66,5 %) важко визначити свою готовність до роботи в умовах інтегрованого навчання в даний час, що, на наш погляд, також свідчить про неготовність до роботи за умов інклюзивної освіти. Однак, слід зазначити, що багато респонденти наголошують на своєму бажанні допомогти таким дітям, але відчують страх перед подібною роботою через брак знань про особливості розвитку осіб з ООП.

Таким чином, на основі отриманих результатів ми можемо зробити висновок, що майбутні педагоги-психологи виявляються психологічно не готові до роботи в умовах інклюзивної освіти за всіма трьома блоками. По-перше, всі респонденти вказують на відсутність необхідних знань про особливості розвитку дітей з обмеженими можливостями здоров'я. По-друге, більшість респондентів відзначають свою неготовність до роботи в умовах інтеграції через відсутність інтересу, страх перед новою формою роботи та високої відповідальності перед дітьми та їхніми батьками. І, по-третє, у всіх респондентів виявляється несформованим уміння науково-

методичного блоку, що обумовлено недостатнім обсягом знання дітей з особливостями у розвитку, і навіть відсутністю досвіду взаємодії із нею.

Виходячи з якісно-кількісної оцінки отриманих результатів, ми визначили основні напрямки роботи з підготовки майбутніх педагогів-психологів до роботи в умовах інклюзивної освіти. По-перше, необхідно сформувати у студентів систему теоретичних уявлень про особливості психофізичного розвитку дітей з ООП, що може здійснюватися у межах вивчення дисциплін «Спеціальна психологія», «Клінічна психологія» та «Спеціальна педагогіка». По-друге, необхідне проведення спеціальної психолого-педагогічної роботи, що полягає у формуванні інтересу та стійкої мотивації до роботи в умовах інтегрованого навчання, що може проходити через психологічні тренінги та семінари на тему «Толерантність: єдність у різноманітті». По-третє, потрібно формувати у майбутніх фахівців навички професійної діяльності у роботі з дітьми з ООП, що можливо здійснювати за допомогою спільних заходів та виїзних занять на базі спеціальних (корекційних) шкіл, інтернатів, ГО та дитячих будинків за участю студентів та дітей з ООП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладуш В.А., Тимошко Г.М. Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища : монографія. Ніжин : Видавець Лисенко М.М., 2023. 192 с.
2. Гладуш В., Шилонова В., Кляйн В. Підготовка працівників спеціальної освіти в Словаччині та в Україні : порівняльний аналіз. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2020. Вип. 16. С. 48-60.

Вознюк Олександр Васильович,
*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри англійської мови з методиками
викладання у дошкільній та початковій освіті
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(Україна, м. Житомир)*

ПЕДАГОГІКА УСВІДОМЛЕНИХ СНОВИДІНЬ ЯК ПОТУЖНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ РЕСУРС ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВИТИ

Парадигма інклюзивної освіти набуває значного поширення у всіх сферах життя суспільства на початку ХХІ століття. Світове співтовариство стає дедалі толерантнішим, більш відкритим до осіб з особливими освітніми потребами. Інклюзивність сучасного соціально-педагогічного простору потребує розробки конкретних шляхів/методів навчання і виховання дітей з особливими потребами, а також побудови нових шляхів гармонізації й психотерапевтичної корекції таких дітей [3-6].

Дітей з особливими освітніми потребами можна віднести до двох груп: (1) діти, що характеризуються особливими ментально-психічними потребами, і (2) діти, що мають певні проблеми щодо сенсорно-рухових функцій їх організму.

Представники першої групи дітей, як правило, можуть не усвідомлювати проблеми, з якими вони стикаються у процесі взаємодії зі своїм соціальним оточенням. У зв'язку з цим такі діти можуть не відчувати свою “недосконалість” щодо повноцінної взаємодії з оточенням.

Представники другої групи дітей можуть виявляти певне незадоволення своїм фізичним станом, а іноді і впадати у відчай через неможливість повноцінної фізичної інтеграції у своє соціально-педагогічне середовище.

Відповідно до *парадигми “створення Богом справедливого світу”*, діти як першої, так і другої групи мають бути повноцінними соціальними істотами, мають бути успішними і щасливими.

Досягнення цієї мети щодо дітей першої групи вимагає від педагогів, дефектологів, лікарів розуміння, що такі діти можуть бути повністю реабілітовані і гармонізовані. Це ми показали у наших статтях, де обговорювалася наша концепція психотерапевтичної корекції (реабілітації) “дітей сонця” і “дітей дощу” [4].

Досягнення цієї мети щодо дітей другої групи також доволі реальна справа, оскільки фізичний стан дітей з особливими потребами може бути значно поліпшений через відповідні реабілітаційні процедури, про що свідчать численні приклади, коли деякі особи, що страждали, наприклад, на церебральний параліч, були повністю реабілітованими завдяки тривалим і наполегливим діям батьків і лікарів, що дозволило цим особам навіть займатися спортом і, відповідно, бути успішними і щасливими.

Але трапляються випадки, коли особливих дітей с фізичними проблемами (тобто дітей другої групи) неможливо повністю реабілітувати, і через значний дефіцит рухових функцій такі діти почуваються нещасливими. Відповідно до *парадигми “створення Богом справедливого світу”*, таких дітей можна і потрібно зробити щасливими і повноцінними як у контексті їх навчання, так і у сфері фізичної активності їх організмів. Для цього, на наш погляд, слід застосувати *“педагогіку усвідомлених сновидінь”*, яку ми розробляємо, показуючи, що усвідомлені сновидіння є найважливішим освітнім ресурсом [3]. Розглянемо цю педагогіку.

Якщо говорити про сновидіння, то їхнє значення в житті людини важко переоцінити. Можна сміливо стверджувати, що сновидіння як особливий психофізіологічний стан являють собою певну “паралельну” реальність, психосоматично рівносильну денній реальності. Якщо основне завдання людини як *Homo sapiens* – це освоєння/пізнання самої себе, а також світу, в якому вона існує, то приблизно третину проявів цього світу, якщо виміряти їх часом людського життя, займає сон, в якій фаза сну зі сновидіннями в середньому охоплює не менше чверті часу, відведеного для сну. Таким чином, *людина бачить сни протягом багатьох років свого життя.*

Сутність цієї “сомнамбулічної реальності” багато в чому залишається загадкою, збагнути яку можна, використовуючи як об’єктивні, так і суб’єктивні дані. Останні можуть бути ефективним евристичним засобом, що дозволяє досягти адекватного розуміння феномена “швидкого сну” – сну зі сновидіннями, які людина у більшості випадків не контролює, тобто не усвідомлює.

За таких умов, істотна частина людського життя виявляється поза контролем більшості людей, які, незважаючи на те, що освоїли багато куточків соціоприродної реальності, не в змозі освоїти сферу сновидінь.

У зв’язку з цим можна говорити про психотерапевтичну, програмуючу, розвивальну, освітньо-педагогічну роль сновидінь, у контексті чого використовуються ідеї, уявлення, факти, почерпнуті з фізіологічної теорії сну І.П.Павлова, концептуального апарату кібернетики та синергетики як теорії самоорганізації (науки про відкриті, невірні, нелінійні процеси), з концепції функціональної асиметрії півкуль мозку людини, також і з практики усвідомлених сновидінь.

Основним теоретичним і практичним інструментом педагогіки усвідомлених сновидінь постає концепція функціональної асиметрії півкуль головного мозку людини, відповідно до якої існують три способи, або рівня, відображення та освоєння людиною зовнішньої і внутрішньої дійсності:

1) конкретно-чуттєвий, емоційно-образний, правопівкульовий, “відкритий”;

2) абстрактно-логічний, теоретичний, лівопівкульовий, “закритий”;

3) парадоксально-медитативний, що поєднує перші два способи (енцефалографічні дослідження засвідчують, що в медитативному стані – “проміжному” між сном і бадьорістю – півкулі головного мозку, що виступають у звичайному стані по відношенню одна до одної, у відомому сенсі, функціональними антагоністами, функціонально взаємно узгоджуються), коли в одному індивідові поєднуються дві полярні стратегії відображення і освоєння дійсності – художня і мисленева. Тут людина постає гармонійною особистістю, що характеризується балансом протилежностей, а звідси – колосальною потужністю,

оскільки, як зазначає П. Вайнцвайг, “гармонія як баланс протилежностей несе у собі величезну напругу, тож і колосальну міць” [7].

У зазначеному стані *функціонального синтезу півкуль головного мозку* людини активізується творчо-парадоксальне світосприйняття, світорозуміння та освоєння світу, що претендує на відображення повноти “*істини як єдності протилежностей*” (С.Б. Церетелі). Тут світ відкривається як істинна і одночасно парадоксальна сутність, що інтегрує такі дихотомії, як

- єдине і множинне,
- однозначне і багатозначне,
- конкретне, чуттєво-експресивне першосигнальне та абстрактно-теоретичне, другосигнальне,
- екстравертоване та інтравертоване,
- просте та складне,
- суб'єктивне та об'єктивне,
- внутрішнє та зовнішнє,
- потенційно-можливе та актуально-дійсне...

Для того, щоб досягти стану синтезу правопівкульового та лівопівкульового психічних аспектів людини, необхідно лівий, свідомий аспект привести до лона правого, підсвідомого аспекту, тобто трансформувати абстрактно-логічні, опосередковано-однозначні, “розірвані”, дискретні схеми мислення та світосприйняття у багатозначно-парадоксальний цілісний гармонійний космос сенсу, в якому поєднується абстрактне та конкретне.

Ця модель досягнення *гармонійного стану повноти буття* людиною знаходить своє відображення в динаміці двох відносно протилежних сторін життєдіяльності людини – станів сну та бадьорості, які діалектичним чином переходять одна у одну. При цьому ці два протилежні стани корелюють, відповідно, з активністю правої та лівої півкулі головного мозку людини.

Можна сказати, що стан бадьорості в основному регулюється “домінантною” лівою півкулею, що організує вольове зусилля і забезпечує реалізацію довільного, *другосигнального* аспекту людини, що співвідноситься з її

свідомістю. Права півкуля, будучи генетично давнішою за ліву, у стані бадьорості функціонує як діалектичний антагоніст лівої півкулі, виявляючи розгортання біоритмічної активності організму.

У стані сну організм занурюється у сферу мимовільної, *першосигнальної*, підсвідомої регуляції, причому тут також виявляється взаємне обертання півкульових функцій головного мозку людини, коли *повільний сон регулюється лівою, а швидкий – правою півкулею* [3; 6].

Онто- та філогенетичний розвиток людини виявляє рух від (1) домінування правопівкульових функцій у дитини, до (2) активності переважно лівопівкульових функцій у дорослої людини, а він неї – (3) до півкульового синтезу у людини похилого віку, яка, залишаючись дорослою, немов би повертається у дитинство і її пластичністю психіки, емоційністю, ейдетичністю. Відтак, *півкульовий синтез є природним результатом життя людини*.

Цей синтез досягається як через медитативні/молитовні практики (коли образ і думка поєднуються у цілісному психоментальному “сплаві”) [2], так і через усвідомлене сновидіння, де з’єднуються право- і лівопівкульові функції людини, коли у стані швидкого сну людина може сприймати реальність усвідомлено та контрольовано, досягаючи “самоінтеграції та внутрішньої гармонії”, що досягається за допомогою злиття станів сну та бадьорості, свідомості та підсвідомості.

Відтак, *коли людина у стані сну (активна права півкуля головного мозку) активізує функції лівої півкулі головного мозку, відбувається функціональний синтез півкуль, що ініціює стан усвідомленого сновидіння, в якому дві півкулі однаково активні*.

У стані усвідомленого сновидіння людина може вибудовувати сценарії будь-яких сновидінь, керуючи ними за власною волею. Тут людина може кристалізувати будь-яке соціально-педагогічне середовище, швидко і ефективно формувати будь-який навчальний, поведінковий, пізнавальний, мислидіяльнісний, розвивальний досвід, у тому числі й досвід руховий, коли повністю чи частково паралізована людина здатна активно і багатогранно рухатися у віртуальному середовищі

усвідомленого сновидіння, де ця людина може бути успішною і щасливою, може як навчатися, так і самостійно лікувати себе – проводити корекційно-реабілітаційні процедури, які тут виявляються набагато ефективнішими, ніж у звичайному лікувально-реабілітаційному середовищі.

Наведемо *декілька прикладів* щодо використання розвивальних ресурсів усвідомлених сновидінь [1].

“Я стояв серед рівного поля, коли дружина звернула мою увагу на захід сонця. Глянувши туди, я подумав: “Як дивно, що я ніколи не бачив таких фарб”. Потім мене осяяло: “Мабуть, я сплю!” Я не пам'ятаю раніше такої ясності і гостроти сприйняття – кольори були настільки прекрасні, а відчуття свободи – настільки п'яно, що я кинувся крізь прекрасне золоте пшеничне поле, розмахуючи руками і вигукуючи щосили: “Я сплю! Я сплю!”. Раптом сон почав покидати мене, мабуть, я перехвилювався і швидко прокинувся. Осмисливши те, що сталося зі мною, я розбудив дружину, щоб повідомити її: “Я досяг цього! Я зробив це!” Я усвідомлював себе уві сні, і це залишиться зі мною назавжди. Чи не правда дивно, що це почуття може вплинути на людину таку дію! Я думаю, що здатність керувати своїм внутрішнім світом – це і є свобода” (Д.У., *Елк-Рівер, Міннесота*).

“Я готувався стати професійним музикантом, і мені хотілося б навчитися долати страх перед публікою. Кілька разів перед сном я, розслабившись, поринав у стан самогіпнозу. Я концентрував свою увагу на бажанні побачити сон, де б спокійно і без страху виступав перед великою аудиторією. На третій день цього експерименту я пережив усвідомлене сновидіння, в якому виступав із сольним концертом без акомпанементу в Оркестрі Хол у Чикаго (я, дійсно, виступав там якось, але у складі оркестру). Публіка мене абсолютно не лякала і з кожною нотою я почувався дедалі краще. Я бездоганно виконав п'єсу, яку раніше чув лише один раз (і ніколи не намагався зіграти), а влаштована овація додала мені впевненості. Прокинувшись, я швидко записав зміст сну і музичну п'єсу, яку я виконував. Наступного дня під час репетиції я практично бездоганно зіграв цю п'єсу з аркуша. Через два тижні (після кількох виступів у стані усвідомленого сну) я без помилок

виконав свою партію, вперше не відчуваючи нервозності” (Дж. С., Маунт-Проспект, Іллінойс).

“Я працюю менеджером відділу у магазині господарських товарів. У нас у відділі посуду точилася перестановка – пересували прилавки, переносили на нове місце стелажі. За таких умов ми з керуючим магазином та менеджером з оформлення вітрин вирішили трохи оновити відділ. Цієї ночі я прийшов додому, ліг спати і побачив уві сні, що перебуваю у своєму магазині. Я спробував зробити деякі удосконалення, наприклад, пересунув прилавки (уві сні це робиться швидко, буквально рухом пальця). Усвідомлюючи, що сплю, я почав шукати місце неходовому товару, який завжди важко виставити напоказ, і впорався з цим завданням. Я завжди запам'ятовую такі сні, які трапляються у мене досить часто” (Дж.З., Лоді, Нью-Джерсі).

“Іноді, до півночі промучившись з якоюсь важкою несправністю в своєму автомобілі, я кидаю все і йду спати. Уві сні я повертаюся до своїх проблем і, усвідомлюючи, що сплю, пробую різні способи їх вирішення. До ранку я завжди знаходжу вихід зі становища, який наступного дня вдало реалізую! Мені здається, що оскільки стан сну має нескінченну кількість вимірів, зосередження на проблемі у стані усвідомленого сновидіння відкриває у мене здатність до тунельного бачення” (Дж.Р., Сіетл, Вашингтон).

“Наприкінці 1986 року, вивчаючи хімію, я почав уві сні вирішувати завдання. Більшість з них являли собою молекулярні рівняння, що охоплювали дві сполуки та 4-6 елементів. Я навчився, бачачи сон, усвідомлювати, що сплю. У цьому стані я приступав до розв'язання задачі, зводячи молекулярне рівняння до іонного. Якщо вам доводилося вирішувати подібні завдання, ви зрозумієте труднощі, пов'язані з цим. Щоразу, коли результат був уже близький, картина починала розпливатися, і я змушений був реіндукувати стан усвідомленості, трясучись головою або вдаючись до обертання. Після цього я переписував завдання наново і вирішував його знову, цього разу вже швидше. Прокинувшись, я записував рішення та перевірив його. У 95% випадків воно виявлялося вірним. Що чудово було у вирішенні завдань у такий спосіб, так це те, що щоразу я прокидався з

глибшим розумінням аналізованого процесу. Снів такого типу в мене було близько п'яти на тиждень” (*К.Д., Лодерхілл, Флорида*).

“Ще в середній школі я відкрив у собі здатність усвідомлено сновидіння, коли побачив, що вивчивши якусь складну тему з математики чи геометрії, можу після пробудження вирішувати завдання. Ця здатність спостерігалася і в коледжі, і в медичному училищі. У медичному училищі я почав застосовувати її у професійних проблемах. В усвідомленому сні я швидко переглядав питання, що виникли в мене вдень, і зазвичай отримував на них розумні відповіді або додаткові питання, здатні прояснити ситуацію (навіть зараз мені іноді доводиться прокидатися о 3 годині ранку і телефонувати в госпіталь, щоб замовити специфічний аналіз для важкого хворого, спосіб допомогти якому я знайшов у свідомому сні). З цієї точки зору, найкориснішим додатком стала моя хірургічна практика. Щоночі перед операцією я переглядаю уві сні всі подібні випадки і ще раз проводжу відповідні операції. В результаті я придбав репутацію вправного та досвідченого хірурга, чії операції не приносять майже жодних серйозних ускладнень. “Практика” уві сні дозволила мені досконало вивчити анатомію та відточити свою техніку, очистивши її від непотрібних рухів. В даний час я витрачаю на найбільш складні хірургічні процедури 35-40 відсотків часу, необхідного для більшості моїх колег” (*Р.В., Айкен, Північна Кароліна*).

“Коли мені було близько дванадцяти років, моя мати влітку водила мене та сестру на заняття тенісом. Позаймавшись чотири тижні, я дізнався про турнір, що намічався, з призом для переможця. Тієї ночі я уві сні зрозумів, що сплю, і вирішив оволодіти грою в теніс. Я пригадав, як грали люди у матчах по телевізору і спробував повторити їхні подачі, удари тощо. До кінця сну я чудово грав на прийомі та робив чудові подачі, адже подача м'яча – це базова техніка, яка весь час повторюється у процесі гри. Під час змагань я обіграв суперників усіх до одного та пішов додому з трофеєм. Тренер не міг повірити своїм очам, що я так добре грав, та й сам я теж не міг повірити в це” (*Б.З., Солт-Лейк Сіті, Юта*).

“Уві сні я разом з іншими людьми опинився на ковзанці. Ми грали у хокей, і я катався у своєму звичному стилі – як корова на льоду. Раптом я зрозумів, що сплю, і сказав собі, що зараз мої дії керуватимуться моїм найвищим знанням. Я повністю злився із процесом катання. Миттєво зник страх, зникли всі інші перепони, і я ковзав по льоду як професіонал, відчуваючи себе вільним, як птах. Коли я вкотре став на ковзани, то вирішив спробувати цю техніку “злиття”. Для цього я переніс пов’язані з нею відчуття зі сну в стан, коли я не спав. Немов актор, я “увійшов у роль” і знову став досвідченим ковзанярем. Я вийшов на лід і... ноги злилися з моїм серцем, залишивши мені лише почуття волі. Це сталося близько двох з половиною років тому, і з того часу відчуття свободи стало моїм незмінним супутником у катанні на ковзанах, як на звичайних, так і на роликівих” (Т.Р., Арлінгтон, Вірджинія).

Відтак, ми коротко окреслили деякі ефекти педагогіки усвідомленого сновидіння, яку можна широко застосовувати у процесі навчання і життєдіяльності дітей та молоді, що характеризуються особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. LaBerg, S. (1985). *Lucid Dreaming*. Los Angeles: J. P. Tarcher. 227 p.
2. Murphy, M., Donovan, S. (1985). *Contemporary meditation research*. San Francisco, Esalen Institute Press, 34-40.
3. Voznyuk, A., Manolov, M. (2019). On the problem of human consciousness: from facts to theoretical speculations. *Diogenes*, 27(1), 48-62. Veliko Tarnovo, Bulgaria. URL : <http://journals.uni-vt.bg/diogen/eng/vol27/iss1/7> (дата звернення 20.12.2022)
4. Voznyuk, A. V. (2017). New paradigm of psychotherapy correction (rehabilitation) of the children with special needs. *American Journal of Fundamental. Applied & Experimental Research*, 3, 6. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/26338/> (дата звернення 20.12.2022)

5. Voznyuk, A. V. (2018). Aggression and health: an attempt at conceptual integrating these phenomena. *Technologies of intellect development*, 2, 8(19). DOI: 10.31108/3.2019.2.8.2;

6. Voznyuk, A., Gorobets, S., Kubitskyi, S. et al. (2021). Interdisciplinary Educational Technology based on the Concept of Human Brain Functional Asymmetry. *Postmodern Openings*. 12(2), 433-449. DOI: 10.18662/po/12.2/316 Covered in: Web of Science

7. Weinzwieg, P. (1988). *The ten commandments of personal power. Creative strategies for shared happiness and success*. N.Y, Meridian Press, 175 p.

Миرونчук Наталія Миколаївна,
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(Україна, м. Житомир)

ВИКЛИКИ НАВЧАННЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Законом України «Про освіту» (2017 р.) визначено, що здобувачі з особливими освітніми потребами мають право навчатися дистанційно чи індивідуально, зараховуватися до інклюзивних та спеціальних груп чи класів у закладах загальної середньої освіти, отримувати психолого-педагогічну та корекційно-розвиткову допомогу від корекційних педагогів, тьюторів, психологів, навчатися за адаптованими навчальними планами і програмами, за адаптованими методами і формами навчальної діяльності та на забезпечення відповідних умов щодо архітектурного облаштування навчальних приміщень.

Дистанційна освіта стала викликом для багатьох здобувачів, у тому числі для дітей з особливими освітніми потребами, навчання яких потребує відповідних умов для

адаптації та інтеграції в колектив, забезпечення психолого-педагогічної підтримки та індивідуального підходу.

У дослідженнях з проблем навчання учнів з особливими освітніми потребами [1; 2] наголошується на існуванні низки викликів, які в умовах дистанційного навчання ще більш загострюються. Узагальнимо окремі з них.

Для соціальної інтеграції учнів з особливими освітніми потребами цінною є комунікація з іншими здобувачами освіти і викладачами для отримання корисної інформації та обміну досвідом. Однак дистанційна освіта зменшує можливості для безпосередньої інтеракції між учителем і таким учнем, що може спричинити зниження рівня розуміння навчального матеріалу, розширення кругозору через комунікацію з іншими суб'єктами освітнього процесу, загострення відчуття відокремленості/ізольованості від інших учнів, послаблення їх соціальної інтеграції, що, водночас, не сприяє розвитку мовленнєвих навичок таких учнів та їх адаптації.

Здобувачі з особливими освітніми потребами потребують додаткової підтримки, зокрема проведення індивідуальних консультацій, регулювання поведінки, допомоги з плануванням та організацією роботи, проведення корекційно-розвиткових занять, що, зазвичай, в закладі освіти вони отримують від учителів-логопедів, психологів, соціальних педагогів та інших фахівців, водночас під час дистанційного навчання такі контакти є обмеженими і менш ефективними (навіть якщо є можливість використання засобів відеозв'язку). Крім того, робота з електронним обладнанням для студентів з особливими освітніми потребами може бути досить складною. В умовах дистанційного навчання також знижується можливість забезпечити доступ учням до необхідного програмного забезпечення.

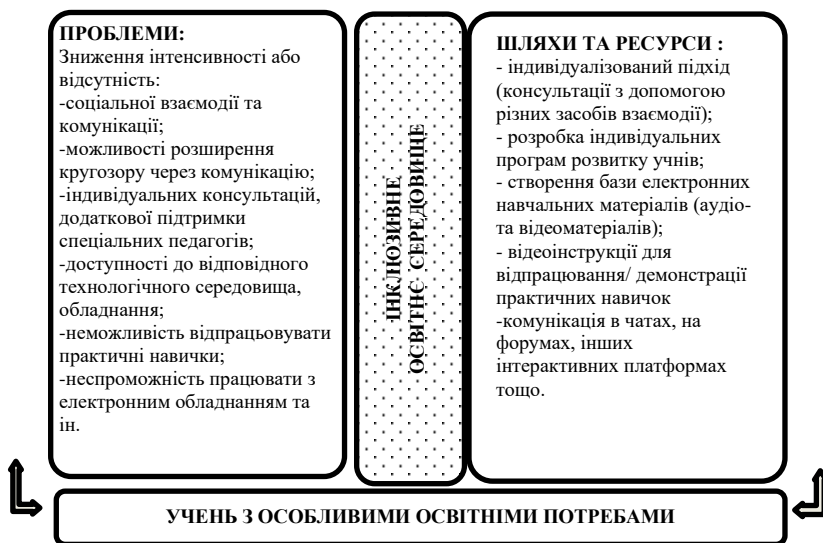
Для здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) освіти (майбутніх механіків, електриків, кухарів та ін.) можливі й інші труднощі, зокрема, відсутність доступу до необхідного обладнання й можливості відпрацювати відповідні практичні навички, отримати практичну допомогу від викладачів під час навчання. Дистанційне навчання ускладнює процес організації та виконання групової роботи, оскільки учні можуть мати різний час для навчання, відмінні графіки роботи

та обмежені можливості для взаємодії. Також можуть виникати труднощі через зниження мотивації до навчання, послаблення здоров'я внаслідок тривалого часу роботи з електронними засобами, відсутність фізичної та соціальної активності тощо.

Зважаючи на ці та інші труднощі, важливо визначити дійові стратегії для дистанційного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, які враховуватимуть особливості професії та потреби учнів (рис. 1).

Рис. 1.

Виклики дистанційного навчання для здобувачів освіти

Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей [3].

Щоб допомогти дітям з особливими потребами отримати якісну дистанційну освіту, важливо забезпечити їм підтримку і ресурси для досягнення успіху в навчанні. Окреслимо можливі способи усунення цих викликів.

Насамперед важливою є розробка індивідуальних програм розвитку учнів з особливими освітніми потребами, що передбачає персоналізований підхід до навчання таких учнів. Це

може включати індивідуальні консультації з викладачем або залучення спеціалістів, які надають послуги підтримки.

Для організації самостійної роботи учнів вдома варто створити базу електронних навчальних матеріалів, електронних книг, аудіоматеріалів, відеоматеріалів тощо, забезпечити їх доступність, а також застосовувати індивідуальний підхід та гнучкі методи оцінювання. Доцільним є розроблення відеоінструкцій для відпрацювання/демонстрації практичних навичок, а також використання спеціального програмного забезпечення для віртуального показу відповідних технологічних дій чи процесів.

Забезпечення систематичного зворотного зв'язку і надання соціальної підтримки з боку соціальних працівників, психологів та інших спеціалістів потребує надання здобувачам з особливими освітніми потребами персональних консультацій та визначення способів реалізації таких дій (ресурсів, місця, часу тощо). Крім того, корисною є організація спілкування учнів з особливими освітніми потребами з навчальною групою з використанням засобів відеозв'язку та інших доступних технологій: чатів, форумів та інших інтерактивних платформ.

Отже, дистанційна освіта має свої виклики для різних категорій здобувачів, й особливо для учнів з особливими освітніми потребами, зокрема й тих, хто навчається в закладах професійної (професійно-технічної) й вищої освіти. Водночас використання індивідуальних підходів, спеціальних програм та підтримки педагогів і учнів може допомогти зменшити труднощі реалізації процесу навчання здобувачів освіти. Серед таких, зокрема, доцільними є надання доступу до спеціальних послуг, використання технологічних рішень, гнучкі методи оцінювання, забезпечення підтримки вчителів і учнів. Важливо пам'ятати про необхідність індивідуального підходу до кожного здобувача та забезпечення рівних можливостей для всіх суб'єктів освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: збірник наукових праць. Київ : Університет «Україна», 2012. № 9(11). 247 с.

2. Дослідження якості інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами : грудень 2020 – січень 2021. URL : Microsoft Word - Дослідження якості інклюзивної освіти.docx (mon.gov.ua) (дата звернення: 14.05.2023)

3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 зі змінами 2023 № 2145-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 04.05.2023)

Басюк Наталія Анатоліївна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти
та культури фахової мови
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(Україна, м. Житомир)*

РОЛЬ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

В останні десятиліття у зарубіжній і вітчизняній науці активно досліджується проблема розвитку емоційного інтелекту особистості. Дотепер високий рівень емоційного інтелекту вважався важливою передумовою подолання труднощів, успішної самореалізації, досягнення життєвого успіху та добробуту, однією із «soft skills», розвиток якої потребує педагогічної уваги з раннього віку. На цьому наголошується в Концепції «Нова українська школа»: розвивати в учнів здатність «конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект, оцінювати ризики та приймати рішення, вирішувати проблему, співпрацювати з іншими тощо» [7].

В умовах російсько-української війни, що триває на території нашої держави, вимушеної міграції українського

населення посилюється роль емоційного інтелекту. Питання необхідності його розвитку в осіб різних вікових категорій набуває гостроти та особливого смислу. Емоційні спади й підйоми, що супроводжують людину у кризових ситуаціях, постійне емоційне виснаження, домінування негативного емоційного фону, підвищення рівня тривожності, агресивності, невміння керувати власними емоціями, зниження адаптаційних можливостей негативно позначаються на міжособистісній взаємодії, порушують соціальні зв'язки і провокують конфлікти. Емоційний інтелект виступає імунітетом, що допоможе уникнути подібних явищ, захистить від стресу, паніки, депресивних станів.

У цьому плані особливої уваги потребують особи з особливими освітніми потребами (ООП) як більш незахищені верстви суспільства. Здобувачі освіти з ООП, що навчаються в закладі професійної освіти, – це особи юнацького віку, які мають різноманітні порушення психічного / фізичного типу, зумовлені вродженими, спадковими, набутими захворюваннями або наслідками травм, що призводять до порушення загального розвитку, суттєво впливають на процес соціалізації й адаптації до навколишнього світу. Для них емоційний інтелект виступає важливим елементом ефективної соціалізації, гармонійного входження в соціум. Він дозволяє здобувачу пізнати самого себе, емоційно адекватно реагувати на життєві ситуації, забезпечує правильне розуміння емоційних реакцій оточуючих.

Науковці зазначають, що особи з особливими освітніми потребами у порівнянні зі своїми однолітками з нормотиповим розвитком, мають значно нижчий рівень емоційного інтелекту. Це пов'язано з тим, що вони «відчувають чимало труднощів і емоційних проблем як усередині себе, так і у вираженні їх ззовні» [11]. До основних емоційних проблем, які переживають особи підліткового і юнацького віку з особливими освітніми потребами у процесі соціалізації, О. Василенко [1, с. 102.] відносить:

– підвищене невротичне переживання страху, тривоги, стресів, які характеризують різні групи осіб з порушеннями психофізичного розвитку, що призводять до порушення усвідомлення себе, формування неадекватної самооцінки тощо;

– підвищена залежність від свого соціального оточення, сугестивність, навіюваність, протекціоністське (заступницьке) виховання надає особливо сильний деформуючий вплив на особистість;

– знижений рівень витривалості та стійкості до навантажень, що обумовлено накопиченням стресових ситуацій, які негативно впливають на формування цілісності особистості, врівноваженість психічних, емоційних процесів та свідому регуляцію діяльності. Відзначається схильність до усамітнення, «входження у власний внутрішній світ», безпорадність, що викликає тривожність;

– складнощі самореалізації, оскільки вже усвідомлюючи власні особливі освітні потреби, виникає певна недостатність та недосконалість можливостей для повноцінного життя;

– зниження загальної активності, ослаблення мотиваційної сфери та ін.

У свою чергу, всі ці емоційні проблеми зумовлюють труднощі у вираженні своїх емоцій та почуттів, невміння аналізувати невербальні сигнали інших, позначаються на міжособистісному спілкуванні з однолітками, викладачами, батьками. Потрапляючи у певні життєві ситуації, не маючи при цьому значного життєвого досвіду й сформованих моральних переконань, що підкріплюється невмінням управляти й контролювати власні емоції й поведінку, особи з ООП, за висловом О. Вовченко, виявляються «соціально нестійкими, морально невідповідними і незахищеними» [3], що може призвести до проявів девіантної поведінки.

Наголошуючи на важливості розвитку емоційного інтелекту в дітей з ООП, С. Кумар [5] вказує, що означена якість допомагає їм розуміти власні емоції; брати на себе відповідальність за досконалість свого життя; сприймати реальність і дивитись на життя з позитивним настроєм; позитивно думати та висловлюватися про себе та інших, створюючи у такий спосіб відчуття оптимізму, радості та щастя; уникати емоційного захоплення, витримуючи труднощі й невдачі в зв'язку з певними порушеннями; покращувати стосунки через співчуття та розуміння емоцій інших.

Важливе значення для розвитку емоційного інтелекту у здобувачів освіти з особливими освітніми потребами має організація сприятливого освітнього середовища в закладі професійної освіти. У «Великому тлумачному словнику» за редакцією В. Бусела середовище розглядається як «сукупність природних і соціальних умов, у яких протікає життєдіяльність людини» [2, с. 1309.] У педагогіці поняття «середовище» пояснюється як «навколишній соціальний простір (загалом – як макросередовище, в конкретному розумінні – як безпосередньо соціальне оточення, як мікросередовище); зону безпосередньої активності індивіда, його найближчого розвитку та дії» [9, с. 199.]. Освітнє середовище, на думку О. Савченко, – це сукупність умов і впливів, які створюють основу для навчання, виховання, розвитку учнів [10, с. 493.]. І. Малишевська розглядає поняття «середовище» в контексті інклюзивного навчання і трактує його як «безпосереднє оточення особистості, сукупність різних умов її функціонування і життєдіяльності, міжособистісних відносин з людьми, що комплексно впливає на розвиток людини» [6]. Інклюзивне освітнє середовище дослідниця пропонує розуміти як певну технологію інклюзивного навчання, спрямовану на досягнення кінцевого результату – успішну соціалізацію дітей і молоді, що мають особливі освітні потреби. Як справедливо зазначає А. Колупаєва [8], інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної особи, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

У Законі України «Про освіту» подається таке визначення цьому поняттю: «інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей» [4, с. 1].

Інклюзивне освітнє середовище в закладі професійної освіти передбачає створення умов для навчання й всебічного розвитку молоді з особливими освітніми потребами для соціалізації й соціальної адаптації та інтеграції, для формування моральних якостей та емоційного інтелекту усіх здобувачів, що відповідають їх можливостям незалежно від ступеня порушення

інтелектуального чи психофізичного розвитку, для розширення можливостей професійної орієнтації та працевлаштування.

Організація інклюзивного освітнього середовища, сприятливого для формування емоційного інтелекту в здобувачів освіти, передбачає створення позитивного психологічно-морального клімату, атмосфери довіри, захищеності та психологічного комфорту, залучення учнів до спільних видів діяльності, колективних форм навчання та групових рішень завдань, використання різноманітних стратегій колективної участі: ігор, проєктів, практичних занять, лабораторних досліджень, майстер-класів, творчих майстерень, інтерактивних технологій навчання й виховання, впровадження тренінгових технологій, які б збагачували емоційним досвідом, вчили керувати собою та взаємовідносинами з іншими через усвідомлення власних емоцій та розуміння того, що відчувають інші люди, ставили в ситуації взаємодопомоги й підтримки, забезпечували максимально активну й значущу участь кожного вихованця у житті закладу.

Таким чином, заклад професійної освіти з інклюзивним освітнім середовищем сприяє розвитку емоційного інтелекту здобувачів з особливими освітніми потребами як важливої складової особистісного й професійного успіху майбутніх конкурентноздатних фахівців, яких прагнутимуть залучити до своєї команди потенційні роботодавці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Василенко О. Вікові особливості проживання криз особами з порушеннями інтелектуального розвитку. Дніпропетровськ : ГРСМ, 2017. 216 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000 слів / автор, кер. проєкту, гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2002. 1428 с.
3. Вовченко О. А. Девіантна та делінквентна поведінка підлітків з ООП в умовах воєнних дій : психологічний аспект. *Габітус. Вікова та педагогічна психологія*. Причорноморськ, 2022. Випуск 36. С. 67-74. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2022/36-2022/10.pdf>

4. Про освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*, 2017. № 30. С. 1.
5. Кумар С. Емоційний інтелект у дітей з особливими потребами. *Міжнародний журнал наукових досліджень*. 2012. Випуск 2. С. 63-64. URL : [https://www.worldwidejournals.com/international-journal-ofscientific-research-\(IJSR\)/file.php?val=April_2013_1365010590_45cc8_24.pdf](https://www.worldwidejournals.com/international-journal-ofscientific-research-(IJSR)/file.php?val=April_2013_1365010590_45cc8_24.pdf) (дата звернення 23.02.2023).
6. Малишевська І. А. Інклюзивне освітнє середовище: генеза поняття. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2016. № 3. С. 19-26.
7. Нова українська школа : порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
8. Основи інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ : «А.С.К.», 2012. 308 с.
9. Професійно-педагогічна освіта : методологія, теорія, практика : монографія / О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2015. 400 с.
10. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
11. Скрипник Т. та ін. Розвиток емоційного інтелекту учнів інклюзивних класів: ресурси технології «класний менеджмент». *Освітологія*. 2020. № 9. С. 61-74.

Гордійчук Алла Володимирівна,
*методист Навчально-методичного
центру професійно-технічної
освіти у Вінницькій області
(Україна, Вінницька область)*

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА У СВІТОВІЙ ПРАКТИЦІ

Вагомим фактором в соціалізації публічного управління є школа. У нашому суспільстві довго домінувала установка на виховання і навчання дітей з особливими потребами в рамках державної системи спеціальних шкіл і закладів інтернатного типу. Це, на думку спеціалістів, призвело до створення кризової

ситуації, для вирішення якої є створення комфортних умов для навчання кожної дитини у партнерстві з місцевим самоврядуванням.

Система загальної середньої освіти має різноманітність типів і рівнів навчальних закладів, які опікуються освітою, в тому числі й школярів з особливими освітніми потребами, є ключовими елементами сучасної європейської моделі соціального устрою, яка виявляється привабливою для країн, що позбулися тоталітарних режимів, наразі й для України. З огляду на завдання та перспективи розв'язання назрілих педагогічних і соціальних проблем інклюзивної освіти в Україні є актуальними.

У країнах Західної Європи, починаючи з 70-х років ХХ ст. відбувалася перебудова спеціальної освіти. Італія першою визнала інтегративне та інклюзивне навчання для неповносправних дітей найприйнятнішою формою здобуття ними освіти. Корисним видається досвід й іншої європейської держави – Австрії, в якій функціонує добре налагоджена система спеціальної освіти, до складу якої входять школи для дітей з порушеннями зору та слуху, порушеннями опорно-рухового апарату, інтелектуальними вадами, емоційно-вольовими розладами та комплексними порушеннями розвитку. Цікавий досвід навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку має Бельгія, супровід таких дітей здійснює психолого-медико-соціальні центри. Свій шлях у проведенні кардинальних освітніх реформ пройшла й Голландія. Цю країну з-поміж інших європейських держав вирізняє своєрідність розвитку системи спеціальної освіти. Її поступ характеризується логікою побудови і відсутністю не апробованих варіантів навчання. Заслугове на увагу й досвід Шведської моделі інклюзивної освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку, створивши для цього відповідні умови для навчання в масових закладах. У вирішенні питань психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання Німеччини з-поміж інших європейських країн вирізняє варіативність його організації, що зумовлена відмінностями що у Законодавстві Земель. В окремих Землях освітні нормативно-правові акти передбачають, що школи можуть мати у своєму штаті спеціальних педагогів і фахівців, які надають допомогу дітям з

особливими потребами. В окремих випадках спеціальні педагоги виконують функції асистента вчителя, співпрацюючи з педагогами класу. Отже, вивчення зарубіжного досвіду європейських держав свідчить, що у переважній більшості з них інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти людьми з обмеженими можливостями у партнерстві з місцевим самоврядуванням [1; 2; 6].

Метою нашого дослідження є з'ясування підходів до навчання дітей з особливими освітніми потребами в Європейських державах та визначення умов у партнерстві з місцевим самоврядуванням, при яких ці учні будуть мати змогу здобувати освіту і в спеціальних навчальних закладах, і в закладах освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Помітним явищем реформи освіти в Україні в умовах децентралізації суспільства став Закон України «Про освіту», який визначив вагомим фактором соціалізації публічного управління Нову українську школу. Історія показала, що такі кроки відбувалися і в європейських державах [1; 3; 4].

В оновленому «Законі про освіту» (Італія, 1992 р.), у розділі про навчання дітей з особливими потребами, серед пріоритетів визначено: роботу щодо взаємодії шкіл з установами різного підпорядкування, з метою надання всебічної допомоги школярам з особливими освітніми потребами, різнопрофільними фахівцями, які мають працювати узгоджено та в тісному контакті; залучення батьків до процесу навчання дітей з особливостями розвитку тощо [2].

Такі дані, які знаходить відомий італійський дослідник В. Vanathy, свідчать, що нині в країні понад 90% дітей з особливостями психофізичного розвитку здобувають освіту в закладах загального типу. В освітніх департаментах провінцій країни функціонують консультативні служби, до складу яких входять різнопрофільні фахівці, адміністратори шкіл, працівники управлінь освіти, представники громадських організацій, за необхідності долучають спеціалісти служби охорони здоров'я. Співробітники цих служб організовують інклюзивне навчання, діагностуючи дітей і визначаючи їхні потреби, надають консультативну та навчально-методичну

допомогу педагогам і шкільній адміністрації. У масових муніципальних закладах (і в дошкільних, і в шкільних) працюють асистенти вчителів, які надають допомогу школярам: з обмеженими можливостями здоров'я та разом з педагогом класу відповідають за успішність учнів з особливими потребами. Асистенти вчителів спільно з педагогом складають індивідуальні навчальні плани для кожного учня з особливостями психофізичного розвитку, з урахуванням його навчальних потреб, у тому числі з корекційно-реабілітаційної допомоги, яка в окремих випадках надається поза межами школи – в центрах медико-соціальної реабілітації [7, с.51-55].

Одним із наслідків проведення науково-пошукового експерименту державного значення стало прийняття Австрією у 1993 р. «Закону про освіту», в якому законодавчо визнано право батьків на вибір навчального закладу для своєї дитини, регламентовано функціонування спеціальних та інклюзивних закладів. На сьогодні, у спеціальних закладах країни навчаються лише діти зі значними порушеннями слуху, зору та інтелекту [6].

Законодавчі освітні акти Бельгії передбачають певну свободу в організації освітніх закладів: муніципальні освітні заклади, фінансове забезпечення яких відбувається за рахунок місцевих органів самоврядування; громадські освітні заклади, які утримуються громадськими фондами; приватні заклади, фінансове утримання яких беруть на себе приватні особи та громадські організації, в тому числі і релігійні.

Бельгійський «Закон про спеціальну освіту» законодавчо затвердив усунення бар'єрів між спеціальною та загальною системами освіти, передбачивши експериментально апробовані моделі спільного навчання дітей з особливими освітніми потребами разом зі своїми однолітками. При наданні дитині з порушеннями розвитку можливості навчатися інтегровано, всі учасники цього процесу укладають угоду та розробляють індивідуальний навчальний план. Цей план складається з детального опису особливостей і потреб дитини, з визначення додаткової допомоги, яку вона має одержувати (в тому числі, хто її надаватиме, як частота де саме). У Бельгії основними службами підтримки дітей з особливими потребами, в умовах сумісного навчання, є психолого-медико-соціальні центри, що

забезпечують надання спеціальних додаткових послуг учням, які того потребують. Залежно від кількості школярів з особливостями розвитку в певній місцевості, організуються ПМС-центри різного підпорядкування (позашкільні та шкільні). Фахівці центру надають психолого-педагогічну та медико-соціальну допомогу учням з порушеннями розвитку та їхнім сім'ям, консультують батьків, надають навчально-методичну допомогу вчителям, однак, основна спрямованість їхньої роботи – це діти з особливими потребами. У Бельгії функціонують служби різного підпорядкування (Міністерств охорони: здоров'я, соціального забезпечення), які, в разі необхідності, надають додаткові спеціальні послуги дітям з обмеженими можливостями здоров'я та сім'ям, в яких вони проживають [2;6].

У 1991 р. голландським урядом було схвалено освітній проєкт «Внутрішня підтримка» щодо створення і функціонування відповідних шкільних служб. Цей проєкт спрямовувався на вирішення проблем дітей з особливостями розвитку, які перебували у масових навчальних закладах. Перший чотирирічний досвід роботи засвідчив, що 93 % вчителів масових шкіл підтримали функціонування служб внутрішньої допомоги і вказали на необхідність введення посади координатора корекційної роботи. Активно досліджуючи проблеми загальної і спеціальної освіти, голландські вчені визначили основні з них: система загальної освіти в цілому має обмежені знання про методики та методи, які використовуються у спеціальній освіті. Водночас, у спеціальній освіті недостатньо інформації про інновації, які запроваджуються в загальноосвітній школі; одноаспектність взаємодії, контакти між масовим і спеціальними закладами обмежуються переведенням учнів з одного закладу до іншого; тенденції, які виникають у масових школах, позбутися учнів з проблемами, переводячи їх у спеціальні заклади; відчуття певної переваги, яке мають фахівці спеціальної освіти по відношенню до навчання в масових закладах, оскільки вважають, що спеціальна освіта зі своїми методами та атмосферою в цілому є більш прийнятна для дітей з особливостями розвитку; фінансування додаткових витрат, що потребує навчання учнів з проблемами в розвитку відбувається лише в системі спеціальної освіти [2].

Проведені дослідження дали підстави Міністерству освіти Голландії для започаткування національного проєкту «Крок за кроком до школи» («Weer Samen Naar School»). Стратегічні плани полягали у зближенні систем загальної та спеціальної освіти, яке мало пройти кілька етапів. Досить успішні результати проведення цього проєкту зумовили ухвалення у 1994 р. Закону «Крок за кроком до школи», який засвідчив, що всі масові та спеціальні школи для дітей з легкою розумовою відсталістю та труднощами у навчанні мають взаємодіяти в наданні якісної освіти учням з особливими освітніми потребами, використовуючи спільні кадрові, навчально-методичні, інші ресурсні можливості. Прийнятий закон забезпечив покращення умов для одержання освіти учнями з порушеннями розвитку в масових школах на основі внесення змін у систему фінансування їхнього навчання. Нині ситуація в системі освіти Голландії характеризується регіональною різноваріантністю надання освітніх послуг дітям з особливостями психофізичного розвитку. Батькам надається право вибору освітнього закладу для своєї дитини, однак, відбувається це після ретельного обстеження дитині спеціалістами та визначення соціальних і навчальних потреб. Голландська система освіти зазнала докорінного реформування, що привело до паралельного та повноправного функціонування освітніх закладів (спеціальних і масових) в єдиній системі. В усіх територіальних округах країни функціонують Центри дитячої реабілітації, співробітники яких надають необхідну допомогу дітям з обмеженими можливостями. Саме ці фахівці входять до основного складу групи спеціалістів, які визначають освітній маршрут дитини з особливими потребами, розробляючи індивідуальні навчальні програми з наданням відповідних реабілітаційно-корекційних послуг, хоча основне навантаження, як і відповідальність за навчання, покладена на вчителя-класовода [2; 5; 6].

Шведське Агентство Спеціальної Освіти, підпорядковане Міністерству освіти країни, відповідальне за надання підтримки сім'ям дітей з особливостями розвитку та освітнім закладам, де вони навчаються. Радники цих агентств опікуються дітьми з особливими освітніми потребами, допомагаючи муніципальним

органам влади забезпечити всі умови для навчання таких школярів, враховуючи проведення курсів підвищення кваліфікації педагогів та асистентів педагогів, батьків та всіх фахівців, які задіяні в цьому процесі.

Слід зазначити, що подібне реформування освітньої галузі відбулося в Німеччині, де на початку 70-х років, завдяки діяльності громадської батьківської організації «Життєва допомога», Міністерством у справах освіти, релігії культури були ухвалені нормативно-правові акти, які засвідчили, що кожна дитина з обмеженими можливостями має право на вибір навчального закладу, має бути забезпечена психолого-педагогічним супроводом, залучена до педагогічного процесу, незалежно від ступеня складності захворювання.

Основоположним освітнім документом з організації спільного навчання дітей з порушеннями розвитку та їхніх здорових однолітків країни (Земель) стали ухвалені у 1972 р. «Рекомендації з організації спеціального навчання». Цей документ уможливив розвиток «кооперативних» форм організації освітньої діяльності масових і спеціальних шкіл, що передбачають спільне проведення масових заходів, окремих навчальних занять, відвідування учнями з порушеним розвитком масової школи та надання їм корекційно-реабілітаційних послуг у спеціальному закладі тощо.

Психолого-педагогічний супровід забезпечується педагогічними центрами, які функціонують у кожному регіоні, хоча форми організації роботи можуть бути різними. Окрім центрів підтримку учням з особливими потребами надають служби, що функціонують поза межами шкіл і фінансуються органами місцевого самоврядування. Це – медико-соціальні служби, ресурсні центри, реабілітаційні заклади тощо. Нині у Німеччині, паралельно із системою спеціальних освітніх установ, де перебувають діти, переважно, зі складними порушеннями, функціонують заклади інклюзивного навчання.

Висновки. Таким чином, у європейських країнах спеціальні заклади функціонують і надають допомогу дітям з обмеженими можливостями здоров'я, однак, вони не є сегрегативними осередками. «Кордони» між спеціальною та загальною освітою прозорі, оскільки країни з демократичним

устроєм пропагують цінності громадянського суспільства, яке базується на рівноправності, толерантності та інклюзії у партнерстві з місцевим самоврядуванням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Василенко Н. В. Інклюзивна освіта : зміст та науково-методичне забезпечення / *Зб. Матер. Всеукр. науково-метод. конференції, присвяченої 97-річчю від дня народження В. Сухомлинського, 29-30.09.2015* / уклад. О. Е. Жосан. Кіровоград : Ексклюзив-систем, 2015. С. 55-60.

2. Колупаєва А. А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи / Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2007 р. 458 с.

3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 23.05.2023).

4. Концепція розвитку інклюзивної освіти : Наказ МОН України від 01.10.2010. № 912. URL : <http://firstedu.org.ua/index.php> (дата звернення: 23.05.2023).

5. «Крок за кроком» : сайт Всеукраїнського фонду. URL : www.ussf.kiev.ua (дата звернення: 21.04.2023).

6. Uolker КН.М. *Antysotsial'na povedinka v shkoli: stratehiyi ta naykrashcha praktyka*. Pacific Grove, CA: Brooks / Cole, 1995. 235 г.

7. Banathy Bela H. *Designing Education as a Social System* // *Educational technology*. November-December 1998. P.51-55.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНІЙ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ) ОСВІТИ

Бєлова Ніна Олександрівна
*в. о. заступника директора
Навчально-методичного центру
професійно-технічної освіти у Донецькій області
(Україна, Донецька область)*

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ, ЩО МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: З ДОСВІДУ ЗП(ПТ)О ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

До повномасштабної війни в Донецькому регіоні функціонувало 32 заклади професійної (професійно-технічної) освіти (далі ЗП(ПТ)О) із загальним контингентом близько 10 тис. здобувачів освіти. Ситуація змінилася після втрати контролю над частиною Донецької області. Кількість закладів та здобувачів освіти в них скоротилася. Наразі функціонують та здійснюють освітню діяльність 25 державних ЗП(ПТ)О із контингентом приблизно 6000 осіб.

Серед ЗП(ПТ)О, що працюють, сім здійснюють навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (далі ООП). Це ті особи, які закінчили спеціальні загальноосвітні школи, адже мають порушення інтелектуального розвитку. Згідно з Міжнародним класифікатором хвороб [1] вони мають діагнози: F70.0 – розумова відсталість легкого ступеня – з вказівкою на відсутність порушення поведінки; F70.1 – розумова відсталість легкого ступеня зі значним порушенням поведінки; F71.0 – розумова відсталість помірна з вказівкою на відсутність та слабкі прояви порушення поведінки. Клінічна картина хвороби складається з особливостей наявних у дітей/осіб психопатологічних, неврологічних і соматичних симптомів. Знижений інтелект і особливості емоційно-вольової сфери,

відсутність уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки приводить до ускладнень у вирішенні простих задач. Соматичні порушення, загальна фізична ослабленість, порушення моторики, особливості емоційно-вольової сфери, характеру, поведінки обмежують їх професійно-трудову діяльність.

Складні й різноманітні проблеми супроводжують дітей/осіб з порушеннями інтелектуального розвитку протягом усього життя і стосуються практично всіх сторін їх життєдіяльності. Чи не основною проблемою є спілкування, а відтак, і набуття комунікативних навичок. Такі діти/особи мають труднощі у налагодженні міжособистісних взаємин. Недостатнє усвідомлення різних аспектів власного та суспільного життя, брак розуміння власного стану призводить до того, що така дитина/особа стає об'єктом негуманного ставлення або не може отримати в повному обсязі ту допомогу, яка їй гарантована державою. Вони не можуть адекватно усвідомлювати різні аспекти потреб. Наприклад, дотримання здорового способу життя, здорового харчування, особистої гігієни, розуміння симптомів нездоров'я, власних сексуальних потреб, тощо.

Однак, при адекватному вихованні діти/особи з легким інтелектуальним дефектом без особливих зусиль освоюють правильні форми поведінки і, деякою мірою, можуть контролювати свої вчинки. При неускладнених формах розумової відсталості педагогічний прогноз залежить, головним чином, від ступеня, структури дефекту і компенсаторних можливостей дитини/особи. Навчання цієї категорії здобувачів освіти завжди мало свої особливості. Оскільки, самі учні завжди потребували більшої уваги та особливого підходу через свої індивідуальні і специфічні потреби. Розуміння індивідуальних та специфічних потреб таких учнів дає нам можливість організувати освітній процес як найкраще. Запорукою успіху на цьому шляху є в тому числі і дотримання дидактичних принципів навчання [2]. Розглянемо деякі з них.

Принцип доступності реалізується в діяльності педагогів шляхом застосування ними відповідних методів і методичних прийомів. Відомо, що вдалий вибір методів та прийомів, може зробити доступним, порівняно складний, для таких учнів навчальний матеріал.

Принцип систематичності й послідовності має велике значення, тому що для учнів спеціальних груп характерна неточність, неповнота або фрагментарність засвоєних знань. Сутність принципу полягає в тому, що знання, які учні набувають в закладі освіти, повинні бути приведені у певну логічну систему, щоб можна було ними користуватися і успішно застосовувати на практиці. Принцип реалізується в щоденній роботі педагогів. Це означає таке розташування навчального матеріалу в програмах і тематичних планах, коли між його складовими частинами існує логічний зв'язок, коли наступний матеріал спирається на попередній, коли пройдений матеріал готує учнів до засвоєння нового.

Принцип наочності полягає у збагаченні учнів чуттєвим пізнавальним досвідом, необхідним для повноцінного опанування абстрактними поняттями. Відомо, що відчуття людини, які він отримує від зовнішнього світу, є першим ступенем його пізнання. На наступному рівні знання набуваються у вигляді понять, визначень, правил і законів. Щоб знання в учнів були усвідомленими, процес навчання має забезпечити опору їх на відчуття. Наочність як раз і виконує цю функцію.

У спеціальних групах для формування у здобувачів освіти абстрактних понять, узагальнень, трудових умінь і навичок, наочність використовується більш тривалий час. Це пов'язано з тим, що у цих дітей порушені процеси відволікання й узагальнення, їм важко відірватися від спостереження конкретних предметів і зробити теоретичний висновок, що необхідний для формування того чи іншого поняття. Вони не можуть виділити головні, суттєві ознаки об'єкта.

Особливість реалізації принципу наочності в спецгрупах полягає, також, у тому, що необхідно навчити здобувачів освіти правильно користуватися професійними термінами, що позначають властивості предметів, ознаки явищ, відносини й зв'язки, які існують в професійній сфері.

Принцип свідомості означає розуміння здобувачами освіти навчального матеріалу: суті понять, сенсу трудових дій, прийомів і операцій. Свідоме засвоєння знань і навичок

забезпечує успішне застосування їх в практичній діяльності, сприяє перетворенню знань у стійкі професійні навички.

Цей принцип належить до числа найважливіших, бо в процесі свідомого засвоєння навчального матеріалу відбувається більш інтенсивний психічний розвиток учнів, що мають порушення інтелектуального розвитку [3, с.255; 4, с.110].

Однак, при реалізації цього принципу педагоги ЗП(ПТ)О стикаються із деякими труднощами. Порушення аналітико-синтетичної діяльності, характерні для визначеної категорії здобувачів освіти, перешкоджають засвоєнню навчального матеріалу на основі його повного розуміння. Тому питання про те, як досягти повного розуміння навчального матеріалу особами спецгруп, було і залишається найбільш значущим. Адже судити про те, наскільки здобувач освіти зрозумів той чи інший навчальний матеріал при онлайн навчанні, можна, перш за все, за його висловлюванням, а вже потім – за характером застосування знань при виконанні практичних вправ.

З метою здійснення ефективного інформаційно-методичного супроводу навчання в інклюзивному середовищі та своєчасного надання консультативної допомоги педагогічним працівникам ЗП(ПТ)О області методистами Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Донецькій області проведений моніторинг наявності в ЗП(ПТ)О області здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, які закінчили спеціальні загальноосвітні школи.

Маріупольський професійний ліцей будівництва у 2021 році готував учнів з ООП за професією «Штукатур; монтажник санітарно-технічних систем та устаткування». Наразі заклад знаходиться на тимчасово окупованій території. На сьогодні в Донецькій області працює сім ЗП(ПТ)О, де навчаються учні зазначеного контингенту за професіями: «Лицювальник; плиточник», «Штукатур», «Живописець», «Маляр; штукатур», «Маляр; муляр». Професійне навчання здобувачів освіти з ООП в ЗП(ПТ)О розглядається як важливий засіб підготовки їх до трудової діяльності. Вони навчаються в групах, кількісний склад яких не перевищує 12 осіб, за спеціальними програмами (викладаються тільки предмети професійної підготовки). Перед педагогами стоїть завдання за два роки підготувати вихованців

до суспільно-корисної продуктивної праці. Згідно з статистикою значна частка здобувачів освіти з ООП належить до пільгових категорій або належать до вразливих груп учнівської молоді.

Після повномасштабного вторгнення Росії на територію нашої держави й введення воєнного стану більшість здобувачів освіти з ООП виїхали за межі Донецької області. Більшість вихованців з ООП мешкають в різних областях України з рідними та опікунами. Виключенням є Торецький професійний ліцей. Тут навчаються учні з ООП за професією «Штукатур». Всі вони мають статус дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, тому були організовано евакуйовані до професійно-технічного училища №30 с. Торговиця, Кіровоградської області. Учні мешкають у гуртожитку. Там же, з метою якісної організації теоретичної підготовки та позаурочної діяльності, організовано навчальний клас, обладнаний меблями та ноутбуками. Професійно-практична підготовка здійснюється у навчально-виробничій майстерні штукатурів ПТУ №30. Здобувачі освіти забезпечені штукатурним інструментом, обладнанням, робочою формою.

Отже, освітній процес в ЗП(ПТ)О наразі відбувається за змішаною формою. Уроки теоретичного та практичного навчання проводяться в дистанційному форматі, виробнича практика проходить на підприємствах за місцем перебування учнів. Теоретичні уроки для здобувачів освіти з ООП проводяться в асинхронному та в синхронному режимі, відповідно розкладу занять. У синхронному режимі організовується 50% навчального часу, передбаченого освітніми програмами теоретичної та практичної підготовки.

При плануванні уроків теоретичного навчання в синхронному режимі викладачі уважно підбирають програми, цифрові інструменти та інтерактивні прийоми. Кожен новий цифровий інструмент впроваджує послідовно, створюючи комфортне адаптування учнів з ООП. Кількість освітніх сервісів величезна, але вибір викладача завжди обґрунтований простим та зрозумілим функціоналом. Основний теоретичний матеріал до уроків надається у вигляді відео та презентацій. Таймер, опитування, секундомір, календар, магічні кубики, можливість набору тексту та створення зображень, рефлексія, рівень шуму

та світлофор, qr-код та випадкове ім'я – ефективні та прості прийоми, які зрозуміли та подобаються здобувачам освіти з ООП. Уроки теоретичного навчання базуються на віртуальній інтерактивній дошці Classroomscreen.

Для колективної роботи здобувачів освіти під час онлайн уроків викладачі часто користуються віртуальною дошкою Jamboard, за допомогою якої група працює над матеріалом в реальному часі. Також на уроках теоретичного навчання викладачі активно використовують прийоми гейміфікації. Ресурси Learning Apps, Genially, Flippity дозволяють запустити на онлайн дошці гру, квест або вікторину. Вихованцям подобається працювати вкупі, з увімкненими мікрофонами та взаємодіяти в колективній роботі. Під час проведення онлайн-уроків в групах викладачі завжди чергують активну роботу з відпочинком. Використовуються вправи, які тренують пам'ять та увагу, проводиться зорова гімнастика.

Основною метою організації й проведення виробничого навчання в дистанційній формі є послідовне опанування особами з ООП системою професійних умінь і навичок відповідно робочої програми. На синхронних онлайн уроках виробничого навчання майстер використовує різноманітні наочні матеріали в електронному вигляді: фото та відео, схеми, таблиці, карти, малюнки з електронних підручників і навчальних посібників, презентації та методичні напрацювання колег інших професійних закладів України.

Сервіс Google Class надає можливості проводити повноцінні уроки, допомагає створювати і впорядковувати завдання, виставляти оцінки, коментувати і організовувати ефективне спілкування зі здобувачами освіти в режимі реального часу або в асинхронному режимі [5; 6].

Завдяки відомим електронним ресурсам Google Meet, YouTube, матеріалам сайту «Професійна освіта онлайн» майстер виробничого навчання різними способами демонструє здобувачам з ООП практичні навички та прийоми. Процес їх засвоєння здобувачами освіти відбувається в різний спосіб – опрацювання індивідуальних завдань зі складання схематичних малюнків з виконання професійних операцій, робота з вивчення інструкційних карток для засвоєння трудових прийомів,

способів, операцій, видів робіт. Враховуючи психофізичні особливості здобувачів освіти з ООП, розклад занять, час проведення онлайн уроків теоретично та практично не перевищує 30 хвилин.

Орієнтовна структура уроку включає:

– *визначення емоційного стану учнів, готовності сприйняття навчального матеріалу* – до 5 хв. Викладач або майстер завантажує на дошку Google Jamboard смайлики – емоції, та пропонує кожному здобувачу освіти обрати варіант, який відповідає емоційному стану. Якщо вихованець занадто збуджений або має негативні емоції, то краще з ним попрацювати пізніше, при індивідуальному спілкуванні (можливе залучення психолога).

– *актуалізація знань* – до 5 хв. Здобувачі освіти виконують інтерактивні вправи LearningApps. При створенні інтерактивних вправ використовуються короткі запитання-зображення за темою/темами минулих уроків. Кількість питань – від трьох до п'яти, за умови того, що здобувачі освіти вже адаптовані до використання цього застосунку.

– *опанування нового навчального матеріалу* – до 15 хв. З метою концентрації уваги здобувачів освіти до сприйняття нового навчального матеріалу краще використовувати один цифровий застосунок. Наприклад, пояснення нового матеріалу з використанням презентації (не більш 5 слайдів) або віртуальної класної дошки Google Jamboard, на якій фіксувати основні поняття, за допомогою різноколірних наліпок, олівців. При проведенні виробничого навчання майстер використовує власно створені відео вправи.

– *закріплення нового матеріалу* – до 5 хв. Викладач проводить фронтальне опитування або опитування по ланцюжку, коли потрібно дати розгорнуту відповідь: один здобувач освіти починає відповідати – інші доповнюють, або усі виконують інтерактивні вправи LearningApps [5].

При проведенні виробничого навчання, одним з варіантів закріплення навчального матеріалу є демонстрація фрагмента відео без звуку. Здобувачі освіти мають прокоментувати зміст побаченого, ґрунтуючись на засвоєних знаннях з теми.

На всіх етапах теоретичних та практичних занять викладачі та майстри виробничого навчання активно використовують методичні прийоми, що допомагають здобувачам освіти більш усвідомлено засвоювати навчальний матеріал, а саме:

- розчленування складного навчального матеріалу на частини, які будуть логічно завершені та пов'язані між собою;
- виділення головних суттєвих сторін предмета або явища;
- мовне відображення практичних дій до початку, під час і після роботи;
- зв'язок нових дій з раніше засвоєними.

Підсумовуючи зазначене, слід зазначити, що освітній процес здобувачів освіти, що мають інтелектуальні порушення, в онлайн форматі має деякі відмінності від звичайних методів дистанційного навчання. Ці відмінності полягають у правильному розподілі навчального масиву, де об'єм наочних, привабливих, яскравих, інформативних та водночас простих навчальних матеріалів значно перевищує об'єм змістовних текстових блоків, а контроль напрацьованих навичок та знань виконується завдяки гейміфікації, зворотного зв'язку та рефлексії здобувачів.

Дистанційне навчання здобувачів освіти з ООП повинно бути простим, якісним, комплексним та доступним. Використання комп'ютерних і телекомунікаційних технологій має бути тільки з інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом. Мінімум функціоналу, максимум наочності. У ЗП(ПТ)О Донецької області, де навчаються учні з ООП, впроваджено педагогіку партнерства, яка передбачає спілкування всіх учасників освітнього процесу, їх командну взаємодію на досягнення результату, що веде до встановлення сприятливого емоційного клімату в групах.

Важливе значення, також, має зацікавленість батьків (опікунів) в допомозі особливим дітям, забезпеченні їх доступу до електронних гаджетів для занурення до цікавого світу опанування професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Міжнародна класифікація хвороб. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 25.03.2023).
2. Основні дидактичні принципи. URL : https://pidru4niki.com/11570718/pedagogika/osnovni_didaktichni_printsipy (дата звернення 20.03.2023).
3. Мойсеюк Н. Є., Педагогіка : навчальний посібник. 5-е вид., допов., переробл. Київ. 2007. 656 с.
4. Фіцула М. М, Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ : «Академія», 2002. 528 с.
5. Професійна освіта онлайн URL : <https://profosvita.online/> (дата звернення 20.03.2023).
6. Особливості використання сервісу Google classroom. URL : <https://naurok.com.ua/osoblivosti-vikoristannya-servisu-google-classroom-229960.html> (дата звернення 23.03.2023).

Сахневич Ірина Дем'янівна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
методист Навчально-методичного
кабінету професійно-технічної освіти
у Житомирській області
(Україна, Житомирська область)*

ТЕХНОЛОГІЯ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ

Інклюзивна освіта як освітня парадигма базується на світоглядних орієнтирах соціальної інклюзії (залучення всіх членів суспільства до соціального середовища) та є складовою стратегії розвитку демократичного суспільства, оскільки рівноправність, доступність та забезпечення якості освіти є наріжним імперативом її функціонування. Інклюзивна освіта, за визначеннями всесвітніх міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та ін.), має забезпечити право на якісну освіту всіх дітей шляхом задоволення їхніх основних освітніх потреб. На

особливу увагу заслуговують діти, у яких найбільший ризик маргіналізації через психофізіологічні, етнічні, релігійні, мовні та інші особливості [1, с.7].

В інклюзивному просторі активно використовується кооперативне навчання, метою якого є залучити до освітнього процесу абсолютно всіх здобувачів освіти, і особливо навчити дітей працювати злагоджено в командах. «Кооперативне навчання відкриває для учнів можливості співпраці зі своїми ровесниками, дозволяє реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню учнями більш високих результатів опанування змістом освіти, та виховує почуття емпатії» [2].

Кооперативне навчання – це технологія навчання в невеликих групах, коли створюється можливість обговорення кожної проблеми, доведення, аргументування власного погляду. Це сприяє не лише глибшому розумінню навчального матеріалу, а й розвитку мислення та мовлення. Члени великої групи або класу розподіляються на декілька малих груп і діють за інструкцією, яка спеціально була розроблена для них викладачем. Кожен зі здобувачів освіти працює над своїм завданням, своєю частиною матеріалу до повного розуміння питання, яке вивчається, та завершення роботи над ним. Потім здобувачі освіти обмінюються знахідками таким чином, що робота кожного є дуже важливою та суттєвою для роботи інших, оскільки без неї завдання не буде виконане (частина важливої інформації буде втрачена, інші учні групи її не отримають). Методика «кооперативне навчання» іноді перекладається як «навчальна співпраця» [3].

Технологія кооперативного навчання використовувалася з давніх-давен у різних формах. Зародження ідей, які в подальшому визначили основу кооперативного навчання, належать до періоду з IV ст. до н. е. – до 1500 р. н. е., коли головним засобом розвитку особистості виступав діалектичний спір, що підводить до встановлення істини шляхом добре сформульованого наставником низки питань такими вченими як Піфагор, Демокріт, Сократ, Платон. Чеський педагог Коменський Я. А. науково обґрунтував важливість і необхідність взаємного навчання з використанням ідей кооперації,

відзначаючи, що тільки навчаючи інших, учень закріплює та поглиблює свої знання. Він рекомендував вчителям використовувати своїх учнів як помічників в організації навчального процесу. Для цього необхідно було розділити всіх учнів на десятки, кожний з яких мав очолювати більш досвідчений учень-помічник, який називався декуріон. До його обов'язків входили такі: контролювати відвідування учнями уроків, перевіряти наявність виконаного домашнього завдання, стежити за поведінкою в класі, допомагати у навчанні. У своїх працях Коменський визначив різні прийоми організації навчання на засадах співробітництва: залучання учнів до оцінювання відповіді товаришів, навчання шляхом виконання певної ролі у грі, тощо. Важливість співпраці між учнями в межах взаємного навчання для різнобічного розвитку особистості підкреслював швейцарський педагог Й.-Г. Песталоцці. Через те, що в нього не було помічників, він неодноразово залучав більш здібних учнів до виконання функцій учителя. Вони повідомляли іншим те, що знали самі, а потім давали товаришам можливість переказати почуте. Й. Г. Песталоцці писав, що радість і участь надихали учнів, а внутрішні сили, що прокидалися в них, вели їх уперед з такою силою, на яку тільки здатне взаємне навчання [4].

Ідеї кооперативного навчання продовжували розвиватися у школах взаємного навчання, які почали виникати у XVIII ст. Вчитель Дж. Ланкастер і священник Е. Белл застосували систему взаємного навчання (белл-ланкастерська система) одночасно в Англії та Індії. Вони спробували використати у ролі викладачів самих учнів. Старші учні під керівництвом вчителя вивчали матеріал самостійно, а потім, отримавши відповідні інструкції, навчали своїх молодих товаришів. Це дозволяло одному вчителю навчати відразу багатьох дітей, тобто здійснювати їх масове навчання [5, с. 302]. На початку XIX ст. школи взаємного навчання з'являються і на території України.

Сьогодні в науковій літературі дослідники нараховують більше 50 видів технологій кооперативного навчання, з них найбільш відомими є такі:

– варіант навчання у співпраці «Навчаємося разом» (англ. Learning Together, автори Джонсон і Джонсон (Johnson &

Johnson), 1989, 1992, 1994); проектування педагогічної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі;

- метод групової роботи з привласненням номерів (англ. *Numbered Heads Together*, автор Каган (Kagan), 1990), відповідно до цього методу кожному членові групи надають певний номер; за допомогою цих номерів педагог керує діяльністю дітей у процесі виконання різноманітних завдань;

- спільне навчання в малих групах-командах (англ. *Student Teams Achievement Division (STAD)*, автор Славін (Slavin), 1990, 1994);

- дослідницька діяльність учнів у групах (англ. *Group Investigation*, автори Шаран, Кассель, Гертц-Лазарович, Бехарано, Равів та Шаран (Sharan, Kussel, Hertz-Lazarowitz, Bejarano, Raviv & Sharan), 1984);

- метод «ажурна пилка» (англ. *Jigsaw*, автори Аронсон, Блейні, Стефен, Сайкс і Снепп (Aronson, Blaney, Stephen, Sikes & Snapp), 1978) та інші [1, с. 55; 6, с.182-188].

До переваг кооперативного навчання можна віднести:

- більш високий рівень самостійності при виконанні поставлених завдань;

- більш високі результати в оволодінні знаннями та навичками практичного характеру;

- збагачення досвіду в спілкуванні;

- створення умов для внутрішньої мотивації навчальної діяльності, зростання інтересу до навчання, підвищення самооцінки;

- створення умов для розглядання проблеми з різни точок зору;

- забезпечення умов для сприймання інформації учнями різних типів: візуалів, аудіалів, кінестетиків, учнів дискретного типу сприймання [7, с. 49].

При кооперативному навчанні учні мають уміти формулювати, аналізувати, обстоювати власні ідеї, цьому сприяє колективна діяльність у групах. Навчальне спілкування «учень – учень» допомагає сформувати навички вирішення проблем та вищі функції мислення. Характер взаємодії в групах залежить від того, як педагог структурує взаємозалежність у навчальній ситуації. Кожен член групи отримує нагоду діяти, виконуючи

навчальне завдання – так створюється умова для активного навчання.

Методи кооперативного навчання:

навчання в малих групах (малі групи (4-5 учнів), які виконують спільне завдання; процес діяльності вибудовується на засадах співпраці, а не конкуренції; серед членів групи має спостерігатись позитивна взаємозалежність та індивідуальна відповідальність);

навчання за допомогою однолітків (передбачає взаємне навчання здобувачів освіти класу/групи); кожен учень по черзі може виступати в ролі педагога і учня, що дає можливість закріпити, систематизувати знання, навички, компетентності кожного);

навчання соціальних навичок (спрямоване на підвищення ефективності участі здобувачів освіти у навчальному процесі; навчання позитивної поведінки; розвиток соціальної компетентності, соціальної взаємодії, комунікативних навичок (уміння слухати, виконувати вказівки, ставити доречні запитання, ефективно взаємодіяти тощо) [1, с. 55].

Серед методів кооперативного навчання виділяють такі:

- «Думай – працюй у парі – ділись»;
- «Кажі та переключайся»;
- «Круглий стіл»;
- «Трьохступеневе інтерв'ю»;
- «Кути»;
- «Графіті»;
- «Навчання разом»;
- «Команди – ігри – турніри»;
- «Складана картинка» [8].

«Кути» (Каган, 1990) – кооперативна структура, що дає можливість учням вибирати та обговорювати окремі виміри теми. Щоби полегшити діяльність, різні аспекти теми розташовують у визначених кутах кімнати. Потім кожен учень обирає окремий аспект відповіді на запитання вчителя та слідує до відповідного кута. Наприклад, припустимо, що імена різних персонажів з оповідання або роману розташовані в кожному куті. Учитель може запитати: «Якій твій улюблений персонаж?» або «Який персонаж, на твій погляд, найбільш відповідає

дилемі?». Один раз у вибраному куті учні парами обговорюють причини їхнього вибору. Учні можуть також адресувати додаткові запитання, що заохочують критичний погляд на тему. Після дискусії вчитель навмання вибирає пари з кожного кута для того, щоб учні висловили свої думки перед класом. Наявність представників з кожного кута урізноманітнює перспективи та забезпечує можливості для вибору. Учителі чи учні можуть визначати теми або аспекти тем для дискусії.

«Думай – Працюй у парі – Ділись» (Каган, 1990) – кооперативна структура, в якій партнери особисто думають про питання (справу, ситуацію, ідею тощо), потім обговорюють це з кимсь іншим. Як відносно проста структура, вона зручна для залучення всіх учнів протягом лекції.

«Формулюй – Ділись – Слухай – Створюй» (Джонсон, Джонсон і Барлет, 1990) – подібна структура, в якій члени команди спочатку особисто формулюють відповіді, кожний проговорює свої відповіді вголос (ділиться) та слухає формулювання інших. Потім разом створюють нову відповідь або перспективу за допомогою обговорення та розробки (уточнення). Ця структура також має широке застосування й заохочує учнів краще думати.

«Кажі та переключайся» – кооперативна структура, в якій партнери послідовно дають відповіді на запитання або тему дискусії за сигналом (інтервали зміни ролей часом непередбачені). Після того як тема дискусії визначена, перший партнер починає давати відповіді на запитання або висловлювати власну точку зору з даної теми. Інший партнер у цей час уважно слухає. За сигналом ролі змінюються. Тоді другий партнер відповідає, а перший уважно слухає. Коли відбувається зміна, обов'язковим завданням для другого партнера є продовжити (або закінчити) спрямування думки першого партнера перед тим, як представити нові ідеї. Може відбутися декілька змін протягом періоду часу, визначеного для дискусії. «Кажі та переключайся» є зручною в якості структури для перегляду, повторення або перевірки розуміння. Окрім того, цей вид кооперативного навчання вимагає від учнів відповідальності за участь, особистий вклад у спільну роботу.

«*Навчання разом*» (Джонсон і Джонсон, 1991) полягає в тому, що члени команди в маленьких різнорідних групах працюють разом для виконання спільних навчальних завдань. Члени команди працюють над виконанням загального академічного завдання, яке часто включає в себе кінцевий продукт роботи кожної окремої групи (блок відповідей, ілюстрація, доповідь тощо). Соціальні навички, які необхідні для успішної роботи групи, напряду, подаються, відпрацьовуються, підсилюються, закріплюються. Навчання разом базується на присутності *п'яти основних елементів кооперативного навчання* (позитивна взаємозалежність, особиста відповідальність, близька взаємодія (обличчя до обличчя), соціальні навички та групова діяльність). Незважаючи на те, що специфічні напрямки навчання разом можуть бути різними, мати різні завдання, вони обов'язково повинні включати всі п'ять основних елементів навчання разом.

«*Команда – ігри – турніри*» (Славін, 1986) – кооперативна структура, у процесі якої члени команди разом засвоюють навички навчальної діяльності – вчаться вчитися, а потім індивідуально застосовують ці навички у змагальній грі. Специфічно, що різнорідні кооперативні команди (змішані групи, що включають учнів з різним рівнем знань, різними здібностями) формуються для того, щоб вивчити або порівняти знання учнів, які вони отримали раніше. Після цього учасники груп створюють однорідні змагальні команди (групи з різними здібностями) для того, щоби змагатися у грі, яка базується на навчанні. Як правило, гра полягає в тому, що учні обмінюються запитаннями та відповідями. Кожний учасник команди набирає очки за кожне запитання, на яке він дав правильну відповідь. Після змагання учні повертаються до їхніх кооперативних команд, маючи власні індивідуальні рахунки. Кожна кооперативна команда підраховує загальний командний рахунок, таким чином визначається команда-переможець. Команда – ігри – турніри, окрім того, що вони забезпечують можливості кооперативного навчання, сприяють також і розвитку соціальних навичок.

«*Складана картинка*» (Аронсон, 1980; Джонсон, Джонсон, 1990; Каган, 1990) – характеризується тим, що кожен

член кооперативної групи стає експертом певного аспекту однієї теми навчання. Наприклад, якщо кооперативна група вивчає тему «Японська культура», один член команди може стати експертом «традиційних цінностей», інший – експертом «державних структур», а третій – експертом проблем сьогодення. Після виконання індивідуальної експертизи підтеми, яку слід оцінити, члени групи починають навчати один одного. Метою кооперативної групи є те, що всі члени групи оволодівають усіма аспектами головної теми. Перед початком представлення й викладу теми учні формують експертні групи, що включають у себе учнів з різних кооперативних груп, які досліджували такі ж підтеми (наприклад, два учні з різних груп, які вивчали «проблеми сьогодення», можуть зустрітися як партнери-експерти з цієї підтеми). Разом ці експерти аналізують їхню підтему та шукають оптимальні шляхи подання цієї теми іншим членам їхніх кооперативних груп. Після викладення та перевірки, яка відбувається після повернення до кооперативних груп, оцінюється індивідуальна майстерність експерта, тому що після цього члену групи можуть поставити будь-які запитання з теми [3].

Форми кооперативного навчання: базові групи, формальні групи, неформальні (спеціальні) групи).

Базові групи. Групи сталі, які створюються на тривалий час як механізм взаємодопомоги та взаємопідтримки. Їхня діяльність – один зі способів налагодження між здобувачами освіти довгострокових стосунків турботи і піклування один про одного. Така група може виконувати різні функції (перевіряти домашнє завдання; разом готуватися до тестів у групах з вивчення окремих предметів тощо). Така група дає змогу мінімізувати негативні наслідки тимчасової відсутності здобувачів освіти (наприклад, через надання спеціальних послуг, хворобу), оскільки учасники групи зобов'язані інформувати один одного, допомагати встигати за всім, що вивчається в класі/групі.

Формальні групи. Ці групи створюються на термін від кількох тижнів до року (для вивчення теми об'єднують здобувачів освіти у статичні групи на три тижні і пропонують кожній добре сплановане й змістовне завдання). У процесі

розвитку стосунків ці групи навчаються знаходити спільну мову та ефективно взаємодіяти. Це можливість набуття соціальних навичок у значущих контекстах. З огляду на тривале існування, починають відбуватися процеси, характерні для розвитку групи. Завдяки такій груповій динаміці здобувачі освіти можуть оцінити свою роль у досягненні певної колективної мети

Неформальні (спеціальні) групи. Неформальні групи залишаються стабільними упродовж одного чи кількох уроків, поки здобувачі освіти разом виконують певне завдання. Кожен має зробити свій індивідуальний внесок у досягнення загального результату. Це дає змогу структурувати матеріали, враховуючи індивідуальні потреби кожного (інтереси тощо). Наприклад, варіювати рівень складності окремих частин матеріалу для опрацювання різними дітьми. (Метод «ажурної пилки» – приклад групової роботи, що триває одне-два заняття. За цією методикою діти самі організують і вивчають новий матеріал) [1, с.55].

Для організації кооперативного навчання педагоги можуть змінювати простір кабінету так, щоб перебування у кабінеті сприяло кращому навчанню і співпраці здобувачів освіти (вільно й легко пересуватися, отримати потрібні речі чи переходити з одного місця в інше). При кооперативному навчанні необхідно варіювати перестановку меблів, створюючи зони групового спілкування, в залежності від кількості груп і кількості учнів у кожній групі (три, чотири, шість осіб). Якщо в класі нема можливості пересувати меблі, потрібно організувати групову взаємодію чотирьох учнів, які сидять на двох партах поруч [2].

Кооперативне навчання дає можливість здобувачам освіти сформуванню основних міжособистісних життєвих навичок та розвивати вміння співпрацювати одне з одним – саме ті, що сьогодні потребує більшість професій. В малих групах, для кожного здобувача освіти є конкретне завдання, усі залучені до його виконання, успіхи групи залежать від успішності роботи кожної людини. На відміну від традиційного стилю навчання, під час реалізації кооперативного, у діяльності вчителя відбуваються радикальні зміни педагогічної моделі. Це означає, що змінюється спосіб мислення, ставлення як до себе, так і до

здобувачів освіти, оскільки працюючи з інтерактивними технологіями, педагог вже не виступає, як джерело передачі знань. Перш за все він стає організатором абсолютно нового освітнього процесу в інклюзивному середовищі. Також виступає коучем, котрий скеровує тих, що навчаються, вчить працювати дітей одне з одним, може допомогти, чи виправити, але не подавати готову інформацію [1, с.10-15].

Отже, сутність і зміст кооперативного навчання полягає в співробітництві здобувачів освіти з педагогом та між самими здобувачами освіти, що сприяє гуманізації відносин під час здійснення освітнього процесу, та підсилює його ефективність. Кооперативне навчання є потужним інструментом розв'язання багатьох завдань сучасної освітньої реформи в Україні у практичній площині. Воно здійснює значний вплив на здобувачів освіти і забезпечує позитивні результати навчання не за рахунок того, чого ми навчаємо, а того як, яким способом ми навчаємо. Кооперативне навчання як педагогічна модель може бути доповнена іншими підходами і технологіями: проектною, розвитком критичного мислення, множинного інтелекту учнів та ін., оскільки воно є інструментом для більш ефективної реалізації будь якого змісту освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Колупаєва А. А. Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч.-метод. посіб. Харків : «Ранок», 2019. 304 с.
2. Пометун О., Гупан Н. Використання кооперативного навчання у загальноосвітній школі в Україні: практика і проблеми. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/713432/1/Pometun,Gupan.pdf> (дата звернення 21.05.2023).
3. Ворон М. Методична робота в умовах кооперативного навчання. URL : <https://osvita.ua/school/method/technol/1501/> (дата звернення 22.03.2023).

4. Мотовилець А. О. Організація кооперативного навчання в умовах цілісного освітнього інклюзивного процесу Кваліфікаційна робота Рівень вищої освіти – другий (магістерський) URL : https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3614/1/educ_2022_166.pdf (дата звернення 22.03.2023).
5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник. 5-е вид., допов., перербл. Київ, 2007. 656 с.
6. Стрельников В. Ю., Брітченко І. Г. Сучасні технології навчання у вищій школі: модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МПК ПУЕТ Полтава : ПУЕТ, 2013. 309 с. URL : <https://library.kr.ua/wp-content/elib/strelnikov/posibnyk-Strelnikov.pdf> (дата звернення 22.03.2023).
7. Шарко В. Д. Сучасний урок: технологічний аспект : посібник для вчителів і студентів. Київ : СПД Богданова А.М., 2007. 220 с.

Двосносова Лариса Віталіївна,
*методист Науково-методичного центру
професійно-технічної освіти у Запорізькій області
(Україна, Запорізька область)*

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: НЕТИКЕТ ДЛЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Наприкінці ХХ ст. завдяки масовому впровадженню комп'ютерних технологій та Інтернету люди отримали ще один засіб комунікацій – так зване віртуальне спілкування. Інтернет значно розширив способи передачі та отримання інформації. Кількість користувачів Глобальної мережі постійно зростає. За даними спеціалістів 91% користувачів мережі використовують Інтернет саме для спілкування. Слід зазначити, що він сприяє розвитку особистості і включенню її у комунікаційний процес навіть тоді, коли в реальному житті людина має певні бар'єри для спілкування [1].

Багато сайтів в Інтернеті надають можливість доступу до інтерактивних сервісів. Створено програми, які підтримують «живе» спілкування в режимі реального часу. Крім обміну голосовими чи текстовими повідомленнями, кожен із співрозмовників отримує можливість, одночасно з розмовою, обмінюватись файлами (текстовими, графічними, аудіо та відео).

Для того щоб спілкування у віртуальному просторі не принижувало людину, а, навпаки, сприяло її особистісному зростанню необхідно дотримуватися загальноприйнятих етичних вимог та правил мережевого етикету. Тому з появою Інтернету в наше життя увійшло поняття нетикет (netiquette – від англ. net – мережа та франц. etiquette – етикет) – правила поведінки спільноти в мережі Інтернет, традиції і культура, яких дотримується більшість користувачів Інтернету. Правила мережевого етикету (нетикету) вперше були сформульовані Вірджинією Ші (Virginia Shea) у книзі «Нетикет» («Netiquette») [1]. Нетикет створений для того, щоб всім (і досвідченим користувачам, і новачкам) було в рівній мірі комфортно спілкуватися між собою в Інтернет-просторі. Дотримуватися мережевого етикету насправді дуже просто, адже мережа – це громадське місце. Тому не можна робити ті речі, які не заохочуються в будь-якому цивілізованому суспільстві, наприклад, вживати ненормативну лексику, розпалювати національну ворожнечу, ображати людей або брехати [5].

Кожна розмова, запитання та віртуальна зустріч стають будівельним блоком, який створює спільноту і довіру у ній. Успішна віртуальна співпраця – це навичка, яка стала неодмінною частиною сучасного світу. Існують різні інструменти для спілкування в онлайн-спільноті. Деякі з них включають:

- онлайн-дошки – Padlet, LINO IT, Scrumblr, Popplet, Twiddla, Trello, Google Keep, Symbaloo – спільні закладки, Flinga, Classroomscreen, Conceptboard, Wakelet;
- сайти, блоги – Google Sites, WIX, Tilda, Jimdo, Webnode. WordPress.com, Portfoliobox Blogger;
- інструменти відеоконференцій – Zoom, Google Meet, Microsoft Teams;

– інструменти зворотного зв'язку – Tricider, Doodle, Flisti, Poll, Everywhere, Mentimeter, Go soap box, Ziplet, Xoyondo, Wooclap, Slido.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, понад мільярд людей мають якусь форму інвалідності, близько 240 мільйонів з них – діти. За даними Державної служби статистики станом на 01 січня 2021 року в Україні налічувалось 2 мільйони 703 тисячі людей з інвалідністю, серед них – 163,9 тисячі дітей [3]. В результаті повномасштабної війни, за офіційними даними Генеральної прокуратури, станом на 09.05.23 року додатково іще зазнали поранення різного ступеню тяжкості 967 дітей (без повного врахування з місць активних військових дій) [2]. Ось чому нам потрібна інклюзивна комунікація. Інклюзивна комунікація – це обмін інформацією у зрозумілий для всіх спосіб.

У світі, який прагне до рівності, нам потрібно оцінити найважливіший аспект людської природи – спілкування. Щоб зблизити людей і навчити наступне покоління жити у різноманітному суспільстві, наш обов'язок – забезпечити інклюзивність у всіх аспектах спілкування. Інклюзивна комунікація означає ефективний обмін важливою інформацією в освітньому процесі таким чином, щоб кожен здобувач освіти міг її зрозуміти, зв'язати зі своїм власним досвідом і відчутти себе належним. Інклюзивне спілкування визнає, що люди спілкуються по-різному, і заохочує використання інформаційно-комунікативних технологій.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ, від англ. *Information and communications technology, ICT*) — часто використовується як синонім до інформаційних технологій (ІТ), хоча ІКТ це загальніший термін, який підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій (телефонних ліній та бездротових з'єднань), комп'ютерів, підпрограмного забезпечення, програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, які дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію [6].

Серед переваг ІКТ підтримки інклюзивного навчання варто відзначити такі: Загальні переваги: сприяють розширенню

учнівської (студентської) автономії; дозволяють подолати комунікаційні труднощі та бар'єри; надають учням (студентам) можливість продемонструвати навчальні результати у зручний спосіб; дозволяють розробляти навчальні завдання з урахуванням індивідуальних навичок та можливостей учнів (студентів). Переваги для учнів/студентів: незалежний доступ до навчальних відомостей; можливість виконувати навчальні завдання у власному темпі (в асинхронному режимі); можливість учням (студентам) використовувати ІКТ в якості компенсаторного засобу, отримати доступ до навчальних відомостей в альтернативний спосіб. Переваги для педагогів: можливість віддалено комунікувати з колегами, вивчати провідний педагогічний досвід роботи з інклюзивними групами та поширювати власний; вдосконалення власних навичок використання ІКТ для підтримки ефективної роботи з учнями (студентами); більше можливостей для підготовки дидактичних матеріалів, наочності. Зокрема, за рахунок мультимедійності можна здійснювати та корегувати вплив на різні сенсорні зони. Матеріали в електронному форматі легше адаптувати до потреб учнів (студентів) (наприклад, великий шрифт, шрифт Брайля і т.д.) [7, с. 28].

Під час комунікації в Інтернеті чи через друковані видання текст є головним інструментом, щоб переконатися, що аудиторія отримує інформацію результативно. Шрифти мають бути зручними для читання, помітними та простими. Шрифти із зарубками і курсивом важче читати, особливо людям із когнітивними вадами, наприклад, з дислексією. Рекомендується використовувати такі шрифти, як Arial, Calibri, Century Gothic, Helvetica, Tahoma і Verdana. Розміри шрифтів мають бути адаптивними, тобто користувач повинен мати можливість вибрати розмір шрифту, який йому зручніше читати. Рекомендується текст вирівнювати за лівим краєм, замість тексту за шириною, оскільки він ускладнює читання людям з дислексією. Щоб виділити текст, краще використовувати жирні літери – курсив і підкреслення важко читати деяким людям з когнітивними вадами. Щоб допомогти людям зберегти темп читання та загальну ідею тексту рекомендується додавати пробіли між абзацами

Використання відеовмісту є корисним способом привернути чиюсь увагу та передати повідомлення, оскільки він створює більш органічне охоплення. Це дуже важливий інструмент для взаємодії з аудиторією, але також важливо зробити його більш доступним. Створюючи відео для своєї сторінки в соціальних мережах, необхідно включати читабельні субтитри для аудиторії, також їх має бути видно на смартфоні. Зауважимо, що 85 % відеоконтенту, який використовується в соціальних мережах, не містить аудіо, тому загалом у змісті краще надавати субтитри та текст. Таким чином, хтось, хто не чує, зможе насолоджуватися відео та вчитися з них. Це може означати надання інформації кількома способами, щоб люди мали вибір, як її сприймати.

Якщо вміст має матеріал, який потенційно може викликати занепокоєння, обов'язково необхідно додати інформацію на початку, щоб попередити аудиторію. Наприклад: «Це відео містить зображення насильства».

Блимання понад три рази на секунду або ефекти та візерунки високої інтенсивності можуть спричинити судом, відомі як «світлочутлива епілепсія». Світлочутливість також може викликати головний біль, нудоту та запаморочення. Інші ефекти, такі як паралакс (видиме зміщення або різниця орієнтації об'єкта, що розглядається з двох різних позицій) або ефекти руху, можуть викликати у деяких користувачів теж запаморочення. У таких випадках необхідно додати сповіщення перед початком відео.

Розвиток та повсюдна доступність веб- і хмаро орієнтованих технологій дозволяють створити підґрунтя для поширення актуальних навчальних відомостей у більш швидкий і гнучкий спосіб. Низка технологічних рішень, доступних і часто безкоштовних, сприяють розвитку середовищ ефективної навчальної взаємодії:

- синхронної та асинхронної комунікації і колаборації (електронна пошта, онлайн дошки, чати, форуми, веб-конференції тощо);

- мультимедійної інтеракції (симуляції, доповнена реальність, гейміфікація);

– інноваційних методик оцінювання (адаптивне тестування, самооцінювання, онлайн-тестування тощо) [7].

Доступність інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) кардинально змінює способи роботи з даними, спрощує процеси отримання знань, обміну досвідом та взаємодії між людьми. Необхідно подавати приклад якісної комунікації. Ми часто очікуємо, що здобувачі освіти знатимуть або інтуїтивно розумітимуть правила шанобливого спілкування без наставництва. Проте – це навичка, яку вивчають, а надання моделі взаємодії є важливим інструментом навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТРАТУРИ

1. Віртуальне спілкування та нетикет. URL : <https://wikipeage.com.ua/1x8707.html> (дата звернення: 11. 05.2023).
2. Дані про постраждалих дітей станом на 9 травня 2023 року / Офіс Генерального прокурора. URL : https://t.me/pgov_gov_ua/11962?fbclid=IwAR0FFyMO6WkNas5YRG e5-vGk_KAAByt7bjmA-jRmztGBr-oh6AvSGI9JGmc (дата звернення 12.05.2023)
3. У Держстаті розповіли, скільки в Україні людей з інвалідністю. Радіо Свобода. 2021. 24 черв. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-invalidnist-statystyka/31324501.html> (дата звернення: 12.05.2023).
4. Двоєносова Л., Таран М. Етика онлайн-спілкування : методичні рекомендації. Запоріжжя, 2023 URL : http://nmc-pto.zp.ua/wp-content/uploads/2023/05/Metodychni-rekomendatsii-Etyka-onlayn-spilkuвання-2023_27.04.23.pdf
5. Що таке нетикет? URL : <https://scpersh.wixsite.com/shkola/pravi>
6. Інформаційно-комунікаційні технології. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційно-комунікаційні_технології
7. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник / [А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін.] ; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. Полтава : ПУЕТ, 2018. 261 с

Жидецька Олена Олександрівна,
методист
Житомирського професійного ліцею
Житомирської обласної ради
(Україна, м. Житомир)

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЖИТОМИРСЬКОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ ЛІЦЕЇ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

У статті представлено елементи досвіду роботи педагогічних працівників Житомирського професійного ліцею Житомирської обласної ради. Проаналізовано особливості реалізації інноваційних педагогічних технологій в умовах інклюзивного навчання в освітньому процесі ліцею.

Ключові слова: *інновації, інклюзія, диференціація, індивідуальний підхід, особа з особливими потребами (ООП) .*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Інклюзивне навчання, як інноваційна форма, потребують визначення наукового-методичного апарату її забезпечення та реалізації. Інновації в освітній діяльності з особами з особливими освітніми потребами – це використання нових знань, прийомів, підходів, технологій для отримання результату у вигляді освітніх послуг. Інноваційні педагогічні технології як процес – це «цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів» [2]. Пріоритетними напрямками впровадження інноваційних технологій у навчання осіб з особливими освітніми потребами є сприяння соціальному, емоційному та когнітивному розвитку кожної дитини з тим, щоб вона відчувала себе неповторним, повноцінним учасником суспільного життя [5].

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. У педагогічній інтерпретації інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу [1]. Інновацію можна розглядати як процес (масштабну або часткову зміну системи і відповідну діяльність) і продукт (результат) цієї діяльності. Таким чином, у значенні продукту діяльності визначимо інновацію як оригінальні, новаторські способи та прийоми педагогічних дій і засоби.

Дослідники проблем педагогічної інноватики (О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльов, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс та ін.) намагаються співвіднести поняття нового у педагогіці з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. Зокрема, В. Загвязинський вважає, що нове у педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які у таких поєднаннях ще не висувались або ще не використовувались, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивне начало, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти [6, с. 23].

Безперечно, починаючи з 90-х рр. ХХ ст., для пошуку шляхів розвитку інклюзивної освіти вітчизняними і зарубіжними науковцями робилося чимало. Цими проблемами займалися М. Малофєєв, В. Синьов, М. Шеремет, Л. Андрушко, В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Савченко, М. Сварник, О. Столяренко, А. Шевчук та інші, які присвячували свої праці аналізу залученості осіб з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. Цілий ряд авторів, зокрема й В. Кукушкіна, вважають, що будь-яка педагогічна технологія повинна відповідати деяким основним методологічним вимогам (критеріям технологічності) [3, с. 31]:

1. Кожній педагогічній технології повинна бути притаманна опора на певну наукову концепцію, що містить філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети.

2. Педагогічній технології мають бути притаманні всі ознаки системи: логіка процесу, взаємозв'язок всіх його частин, цілісність.

3. Передбачає можливість діагностичного цілепокладання, планування, проєктування процесу навчання, поетапну діагностику, варіювання засобами та методами з метою корекції результатів.

4. Сучасні педагогічні технології існують в конкурентних умовах і повинні бути ефективними за результатами й оптимальними за витратами, гарантувати досягнення певного стандарту освіти.

5. Можливість використання (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших ідентичних освітніх закладах, іншими суб'єктами.

6. Візуалізація (характерна для окремих технологій). Передбачає використання аудіовізуальної та електронно-обчислювальної техніки, а також конструювання та застосування різноманітних дидактичних матеріалів і оригінальних наочних посібників [4, 5].

У даній статті маємо на меті довести важливість використання інноваційних педагогічних технологій до осіб з особливими потребами у освітньому процесі ліцею. Основна мета – знаходження відповідних форм, методів і прийомів педагогічного впливу для забезпечення оптимального рівня розвитку кожної дитини. Йдеться про створення найсприятливіших умов для розвитку пізнавальних можливостей, активності, нахилів і обдарувань кожного здобувача освіти.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Забезпечити реалізацію основним методологічним вимогам педагогічним працівникам ліцею допомагає особистісно-орієнтована освіта – організація навчально-виховного процесу, при якій вибір педагогічних засобів та темпу навчання враховує індивідуальні особливості здобувачів освіти з особливими потребами, рівень розвитку їх здібностей та сформованого досвіду. Основне призначення полягає в тому, щоб забезпечити максимальну продуктивну роботу всіх здобувачів освіти в існуючій системі організації інклюзивного навчання в ліцеї. У закладі існує три моделі інклюзивного навчання: модель консультування – це педагог виступає консультантом щодо адаптації/модифікації навчальних

завдань; модель навчання – це педагог та асистент активно спілкуються, обмінюючись спостереженнями, знаннями, досвідом; модель співпраці – це один викладає – інший допомагає; паралельне викладання; диференційоване викладання та викладання в команді. Активно педагогами використовуються компоненти стратегії прямого навчання, наприклад, складні поняття уроку розділяються на прості досяжні кроки; використовуються зрозумілі та прості формулювання, використовуючи метод мнемотехніки (педагог, асистент, батьки і здобувач освіти з особливими потребами разом створюють завдання у вигляді мнемо квадратів, мнемо доріжок, мнемо таблиць та мнемо кубів) – це дає можливість полегшити процес запам'ятовування [2].

Урок починається із емоційного настрою на позитив, спрямованого на формування у здобувачів освіти з ООП впевненості у своїх силах і можливостях. Найпростіша форма, що належить до інтерактивного навчання – це робота в парах, що дозволяє здобувачам освіти з ООП набути навичок співробітництва, оволодіти уміннями висловлюватись та активно слухати. Організація навчального процесу, під час якої навчання здійснюється у процесі включення здобувача освіти з особливими потребами в навчальну гру (ігрове моделювання явищ, «проживання» ситуації) також дають позитивний результат у навчанні [3]. Педагогічні працівники ліцею використовують інтегровані технології, в ліцеї створено інтерактивний клас з мультимедійною дошкою та планшетами, де особи з особливими потребами відпрацьовують професійні навички роботи, наприклад для електромеханіків – є програмне забезпечення для створення електричних схем, потім ці навички відпрацьовуються на електронних конструкторах, а кінцевим результатом - є робота в майстерні на дійсних приладах .

Використовуючи мультимедійні технології, а саме: електронні книги, енциклопедії, комп'ютерні фільми, педагоги у цих продуктах об'єднують текстову, графічну, аудіо- та відеоінформацію, анімацію. Мультимедіа-технології перетворили комп'ютер на повноцінного співрозмовника, дозволили здобувачам освіти з особливими потребами, не виходячи з навчальної аудиторії, будинку, офісу, бути

присутніми на лекціях педагогічних працівників, брати участь у конференціях, діалогах, вести кореспонденцію. Як принципово новий навчальний засіб електронна книга відкрила можливості «читати», аналізувати «живі» озвучені сторінки, тобто можливості бачити, чути, читати. Сьогодні наші педагоги користуються для навчання осіб з особливими потребами такими популярними сервісами як learningapps, powtoon, wordwall, ourboox. Візуалізація – це процес подання певних даних у вигляді зображення з метою максимальної зручності їхнього розуміння: ментальні карти та інфографіка, створення мальованого скрайбу для уроку.

Під час дистанційного навчання особи з особливими потребами мають телекомунікаційний доступ до баз даних уроків, створених педагогами на Google диску, це здійснюється через всесвітню мережу Інтернет. Формами мережевої комунікації є: електронна пошта, вайбер, фейсбук – призначається для обміну інформацією між суб'єктами зв'язку, здійснення консультування, організації дистанційного навчання; за допомогою Zoom, Google Meet, Microsoft Teams проводяться відеоконференції (заняття за розкладом), все дублюється на сайті закладу zpl.zt.ua.

На уроці значної уваги потребує розвиток мовлення здобувачів освіти з ООП оскільки у структурі нозологій мають місце мовленнєві проблеми. Окремо визначається словникова робота, тобто ті нові слова, терміни, які будуть пропонуватися здобувачам освіти з особливими потребами. Наявність недоліків вимовляння у слабчочуючих, глухих осіб має негативний вплив на подальший розвиток мислення та мовлення. Такі здобувачі освіти характеризуються недостатністю сприймання окремих слів, часом не розрізняють відтінки значення слів (порушення словесно-логічного мислення), особливо, коли йдеться про слова-терміни, які застосовуються на уроках.

На таких уроках педагогам допомагає сурдоперекладач і разом вони застосовують створення скрайбів або «розумових карт» – це дає краще засвоїти нову інформацію щодо характеристики предметів діяльності, матеріалів, інструментів та ін. [7].

Безпосередня підготовка викладача, майстра виробничого навчання до навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами є створення відео майстер-класів. У формуванні мети педагог дає відповідь на питання, чому передбачається навчити здобувачів освіти на даному уроці, які знання та вміння вони повинні засвоїти, який новий матеріал необхідно повідомити, які нові поняття, прийоми і операції будуть формуватися. Навчання осіб із особливими потребами (з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, психічними розладами) передбачає залучення асистентів викладача, майстра виробничого навчання та перекладача-дефектолога). Сформованість навчальної діяльності, насамперед, передбачає здатність орієнтуватися на певні правила виконання тих чи інших дій, сприймати ці правила не лише наочно, а й на рівні словесної інструкції. Довільність запам'ятовування, мислення, уваги дає змогу особі з особливими освітніми потребами утримувати інструкцію у свідомості й будувати на її основі план дій, дотримуватися його, здійснювати самоконтроль і оцінку виконання поставленого перед нею завдання [1].

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Якість кожного уроку та досягнення поставленої мети у значній мірі залежить від підготовки педагога до уроку. Інноваційна діяльність є специфічною і досить складною, потребує особливих знань, навичок, здібностей. Впровадження інновацій неможливе без педагога-дослідника, який володіє системним мисленням, розвинуеною здатністю до творчості, сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій. Педагогічні працівники ліцею постійно підвищують свій педагогічний та професійний рівень, займаються самоосвітою. Завдяки старанням педагогів нових орбіт сягало мистецтво навчання і виховання, їм належать різноманітні відкриття; визначення засобів корекції психофізичного розвитку здобувачів освіти та виховання позитивних якостей особистості; визначення структури та змісту уроку; підготовка обладнання – інструментів, зразків виробу чи об'єктів праці, інструкційних карток, різних дидактичних та мультимедійних матеріалів [6].

Таким чином, одним з найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі перед кожним із нас два шляхи:

жити минулими заслугами, закриваючи очі на кардинальні зміни у світі, прирікаючи своїх здобувачів освіти (і власних дітей) на життєвий неуспіх, або пробувати щось змінити у своєму ставленні до новітніх освітніх технологій. Гарно про це сказав І. Підласий: «Можна бездумно тужити за втраченими ідеалами, скаржитись на падіння духовності та вихованості, втрату людяності й моральності, загалом на життя і зовсім незвичну школу, але хід подій вже не повернути. Погрожувати поїздові, що стрімко віддаляється від перону, дозволено лише дітям» [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Глузман О.В., Щеклодкін В.Ф., Чуєва О.О. Соціальна інтеграція людей з особливими потребами: питання навчання та працевлаштування. Сімферополь. 2007. 30 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ: Самміт-книга, 2009. 272 с.
4. Янкович О., Беднарек Ю., Анджеєвська А, Освітні технології сучасних навчальних закладів: навч.-метод. посіб. Тернопіль : ТНПУ ім В. Гнатюка, 2015. 212 с.
5. Дичківська І. М. Основи педагогічної інноватики : навч. посіб. Рівне : РДГУ, 2001. 232 с.
6. Інноваційні технології навчання в сучасній школі
URL : <https://social-science.uu.edu.ua/article/263> (Дата звернення 05.06.23)

Балейко Вікторія Володимирівна,
*старший майстер
Міжрегіонального центру
професійної перепідготовки
звільнених у запас військовослужбовців
м. Кривого Рогу
(Україна, Дніпропетровська область)*

**ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ
ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У МІЖРЕГІОНАЛЬНОМУ
ЦЕНТРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ
ЗВІЛЬНЕНИХ У ЗАПАС ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
М. КРИВОГО РОГУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ**

Міжрегіональний центр професійної перепідготовки звільнених у запас військовослужбовців м. Кривого Рогу Дніпропетровської області (далі – Міжрегіональний центр) надає освітні послуги здобувачам освіти з вадами слуху та мовлення із запровадженням науково-педагогічного підходу шляхом реалізації інноваційних педагогічних технологій в умовах інклюзивного навчання та з метою комплексного вирішення проблем молоді такої категорії, її повноцінного творчого розвитку та самовизначення в суспільстві.

Відповідно до «Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти» [2], у Міжрегіональному центрі проводиться первинна професійна підготовка здобувачів освіти з вадами слуху та мовлення за інтегрованою професією «Токар, слюсар з ремонту колісних транспортних засобів» з метою реалізації права осіб з особливими освітніми потребами на здобування якісної професійної (професійно-технічної) освіти, перепідготовку та підвищення кваліфікації з урахуванням їх потреб та можливостей. Цього року (2022-2023 н.р.) Міжрегіональний центр відкрив інклюзивну групу, де поряд зі звичайними здобувачами освіти навчаються діти з особливими освітніми потребами.

Для успішного здійснення освітнього процесу здобувачів освіти з вадами слуху та мовлення необхідно знати, який вплив спричиняє глухонімота на фізичний та розумовий розвиток. Це допоможе з'ясувати особливості пізнавальної діяльності здобувачів освіти, правильно організувати процес їхнього навчання. Практика доводить, якщо здобувачеві освіти з вадами слуху та мовлення приділити особливу увагу й спеціально

організувати його навчання, то отримуємо позитивні результати..

Як зазначають українські науковці Пащенко О. В., Гриценок І. А., Софій Н. З. у навчально-методичному посібнику «Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу» «основоположним у концепції інклюзії є те, що не особистість має прилаштовуватися до суспільних, соціальних, економічних відносин, а навпаки – суспільство має створити умови для задоволення особливих потреб кожної особистості» [1, с. 13]. Іншими словами це означає, що не здобувачі освіти повинні прилаштовуватися до системи загальної освіти (навчальні плани та програми, методи навчання та викладання, організація навчально-виховного процесу), а система освіти повинна гнучко відповідати на особливі потреби здобувачів освіти, забезпечуючи при цьому доступність та якісну освіту

Для здійснення головної задачі підготовки кваліфікованих робітників за інтегрованою професією «Токар, слюсар з ремонту колісних транспортних засобів» Міжрегіональний центр має всі необхідні можливості:

- ліцензії на підготовку кваліфікованих робітників з професій;
- матеріально-технічну базу (навчально-виробничі майстерні, навчальні кабінети, обладнання, інструмент, пристрої тощо);
- якісний кадровий склад (досвідчені майстри виробничого навчання, та викладачі, перекладач-дактолог, практичний психолог, соціальний педагог);
- навчально-методичне забезпечення (електронні посібники, навчальні відеоматеріали, робочі зошити);
- співпраця з підприємствами, які повністю забезпечують ефективність професійної підготовки здобувачів освіти в умовах виробництва і на яких здобувачі освіти проходять виробничу практику.

Задача нашого педагогічного колективу – надання вмінь і навичок для виконання технологічних операцій, максимальну пристосованість до умов виробництва, впровадження в навчально-виробничий процес нових підходів з реалізації змісту

навчальних планів та освітніх програм інклюзивного навчання, особливо під час надзвичайних ситуацій, пов'язаних з військовими діями.

Здобувачам освіти, які оволодівають зазначеною професією, необхідно добре знати правила безпеки праці, будову, роботу та налагодження токарного верстата, вміти читати креслення, знати різальні інструменти, вміти їх правильно заточувати та експлуатувати, знати властивості матеріалів та їх призначення. Особливо складно оволодівати такими професіями здобувачам освіти з вадами слуху та мовлення – їм важко отримувати інформацію, контролювати засвоєння нових знань на слух, у них наявні труднощі у встановленні причинно-наслідкових зв'язків, існує небезпека травматизму.

Для того, щоб здобувачам освіти краще зорієнтуватися у майбутній професії, педагогічні працівники, які працюють на групі (майстри виробничого навчання Клімченко А.Г., Рабош О.Й., перекладач-дактолог Комар О.В., класний керівник Ліляков В.О.) розробляють навчально-методичне забезпечення з використанням інноваційних педагогічних технологій в умовах інклюзивного навчання, а саме: створюють навчальні електронні посібники, робочі зошити, знімають відеоуроки, а також використовують YouTube-канал, платформу Classroom, де розміщують навчальні матеріали та посилання.

Дистанційне навчання передбачає використання комплексу інструментів та ресурсів, серед яких одним з найкращих є YouTube, адже на цьому відеохостингу можна передати пояснення тем програми, а ще переглянути науково-популярні відео та анімації, що в комплексі з іншими засобами навчання допоможе майстру виробничого навчання донести до здобувача освіти потрібну інформацію. Майстер виробничого навчання Клімченко Анатолій Григорович має свій особистий канал у YouTube (user-pj9dd1bf5w), де викладає відео за темами уроку. Застосування YouTube каналу на уроках виробничого навчання дозволяє підвищити зацікавленість, інтерес здобувачів освіти до майбутньої професії, а також створити особливі педагогічні умови співпраці між майстром виробничого навчання та його вихованцями, що позитивно впливає на якість

навчання, а особливо в умовах інклюзивного навчання. Перевагами застосування YouTube у навчанні є: урок стає більш цікавішим (спостерігати за тим, як відбувається процес обробки деталі, значно цікавіше, ніж читати про це у підручнику); домашні завдання задовольняють різні можливості здобувачів освіти (здобувачам освіти самостійно можуть знайти цікаві ролики з певної теми або ж створити плей-лист); є можливість записувати уроки та зберігати їх для подальшого перегляду (для активізації опорних знань чи для самостійної роботи); змінює стиль навчання.

Електронний навчальний посібник з професії «Токар» допомагає здобувачам освіти інклюзивної групи краще зорієнтуватися у майбутній професії. Мета такого посібника – надати майбутнім молодим робітникам основні технічні відомості та ознайомити їх з практичними прийомами роботи, які необхідні для оволодіння професією «Токар». Посібник відповідає вимогам Державному стандарту, навчальній програмі. Електронний навчальний посібник не замінить звичайний друкований підручник, а слугуватиме помічником у підготовці до занять. Він активізує роботу здобувачів освіти, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу; дає можливість кожному здобувачеві освіти, незалежно від рівня його підготовки, індивідуалізувати процес навчання, здійснювати самоконтроль. До переваг електронного посібника відносяться: зручність під час роботи з матеріалом за рахунок можливості застосування розвиненої системи гіперпосилань; можливість використання під час дистанційної освіти; простота використання електронного посібника; компактність; звичайні комп'ютерні системні вимоги.

Електронний навчальний посібник складається з одинадцяти розділів. Перший розділ ознайомить здобувачів освіти з історією розвитку токарної справи. Другий і третій – присвячені вивченню найважливіших питань токарної справи, безпечної роботи токаря за токарним верстатом, організації робочого місця токаря. Четвертий розділ дає можливість ознайомитись з переліком верстатів токарної групи. П'ятий розділ розкриває основи токарної справи – сутність токарної обробки, визначає основні відомості про токарну обробку,

включає в себе будову токарного верстата; процес утворення стружки, частини, елементи та головні кути різця, класифікацію токарних різців, матеріали робочої частини різців, їх зношення та заточування, розкриває поняття про режим різання при точінні та мастильно-охолоджуючі рідини. Шостий, сьомий, восьмий – розкривають процеси обробки циліндричних поверхонь та отворів, нарізання кріпильних різьб мітчиками і плашками, відомості про пристосування, інструменти та способах їх застосування. Дев'ятий, десятий розділи розкривають способи обробки конічних та фасонних поверхонь, інструменти та пристосування, які використовуються при обробках. Одинадцятий розділ знайомить з фінішною (оздоблювальною) обробкою поверхонь.

Під час проведення уроків з використанням електронного посібника вдалося значно підвищити зацікавленість здобувачів освіти у навчальній дисципліні, створити особливі педагогічні умови співпраці між викладачем та вихованцями. Вивчення та подальший аналіз педагогічних та дидактичних умов застосування електронного посібника дозволить у майбутньому, на підставі отриманих результатів, гармонійно вмонтувати в структуру будь-якого курсу спеціальної технології, виробничого навчання і в практику роботи творчого педагога.

Відомо, що знання засвоюються найкраще тоді, коли сприймаються слухом і зором одночасно. У випадку інклюзивної групи, де поряд з іншими здобувачами освіти навчаються діти з вадами слуху та мовлення, досягти позитивного засвоєння навчального матеріалу можливо за рахунок забезпечення таких здобувачів освіти якісною звукопідсилюючою технікою та іншими візуальними засобами передачі інформації. Педагоги, які працюють з такою категорією дітей, повинні глибоко вивчити психофізіологічні особливості, вміти підібрати той арсенал інноваційного методичного забезпечення, який допоможе здобувачам освіти сприйняти новий матеріал та глибоко його засвоїти. Із впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій широкого використання набули відеофільми, які розширюють можливості навчального процесу, особливо цінними є авторські

відеофільми. За допомогою навчальних відеофільмів здобувачі освіти мають можливість наочно спостерігати внутрішні процеси і явища, які без відеореєстру побачити складно.

У процесі підготовки до уроку з використанням авторських відеофільмів слід детально проаналізувати зміст, мету і логіку вивчення навчального матеріалу; визначити обсяг і особливості знань, які повинні засвоїти здобувачі освіти, відібрати і проаналізувати аудіовізуальні та інші дидактичні засоби, встановити їх відповідність змістові та темі уроку, встановити, на якому попередньому пізнавальному досвіді здійснюватиметься вивчення кожного питання теми; визначити методи і прийоми забезпечення активної пізнавальної діяльності учнів.

Авторські відеофільми почали розробляти творчим колективом – викладачем спецтехнології вищої категорії Перанською Катериною Миколаївною та майстром виробничого навчання I категорії з професії “Токар” Сидоренко Іриною Григорівною. Сьогодні роботу продовжують майстри виробничого навчання I категорії Клімченко Анатолій Григорович та Рабош Оксаною Йосипівна. Розглянемо деякі з них.

Відеофільм 1. Тема: «Обробка ступінчастих валів». Відеофільм відтворює два способи токарної обробки ступінчастих валів: 1) припуск розбивають на відрізки; 2) розбивка припуску по глибині різання. Визначення найбільш продуктивного способу.

Відеофільм 2. Тема: «Виправлення дефектів обробки при свердлінні». Відеофільм відображає процес виправлення дефекту, отриманого під час операції свердління (зміщення отвору від осі деталі), з використанням розточного прохідного різця. Цей відеофільм орієнтує здобувачів освіти на виправлення дефектів деталей для подальшого використання та на бережливе використання ресурсів.

Відеофільм 3. Тема: «Нарізання кріпильної різьби мітчиками і плашками». Основною метою відеофільму є демонстрація способів закріплення плашки та мітчика у пристосуваннях, отримання навичок вибирати з довідника токаря розмір стержня та отвору під нарізання різьби;

демонстрація процесу нарізання внутрішньої різьби з підтискуванням центру і упорної планки та зовнішньої різьби з підтискуванням пінолі задньої бабаки і упорної планки.

Відеофільм 4. Тема: «Обробка конічних поверхонь». Відеофільм відтворює процес визначення кута похилу і конусу. Обробка сполучених конічних внутрішніх і зовнішніх поверхонь при повернутих верхніх полозках супорта: процес повороту полозків на необхідний кут похилу, ручна подача полозків та особливості налагодження верстата на обробку сполученого конусу, контролювання конусу.

Відеофільм 6. Тема: «Способи обробки конічних поверхонь». Відеофільм відтворює всі способи обробки конічних поверхонь: широким різцем, двома подачами, внутрішніх та зовнішніх поверхонь поворотом верхньої частини супорта, поперечного зміщення корпусу задньої бабки, обробка стержневим інструментом, а також установа задньої бабки в початкове положення.

Відеофільм 7. Тема: «Обробка сферичної поверхні». Відеофільм відображає технологічний процес обробки сферичної поверхні з демонстрацією установки різального інструмента, використання шаблонів для контролю поверхні; подання технологічної послідовності обробки кулястої поверхні з використанням призматичного фасонного різця.

Отже, оскільки професія токаря технологічно складна для набуття професійних умінь і навичок, відеофільми є оптимальним демонстраційним матеріалом для засвоєння і закріплення практичних умінь в процесі оволодіння професією. Авторські відеофільми дають можливість повторення демонстрації трудового прийому майстра виробничого навчання та поглиблюють знання, які повідомляє викладач на уроках спецтехнології, зокрема під час дистанційного або змішаного навчання для здобувачів освіти з особливими потребами.

Таким чином, педагог відіграє вирішальну роль у розв'язанні труднощів в освітньому процесі, що часто виникають у здобувачів освіти, які навчаються в інклюзивній групі, а особливо ті, які мають вади слуху та мовлення, а саме створює та використовує інноваційні педагогічні технології в умовах інклюзивного навчання. Майстер виробничого навчання,

викладач повинні уміти успішно зацікавити здобувачів освіти, виявити інтереси, допомогти проявити себе, повірити в свої сили, інтегруватися як у виробничий процес, так і в соціум.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пащенко О. В., Гриценко І. А., Софій Н. З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу : навч.-метод. посібн. Київ : Арт Економі, 2012. 184 с.

2. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова КМУ від 10 липня 2019 р. № 636 м. Київ (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 765 від 21.07.2021}). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.03.2023).

Лисиця Тетяна Василівна,
*викладач Державного навчального закладу
«Богуславський центр
професійно-технічної освіти»
(Україна, Київська область)*

ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Інклюзивна освіта – перший крок до визнання ціннісної значимості і поваги до особистості кожної дитини, прийняття її індивідуальності й неповторності, забезпечення її подальшого повноцінного та гідного життя в суспільстві. Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою

забезпечення її права на освіту [1, ст. 1, п. 20] До осіб з особливими потребами відносяться:

- діти з порушеннями психофізичного розвитку,
- діти з інвалідністю,
- діти-біженці, працюючі діти, діти-мігранти,
- діти – представники національних меншин,
- діти – представники релігійних меншин,
- безпритульні діти, діти-сироти,
- діти із захворюваннями СНІД/ВІЛ та інші.

Навіть якщо дитина на певний період «випала» з освітнього процесу через хворобу чи інші причини, на якийсь період теж стає дитиною з особливими освітніми потребами, бо не встигає за навчальним матеріалом і потребує додаткового часу, щоб наздогнати однолітків. В українському законодавстві термін «діти з особливими освітніми потребами» використовується у вужчому розумінні інклюзивної освіти й охоплює дітей з порушеннями психофізичного розвитку та дітей з інвалідністю.

Дистанційне навчання в Богуславському центрі професійно-технічної освіти проводиться на платформі HUMAN Школа та передбачає навчання за можливостями кожного з учасників освітнього процесу. Викладач застосовує принцип індивідуального підходу.

Правила дистанційного навчання для осіб з ООП:

1. Максимально спростити програму і вимоги викладача до виконання завдань здобувачами з ООП.

Давати лише найголовніше. Дивлячись правді у вічі, учні довго не сидять за теорією чи відео лекціями.

2. Чим точніше і коротше будуть сформульовані завдання, тим більше шансів на успіх.

Потрібно чітко прописувати, що здобувачам освіти потрібно зробити:

- прочитати, законспектувати
- переглянути відео
- виконати тест
- виконати вправу № на ст...

Завдання повинні бути чіткі, короткі, різноманітні, і найголовніше, регулярні!

3. Встановлення дедлайнів.

Обов'язково встановлюйте кінцеві терміни виконання завдань (дедлайни). Без чітко прописаних термінів задачі виконаних завдань можна і не дочекатися.

4. Заохочуйте дитину, коли вона робить помилки.

Звісно, якщо ви бачите, що ця помилка не колективна! Проблема списування ніде не ділася, але якщо здобувач освіти допустився помилки при виконанні завдання це може означати, що він не списував і не шукав готового рішення в інтернеті, а намагався сам виконати поставлене завдання методом спроб і помилок.

5. Онлайн-тести для навчання дітей з ООП.

Онлайн-тести можуть бути спасінням для навчання дітей з ООП. Зазвичай, дається кілька спроб на виконання. Здобувач освіти виконує чималу кількість спроб, щоб покращити свій результат. Також учні звертаються про продовження терміну виконання тесту чи завдання і пояснюють причину, тоді йдемо їм на зустріч.

Коли завдання виконуються на засвоєння знань, а не на перевірку, викладач дає тести з відкритими відповідями.

6. Зворотній зв'язок зі здобувачами освіти.

Здобувачі освіти потребують вашої уваги. Якщо ви їм не відповідаєте на питання, (можливо ви вважаєте ці питання елементарними чи навіть недоречними), то з часом учні просто не будуть вам їх задавати. Тобто ви втратите зв'язок з здобувачем, а він втратить інтерес до предмету!

7. Співпраця всіх учасників освітнього процесу.

Керівник групи намагається тримати зворотній зв'язок з батьками учнів з ООП, щоб можна було «редагувати» спосіб навчання. Викладачі попередньо погоджують матеріали й наочність, які необхідні на онлайн-уроці, і батьки все це готують [6, с. 60].

Ще один важливий момент – це співпраця керівника групи, майстра виробничого навчання, працівників психологічної служби з викладачами. Діти з однаковими діагнозами будуть відрізнятися між собою щодо здібності взаємодіяти з іншими учасниками освітнього процесу, навчатися

і адаптуватися до різних вимог. Тому, педагогам потрібна інформація про сильні сторони і здібності даного учня.

Щоб створити урок та задати завдання здобувачам освіти на платформі для дистанційного та змішаного навчання кожен викладач має «Кабінет викладача», в якому є загальна стрічка. У ній відображаються всі завдання, всі повідомлення для класів чи груп, в яких викладає даний викладач. Розклад уроків на платформі може вносити як адміністратор так і викладач.

У вкладці «Простори» створені всі навчальні класи чи групи. Натискаючи, переходимо на одну з груп, додаємо поурочно-тематичний план, обираємо потрібний урок. За допомогою «конструктора» наповнюємо урок: завантажуюмо чи прописуємо план та конспект уроку, запис попередньо проведеного онлайн уроку чи додаткові відео з поясненням теми, схеми, таблиці, презентації. Щоб задати завдання переходимо на вкладку «Створити діяльність, завдання чи тест», обираємо потрібну нам функцію, встановлюємо дату здачі та обираємо виконавців за допомогою прапорців. За цією ж схемою створюємо завдання для здобувачів освіти з ООП, встановлюючи дату здачі на один-два дні більше, вставляємо додаткові роз'яснення до теми та алгоритм виконання завдання. Після натискання кнопки «Видати» завдання відображаються в стрічці викладачів і здобувачів освіти. Також завдання бачать керівники груп і майстри виробничого навчання, які моніторять роботу здобувачів під час дистанційного чи змішаного навчання.

HUMAN Школа – це сучасна освітня платформа для закладів освіти. Загальну інформацію про платформу, інформацію як почати роботу, інформацію для адміністраторів, вчителів, учнів та батьків можна дізнатися на сайті в довідковому центрі Human [7]. HUMAN Академія – це навчальне середовище для користувачів системи HUMAN, у якому вчителі та педагоги можуть підвищити свою кваліфікації з використанням інформаційних технологій [8].

Після вивчення певного розділу можна створити опитувальник з питаннями про те, що важко, а що легко далось, які завдання були незрозумілі, в якому форматі подача теми вам найкраща, тощо. Тоді діти розуміють, що до них прислухаються;

у них з'являється відчуття власної важливості в освітньому процесі.

На основі вище викладеного можна зробити такі висновки, що впровадження дистанційної форми навчання для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами ефективно лише за умови, якщо батьки усвідомлюють, що саме від них залежить організація навчання вдома та психічний стан здобувача; істанційне навчання покликане допомогти в освітньому процесі, воно виступає як засіб часткового вирішення певних завдань, надає можливість вивчити різні предметні розділи знань, формувати уміння і навички роботи з багатьох навчальних дисциплін, як ефективно доповнення традиційних форм освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 23.05.2023).

2. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 р. № 957. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.05.2023).

3. Веб-сайт: Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти. Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка. URL : <https://rcpio.ippo.kubg.edu.ua/> (дата звернення: 25.05.2023).

4. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf> (дата звернення: 14.05.2023).

5. Веб-сайт: Безоплатна правова допомога. URL : <https://legalaid.gov.ua/> (дата звернення: 25.05.2023).

6. Організація дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами / упорядник: Н.В. Васильєва.

Полтава : ПОІППО, 2021. 65 с. URL : <https://ed.poippo.pl.ua/handle/022518134/554>

7. HUMAN школа. Довідка. Користування системою. Довідковий центр Human. URL : <https://www.human.ua/schools> (дата звернення: 21.05.2023).

8. HUMAN Академія. URL : <https://www.human.ua/academia> (дата звернення: 21.05.2023).

Кулинич Олена Анатоліївна,
*заступник директора
з навчально-методичної роботи
Державного навчального закладу
«Запорізьке вище професійне училище»
(Україна, Запорізька область)*

ІНКЛЮЗИВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ

Зміна пріоритетів державної політики в галузі професійної освіти, зокрема для осіб з особливими освітніми потребами, є невід’ємною складовою процесу європейської інтеграції України. Усвідомлення, що широке впровадження принципів інклюзії в професійній освіті сприятиме створенню справедливого та рівноправного суспільства, де кожна особа може розвиватися та досягати своїх цілей незалежно від будь-яких обмежень чи перешкод, є одним з базових, для визначення пріоритетів нашої післявоєнної розбудови.

Широкомасштабна агресія росії проти України призвела до найтяжчої гуманітарної кризи з часів Другої світової війни не лише в Україні, а й в Європі, яка вплинула на мільйони людей та спричинила серйозний економічний, соціальний та освітній шок невизначеної тривалості та масштабу.

Одним з катастрофічних наслідків для України, на який вже сьогодні звертають увагу експерти, стане демографічна криза, яка наразі має характерну ознаку: відтік активної частки населення з різних економічних секторів. Це відбувається як в наслідок прямих чинників: мобілізаційних процесів, необхідних

для посилення спроможності Збройних Сил України, наявності незворотних втрат, збільшення кількості поранених, геноциду по відношенню до українців з боку агресора на тимчасово окупованих територіях, так і в наслідок міграції переважно жінок, дітей та підлітків за кордон, що зменшує у перспективі спроможність до відновлення активної робочої сили. Наслідком цієї кризи стане потреба у залученні до продуктивної праці тих, кого раніше не розглядали як повноцінних членів суспільства, а саме людей з обмеженими можливостями.

Такий підхід, – ізоляція громадян від суспільства за ознаками фізичних та інтелектуальних обмежень, є наслідком тривалого перебування українського суспільства в сфері впливу радянського союзу, ідей колективізму на відміну від людиноцентризму. Лише зараз ми маємо змогу поступово позбуватися від негативного сприйняття різноманітності у всіх її проявах, формуємо суспільний запит на забезпечення достойного рівня життя, освіти кожному громадянину, незалежно від обмежень і особливих потреб.

Вже сьогодні проблеми розбудови освітнього середовища закладів професійної освіти з урахуванням потреб осіб з особливими потребами, їх соціалізації, адаптації не лише під час навчання, а й з урахуванням допомоги в подальшому працевлаштуванні, слід приділяти увагу не лише на рівні самих закладів П(ПТ)О-ентузіастів, а й приймати відповідні програми сприяння на регіональних та державному рівнях. Якщо вже сьогодні не замислюватись над формуванням відповідних рішень, наслідки демографічної кризи будуть болючими.

Розглянемо деякі проблеми, з якими стикаються заклади професійної освіти, що працюють в напрямку розбудови інклюзивної професійної освіти.

Нормативно-правове забезпечення. Слід зазначити, що законодавчі ініціативи МОН в останній період враховують різні аспекти дошкільної та загальної середньої освіти дітей з особливими освітніми потребами. На жаль, відсутнє системне та послідовне бачення подальшої долі випускників інклюзивних класів закладів загальної середньої освіти, інтернатних закладів.

Так, в основних законодавчих актах, зокрема Законі України «Про професійну (професійно-технічну) освіту»

задекларовані рівні права для всіх громадян на отримання професійної освіти [1], діє «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти», існує досвід надання професійної освіти особам з інтелектуальними порушеннями на I рівні П(ПТ)О у спеціальних групах. Але проблеми, які досі не розв'язані у підзаконних актах, є стримуючим фактором у напрямку забезпечення розвитку інклюзивної професійної освіти, реалізації прав осіб з ООП на отримання професійної освіти, сприяння у працевлаштуванні. Потребує перегляду «Перелік посад педагогічних та науково-педагогічних працівників», в якому на сьогодні відсутні посади «асистента викладача», «асистента майстра виробничого навчання». Відсутні такі штатні одиниці і у «Типових штатних нормативах професійно-технічних навчальних закладів».

«Порядком та умовами надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами» не передбачено підтримку особам з особливими освітніми потребами, які у закладах професійної (професійно-технічної) освіти одночасно з набуттям кваліфікацій професійної (професійно-технічної) освіти не здобувають загальну середню освіту, – а це переважно здобувачі з інтелектуальними порушеннями, які не опанували базову загальну середню освіту у повному обсязі, але які беззаперечно потребують додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг), а заклади професійної освіти – придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу опанувати навчальну програму, особам з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту не лише в інклюзивних, а й у спеціальних групах [2].

Недостатність фінансової підтримки в напрямку забезпечення доступності, зокрема архітектурної для осіб з фізичними обмеженнями, відповідності приміщень принципам універсального дизайну та розумного пристосування, наявності ресурсної кімнати в закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Ще до початку активної фази війни, Міністерство освіти і науки України підготувало перелік проектних пропозицій для

своїх міжнародних партнерів із зазначенням ключових пріоритетів освітньої політики для мінімізації розривів у професійній освіті. Реалізація деяких із цих проєктів, на жаль, була припинена через передачу ресурсів Збройним Силам України [3].

Відсутність фінансової спроможності закладів забезпечити архітектурну доступність (пандуси, ліфти, підйомачі, спецобладнання у санвузлах), не в останню чергу впливає на рішення закладів П(ПТ)О відмовитись від напрямку роботи з особами з ООП, що мають фізичні обмеження, а таких осіб – відмовитись від перспективи отримати бажану професію.

Не слід забувати й про те, що людям з обмеженими можливостями потрібні модифіковані пристрої: комп'ютери, регульовані столи, мікрофони, спецгарнітура та автоматичне освітлення, які можуть полегшити життя людини з обмеженими можливостями під час навчання. Без зовнішньої фінансової підтримки, заклад професійної освіти, як правило, не має достатньо коштів для закупівлі спецобладнання для осіб з ООП.

За даними Інтерактивної мапи зруйнованих і пошкоджених закладів освіти України, станом на 01.02.2023 повністю зруйновано 23 і пошкоджено 128 закладів П(ПТ)О [4]. Адміністрації та колективи, закладів професійної освіти вимушені передбачати витрати на покриття збитків від руйнації, вишукувати додаткові ресурси на облаштування укриттів тощо. У цих умовах питання фінансування забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування відтермінується на невизначений строк.

Поглиблення цифрового розриву. Другий рік кривавої війни в Україні триває освітній процес, однак не усі учні, навіть за умови організації дистанційного чи змішаного навчання, спроможні реалізувати своє право на навчання, отримання професії внаслідок відсутності пристроїв для онлайн навчання, відсутності доступу до інтернету, безпекової ситуації, відсутності цифрових навичок тощо. Крім того, дистанційна форма навчання у воєнний час створює дискримінаційні умови щодо отримання освіти для окремих категорій учасників освітнього процесу, зокрема: віднесених до внутрішньо переміщених осіб; учнів із сімей, що перебувають у складних

життєвих обставинах на тимчасово окупованих чи щойно звільнених територіях, або на територіях, де ведуться бойові дії; учнів із багатодітних сімей, у яких навчається декілька дітей, і немає достатньої кількості гаджетів для одночасного дистанційного навчання або відсутня можливість розмістити усіх дітей в окремих кімнатах для організації нормального навчання. Враховуючи, що переважна більшість осіб з особливими освітніми потребами є представниками соціально уразливих верств населення, цей розрив стосується таких учнів у першу чергу.

Попри ці, та багато інших проблем, колектив Державного навчального закладу «Запорізьке вище професійне училище», як і багато інших, активно працює в напрямку розбудови спроможності закладу надавати освітню послугу з професійного навчання особам з ООП не лише в спеціальних групах, а й в інклюзивних. У 2022/2023 н.р. було створено шість інклюзивних груп та одна спеціальна за професією «Живописець». Кількість здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, що потребують II-III рівнів підтримки – 26 осіб.

Розглянемо напрямки подолання проблем, що виникають в умовах переважно дистанційної форми навчання при роботі з особами з особливими потребами, яким в ДНЗ «Запорізьке ВПУ» було приділено значну увагу.

Окрім вже зазначених вище проблем, нами розглядалися зокрема і проблема забезпечення інформаційного супроводу навчання осіб з особливими освітніми потребами. Для інформування про спроможність закладу надавати освітні послуги особам з особливими освітніми потребами, створено інформаційну сторінку «Інклюзивна професійна освіта» на сайті училища на вкладці «Вступникам» [5]. Інформаційний портал «Методичний кабінет ДНЗ «Запорізьке ВПУ» містить сторінку «Інклюзивна професійна освіта», де зібрано посилання на основні нормативні акти, корисні посилання на актуальні ресурси [6].

Забезпечення дистанційної співпраці в училищі здійснюється за допомогою ресурсу «Дистанційна платформа ДНЗ «Запорізьке ВПУ» [7]. Училище з 2016 року працює на платформі Google Workspace for Education. У 2022/2023 н.р.

викладачами та майстрами виробничого навчання створено більш ніж 350 дистанційних курсів у сервісі Google клас для кожного предмету, виробничого навчання, що забезпечує 100% потреби підготовки в кожній групі. Тематичні розділи з елементами виставки робіт учнів з особливими освітніми потребами, майстерки за їх участі відбуваються під час Днів відкритих дверей, що дозволяє проінформувати представників громади, зацікавлених у відповідній освітній послугі.

Якщо для слухачів спеціальної групи, до складу якої зараховуються в основному учні з інтелектуальними порушеннями, проблеми з різнорівневими завданнями під час дистанційної співпраці не виникає, то інклюзивні групи, до яких зараховуються учні з різними потребами, при забезпеченні завданнями в одному дистанційному курсі слід формувати паралельні завдання, які враховують різні потреби. Ця проблема вирішується, якщо адаптувати освітній контент під час дистанційного навчання. Наприклад, одне і те ж завдання може мати варіації, які враховують порушення зору, слуху, інтелекту, мови тощо. Для того, щоб кожен отримав сформоване саме йому завдання, перед призначенням завдання для основної маси учнів в Google класі, потрібно зняти галочку навпроти прізвища учня/ів з ООП. А коли призначається адаптоване під потреби конкретного учня ідентичне завдання, навпаки – знати мітку з усіх, крім того/тих, кому призначене адаптоване завдання.

Значна увага приділяється співпраці з інклюзивно-ресурсними центрами міста і області.

Штучний інтелект (ШІ) в професійній підготовці осіб з особливими освітніми потребами може вже сьогодні прийти на допомогу викладачу, майстру виробничого навчання, які постійно стикаються з проблемою адаптації матеріалу під потреби учнів з ООП, необхідністю шукати прийоми мотивації таких учнів.

Використання штучного інтелекту (за версією ChatGPT, - чат-бота зі ШІ), може значно покращити процес професійного навчання, допомагаючи учням отримати нові знання та вміння більш ефективно і результативно [8]. Ось кілька переваг використання ШІ у професійному навчанні, які запропонував ChatGPT:

1. Адаптація до індивідуальних потреб учнів: системи штучного інтелекту можуть аналізувати дані про виконання завдань учнями та давати індивідуальні поради та рекомендації кожному учню, щоб допомогти їм вирішити проблеми та розвивати свої навички.

2. Автоматична оцінка робіт учнів: системи штучного інтелекту можуть оцінювати роботу, використовуючи алгоритми машинного навчання та нейронні мережі. Це допоможе викладачам економічних годин на оцінці робіт та зосереджено на найбільш важливих аспектах навчання.

3. Створення інтерактивних вправ та ігор: штучний інтелект може використовуватися для створення інтерактивних вправ та ігор, які завершують навчання учнів новим навичкам та знанням у більш захоплюючому та цікавому форматі.

4. Прогнозування успішності учнів: системи штучного інтелекту можуть аналізувати дані про роботу особи та прогнозувати їхню успішність у навчанні. Це допоможе викладачам вчасно реагувати на проблеми студентів та надавати їм додаткову підтримку.

5. Аналіз даних: Штучний інтелект може аналізувати великі дані про навчання та результати навчання, що дозволяє оцінити ефективність навчальних програм та ідентифікувати області, які потребують покращення.

На сьогодні існує більше 3000 проєктів, які застосовують нейромережі, технології штучного інтелекту для вирішення різнопланових завдань. Кількість і якість рішень, які стають під силу цим технологіям, можливості для адаптації освітнього контенту під потреби учнів з особливими потребами, – вражають.

На тлі безпрецедентної, нічим не спровокованої агресії, яку демонструє росія, нехтуючи віковим розвитком суспільної моралі, принципами гуманізму, підмінюючи поняття задля виправдання власної нелюдської жорстокості, наша країна вже зараз повинна забезпечити впевнений поступ у напрямку формування суспільства рівних можливостей, де кожен, незалежно від своїх особливостей, може реалізувати свій потенціал. Включення осіб з особливими потребами в професійну освіту не тільки забезпечить їм більше можливостей

для самореалізації і незалежності, але й приносить користь всьому суспільству, позитивно впливатиме на післявоєнну відбудову економіки та сприятиме соціальній стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТРИ

1. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Законі України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 15.05.2023)
2. Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами : Постанова КМУ від 14.02.2017 № 88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.05.2023)
3. How vocational education and training (VET) systems can support Ukraine URL : <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/how-vocational-education-and-training-vet-systems-can-support-ukraine-e8e86ce2/> (дата звернення 15.05.2023)
4. Інтерактивна мапа зруйнованих і пошкоджених закладів освіти України. URL : <https://saveschools.in.ua/> (дата звернення 16.05.2023)
5. Сайт державного навчального закладу «Запорізьке вище професійне училище». URL : <https://zvpu.zp.ua/> (дата звернення 12.05.2023)
6. Методичний кабінет ДНЗ «Запорізьке ВПУ». URL : <https://metodkabinetdnzzvpu.blogspot.com/> (дата звернення 16.05.2023)
7. Дистанційна платформа ДНЗ «Запорізьке ВПУ», URL : <https://remotepatformzvpu.blogspot.com/> (дата звернення 12.04.2023)
8. Запит до ChatGPT на тему штучного інтелекту в освіті. URL : <https://chat.openai.com/share/83e2b4c4-492c-442e-997c-fdc3aeca10d8> (дата звернення 10.04.2023)

Моргун Олена Володимирівна,
викладач
Житомирського професійного ліцею
Житомирської обласної ради
(Україна, м. Житомир)

ЗАГАЛЬНІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ПРИ РОБОТІ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

*Інклюзія – це право вибору:
де саме навчатиметься твоя дитина. Раніше
ані в дітей, ані в батьків такого вибору не було.*
І. О. Калініченко

Метод навчання – це певний спосіб цілеспрямованої реалізації процесу навчання, досягнення поставленої мети. Правильний підбір методів відповідно до мети та змісту навчання, сприяє розвитку пізнавальних здібностей здобувачів освіти, озброєнню їх уміннями й навичками використовувати здобуті знання на практиці, готує їх до самостійного набуття знань, формує їхній світогляд. Оволодіння змістом навчання багато в чому визначено методами та прийомами, які застосовує викладач.

Слово «метод» походить від грецького слова *methodos* і означає шлях до мети, спосіб пізнання явищ природи і суспільства. Існує дві ознаки методу взагалі: 1) бути відображенням цілеспрямованої діяльності; 2) бути відображенням відрегульованої за певним принципом діяльності, яка являє собою систему прийомів або способів. Зазначене дозволяє розглядати методи як певні способи цілеспрямованої діяльності під час навчання [8, с. 135].

У сучасній педагогіці не існує єдиного підходу до класифікації і групувань методів навчання. Наведемо деякі з існуючих підходів:

– *за джерелом одержаних знань* – словесні, наочні, практичні (Н.М. Верзілін, Є.І. Петровський, Д.О. Лоркіпанідзе);

- за основною дидактичною метою – методи набуття нових знань, формування вмінь і навичок, закріплення, застосування, перевірки (М.О. Данилов, Б.П. Єсіпов);
- за ступенем активності учнів – методи пасивні й активні (Є.Я. Голант);
- за логікою передачі і сприймання навчальної інформації – індуктивні та дедуктивні (С.Г. Шаповаленко);
- за ступенем керівництва навчальною роботою – навчальна робота під керівництвом педагога та самостійна робота учнів (П.І. Підласистий, В.Ф. Паламарчук, В.І. Паламарчук);
- бінарні методи навчання (А.П. Пінкевич, М.М. Верзілін, А.М. Алексюк), тощо [8, с. 135].

На основі діяльнісного підходу розроблена класифікація методів навчання Ю.К. Бабанського. В ній виділено три групи методів на основі визначення основних компонентів процесу навчання у взаємозв'язку викладання і учіння:

1) *методи організації навчально-пізнавальної діяльності* – словесні, наочні, практичні; індуктивні, дедуктивні, метод аналогій; проблемно-пошуковий, евристичний, дослідницький, репродуктивні методи (інструктаж, пояснення тренування); самостійна робота з книгою, з приладдям та ін.;

2) *методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності* – пізнавальні ігри, навчальні дискусії, методи заохочення й осудження в учінні, висунення навчальних вимог;

3) *методи контролю та самоконтролю*: усний і писемний контроль, лабораторний, машинний контроль, методи самоконтролю [7, с. 269-270].

Класифікація методів навчання за рівнем включеності у продуктивну (творчу) діяльність створена вченими М.М. Скаткіним та І.Я. Лернером. Залежно від рівня включеності учнів у продуктивну творчу діяльність, зростання ступеня самостійності учнів до класифікації віднесені такі методи:

- *пояснювально-ілюстративний* (викладач повідомляє готову інформацію різними засобами, а здобувачі освіти

сприймають, усвідомлюють і фіксують у пам'яті цю інформацію: бесіда, лекція, пояснення, підручник, наочні засоби; ІКТ);

– *репродуктивний* (відтворення і повторення способу діяльності за завданнями викладача; зворотний зв'язок і самоконтроль);

– *частково-пошуковий* (побудований індуктивно або дедуктивно, при поєднанні прямої і побічної взаємодії учасників);

– *проблемний* (викладач висуває, формулює проблему, сам її розв'язує, показуючи шлях розв'язання в її справжніх, але доступних для розуміння здобувачів освіти суперечностях, розкриває хід думки);

– *дослідницький* (передбачає творче засвоєння знань; покликаний забезпечити теоретичне використання знань; оволодіння методами наукового пізнання в процесі пошуку цих методів і використання їх; сприяє формуванню рис творчої діяльності; є умовою формування інтересу, потреби в такій діяльності) [7, с. 269-270].

У сучасних умовах реформування освіти, переорієнтація процесу навчання на розвиток особистості учня, формування його основних компетенцій, пошуки нових підходів до визначення системи методів та їх класифікації продовжуються.

Інклюзивне навчання в закладі освіти вносить у педагогічний процес особливого підходу до вибору методів навчання. Вибір методів навчання залежить від навчальної дисципліни, дидактичної мети і завдань, змісту навчального матеріалу, форми організації навчальної діяльності, навчально-методичної бази закладу освіти і, особливо, від освітніх особливостей дітей.

Розробка педагогом методики навчання в умовах інклюзивної освіти передбачає добір особистісно зорієнтовані методи, в основі яких покладено урахування індивідуальних особливостей дитини, її здібностей, особливостей розвитку, індивідуального темпу навчання, власного суб'єктного досвіду тощо. Разом з тим, при виборі методів навчання необхідно дотримуватися таких критеріїв:

– методи повинні відповідати принципам навчання;

- обов'язкова відповідність меті та цільовим завданням уроку;
- врахування змісту навчального матеріалу та способів організації навчальної діяльності на уроці;
- відповідність методів навчання особливостям індивідуального розвитку дитини;
- рівень майстерності педагога, стан матеріально-технічної бази освітнього закладу [6].

При роботі з дітьми з особливими освітніми потребами педагог активно використовує інноваційні методи навчання. Спираючись на визначення методів сучасними дидактами (В. Бондар, С. Гончаренко, О. Комар, О. Пометун, О. Савченко, М. Фіцула, Н. Мойсеюк, ін.) *інноваційні методи* – це така взаємопов'язана діяльність викладача і здобувача освіти, яка спрямована на модифікацію змісту, методичних прийомів, форм (способів) організації навчальної діяльності здобувачів освіти, що сприятиме адаптації осіб з особливими освітніми потребами до освітнього середовища, засвоєння здобувачами освіти знань, умінь та навичок і загального розвитку особистості кожного [1, с.197].

Реалізація методики інклюзивного навчання здійснюється через систему *інтерактивних методів*, під якими розуміють взаємодію учнів не лише з вчителем, а й один з одним. Інтерактивний метод – це взаємопов'язаний спосіб активної суб'єктної діяльності між учасниками навчального процесу, спрямований на засвоєння знань, умінь і навичок оволодіння соціальним досвідом спілкування, розвиток особистості (О. Пометун). Інтерактивні методи найбільш відповідають особистісно-орієнтованому підходу. Вони не змушують здобувачів освіти виконувати ті чи інші вимоги, дають простір для саморегуляції, створюють умови для того, щоб здобувач сам прийшов до виконання поставлених завдань. Тому актуальними для інклюзивного навчання серед інтерактивних методів є імітаційні, а саме дидактичні ігри, робота в малих групах, технології «портфоліо», кейс методів, дальтон-план, тощо [6].

Основа інтерактивного навчання – робота в малих групах. Найпростіша форма, що належать до інтерактивного

навчання – це робота в парах, що дозволяє здобувачам освіти набути навичок співробітництва, оволодіти уміннями висловлюватись та активно слухати. Під час роботи в парах можна швидко виконувати вправи, які за інших умов потребують великої затрати часу [4, с. 22].

Вправа – багаторазове виконання навчальних дій з метою відпрацювання вмінь і навичок. Саме вправи спрямовані на активізацію моторно-рухових здібностей людини, на навчання, за висловом видатного американського філософа й педагога Д. Дьюї, «через дію». Без правильно організованих вправ неможливо доповнити здобуті знання, необхідними практичними вміннями та навичками, досвідом творчої діяльності й у такий спосіб реалізувати виховні завдання освіти. Систематичні вправи є надійним, перевіреним методом успішної навчальної праці. Саме тут формуються вміння застосовувати теорію на практиці й тим самим закріплювати та поглиблювати знання, здобуті на лекціях, під час інших вербальних видів занять: бесід, дискусій тощо.

Перед вчителем математики завжди стоїть питання: як навчати дітей, щоб вони не тільки отримували знання, але і вміли думати? Щоб діти успішно розв'язували поставлені перед ними завдання треба сформувати у здобувачів освіти повну систему орієнтирів для правильного виконання дій. Цими орієнтирами можуть стати алгоритми. Мистецтво викладача полягає в тому, щоб, даючи знання здобувачам освіти, послідовно підводити їх до складніших задач і готувати дітей до виконання цих задач з таким розрахунком, щоб виконання кожної нової задачі вимагало від здобувачів освіти рівно стільки самостійної праці і напруження думки, скільки можуть вони проявити з урахуванням їх вікових і індивідуальних можливостей.

Спеціальні методи роботи:

- *методи моторної корекції* – релаксації, паралінгвістичні, тілесно-орієнтувальні, ритміки;
- *сенсомоторні методи* – слухового і зорового сприйняття навчального матеріалу, наочні, практичні;

– *когнітивні методи* – організації психічних процесів. Упровадження даних методів навчання передбачає їх раціональне співвідношення з загальними методами навчання.

Інтенсивні методи розвитку когнітивної сфери.

Викладачам інклюзивних класів необхідно враховувати численні методичні прийоми для підкріплення таких когнітивних процесів як:

– сприймання – поділ навчального матеріалу на частини; уповільненість темпу викладу матеріалу; актуалізація знань на базі власного досвіду. Для тренування гостроти сприймання слухової інформації слід використовувати орнаментальне малювання; позначення певного слова оплеском;

– уваги – тренування уваги за допомогою спеціальних корекційних вправ; вправи на розвиток коментування; вправи на розвиток самоконтролю;

– уяви – повторювання навчального матеріалу; розвиток логічного мислення; виконання вправ за зразком з метою порівняння своєї роботи із зразком;

– розвиток мислення – доступність подачі навчального матеріалу; здійснення аналізу виучуваного; наочність; аналіз сприйнятого матеріалу за зразком; залучення значної кількості аналізаторів; поділ теми на частини; використання схем та інструкцій; формування уміння виділяти головне; порівнювати, знаходити причинно-наслідкові знання;

– розвиток пам'яті – тренувальні вправи; мінімальна кількість нових термінів на одному уроці; формулювання запитань творчого характеру; використання наочності для залучення різних аналізаторів;

– порушення усного мовлення – задавати запитань різних видів та вимагання повної відповіді від учнів; повторення учнями запитань та інструкцій; мовлення наповнювати образністю.

У кожної дитини існує власний стиль навчання, сприйняття, діяльності, свій темперамент. Основний спосіб сприйняття дитиною навчального матеріалу часто поєднується з іншими (менш вираженим). Якщо метод, що використовується педагогом, не відповідає основному способу сприйняття дитини (теорія множинного інтелекту Говарда Гарнера), вона не засвоїть

матеріал, у кращому випадку матеріал поверхово сприйматиметься за рахунок менш вираженого способу сприйняття [9, с. 16].

На сьогодні всі діти з особливостями розвитку включені в загальноосвітній процес. Вони вимагають рівних можливостей і адекватної цьому соціалізації. Саме цього й надає їм інклюзія. У процесі підготовки до уроку в інклюзивній групі викладач складає план-конспект уроку, в якому інтегрує учбовий матеріал загальноосвітніх і спеціальних (корекційних) програм так, щоб на одному уроці здобувачі освіти з різним станом психофізичного і інтелектуального розвитку вивчали близьку за змістом тему, але на тому рівні засвоєння, який доступний для кожного здобувача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Данілавічюче Е. А., Литовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник /За заг. ред. А.А. Колупаєвої. Київ : «А.С.К.», 2012. 360 с.
2. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навчально-методичний посібник. Харків : «Ранок», 2019. 304 с.
3. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : «Самміт – Книга», 2009. 272 с.
4. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : навч. метод. посібник. Київ, 2011. 194 с.
5. Таранченко О. М., Найда Ю. М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі : навчально-методичний посібник / За заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ : «А.С.К.», 2012. 124 с.
6. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки : підручник. Вид. 2-ге, випр., допов. Львів : «Новий світ-2000», 2019. 264 с. URL : https://pidru4niki.com/90067/pedagogika/kriteriyi_viboru_metodiv_navchannya

7. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навчальний посібник. 5-е вид., допов., переробл. Київ, 2007. 656 с. С.269-270
8. Практикум з педагогіки : нач. посіб. Вид.4-те / ша заг. ред. О.А. Дубасенюк, А.В. Іванченко. Житомир. ЖДУ, 2005. 482 с.
9. Колупаєва А.А., Таранченко О.. Педагогічні технології інклюзивного навчання. Харків : «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 160 с.

Мельник Наталія Миколаївна,

викладач циклової комісії

соціальних дисциплін

Вінницького технічного фахового коледжу

Забужанська Ганна Василівна,

майстер виробничого навчання,

викладач спецдисциплін

Вінницького Вищого професійного училища № 11

(Україна, м. Вінниця)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У широкому сенсі інклюзія – це спільне співжиття звичайних людей та людей з особливими потребами за принципом «всім тут раді» та «всі ми люди», з одночасним формуванням сталого розуміння, що «всі ми різні», що якраз і є показником зрілості нашого суспільства.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що заснована на принципі забезпечення основного права дитини на освіту та права навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітніх, а не спеціалізованих закладах освіти. Загальноосвітні демографічні тенденції розвинених країн по старінню та скороченню населення з одночасним зростанням чисельності людей з особливими потребами в Україні ускладнюється, триваючою з 2014 року, війною з людиноненависницькою РФ. Кількість повнолітніх і неповнолітніх осіб з інвалідністю складає значний відсоток

населення і продовжує швидко зростати внаслідок воєнних дій, масового замінування територій і жорстоких ракетних бомбардувань мирного населення, цивільних та інфраструктурних об'єктів, включно з освітніми та медичними закладами.

Наша держава ратифікувала Конвенцію ООН «Про права дитини» у перший же рік своєї незалежності. Але практичне втілення її положень розпочалося пізніше, з другої половини 90-х років. Науково-теоретичну базу розвитку і впровадження інклюзивної освіти в нашій країні розробляє Інститут спеціальної педагогіки, який є науковою установою у складі Національної академії педагогічних наук України. Інститут здійснює дослідження з проблем освіти дітей з особливими потребами, обґрунтовує стратегічні напрями розвитку спеціальної психології і педагогіки. Завдяки роботі Інституту спеціальної педагогіки НАПН України стосовно питань інклюзії були визначені концептуальні складові інклюзивної освіти та організаційно-методичні підходи до її впровадження в Україні та розроблене на цій основі навчально-методичне забезпечення [1].

Особливо прискорився розвиток інклюзивної освіти після Революції Гідності, нарешті розпочалося масове впровадження її принципів в загальноосвітні заклади, значно зросло фінансування цієї сфери. Винесення цієї проблеми в інформаційний простір є в цілому позитивним явищем. Увага до забезпечення рівного доступу до освіти всіх громадян, в тому числі і для осіб з особливими потребами, стає для нашої країни важливим гуманітарним явищем. Це гарний прояв приналежності до демократичного суспільства, яке забезпечує права кожної людини. Незалежно від особливостей розвитку та потреб громадянина наша держава зобов'язується забезпечити всім можливість реалізувати свій потенціал, принести користь суспільству і бути повноцінним членом українського народу [2].

В Україні розвиток інклюзивної освіти проявляється у синергії іноземного досвіду інклюзії з власними напрацюваннями досвіду масової та спеціалізованої освіти. Національна система інклюзивної освіти ставить за мету охопити допомогою дітей, які мають певні особливості

психофізичного розвитку. Нормативно-правова база виділяє такі категорії дітей: діти соціально вразливих груп; діти з особливостями психофізичного розвитку: з порушенням слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом); з порушенням інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку); з мовленнєвими порушеннями; з порушенням опорно – рухового апарату; зі складною структурою порушень (розумово відсталі, сліпі чи глухі; сліпоглухонімі та інші комбінації порушень); з емоційно-вольовими порушеннями та діти з аутизмом [3, с. 116].

Стратегія розвитку інклюзії в закладах освіти має стати комплексною і включати у себе як вдосконалення матеріально-технічної бази (пандуси, підйомники, переобладнання санітарно-технічних приміщень, відповідне до потреб технічне наповнення кабінетів), так і комплекс заходів спрямованих на зміну філософії суспільної свідомості щодо осіб з особливими потребами.

У рамках трансформації традиційних уявлень та переконань, побутуючих у нашому суспільстві про обмежені можливості навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітніх закладах освіти потрібно проводити підготовку педагогів, батьків і дітей на основі розуміння того, що саме неоднорідність суспільства є нормою, і що осіб з особливостями психофізичного розвитку потрібно сприймати, як рівних собі, а не людей вартих жалю, чи тим гірше, осуду і знущань. У межах цієї стратегії, до речі, варто взагалі позбуватись звички використовувати поняття «інвалід».

Для педагогів, психологів, викладачів, майстрів виробничого навчання у закладах освіти, звісно, аксіомою має стати корекційна спрямованість навчання, в залежності від наявності здобувачів освіти з особливими потребами.

Переваги впровадження інклюзивної освіти в закладах освіти є настільки вагомими, що їх можна виділити в окремі сфери.

Переваги інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами:

– завдяки цілеспрямованому спілкуванню з однолітками поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дітей;

- ровесники відіграють роль моделей для дітей з особливими освітніми потребами;
- оволодіння новими вміннями та навичками відбувається в умовах реальної життєвої практики;
- навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей;
- у дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками та участі в громадському і суспільному житті.

Переваги інклюзивної освіти для інших здобувачів освіти:

- діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до відмінностей між людьми;
- діти вчаться налагоджувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них;
- діти вчаться співробітництву;
- діти вчаться бути креативними та винахідливими;
- діти вчаться гуманізму, співчуттю та співпереживанню.

Переваги інклюзивної освіти для педагогічних працівників всіх спеціальностей:

- викладачі інклюзивних груп краще розуміють індивідуальні особливості здобувачів освіти;
- викладачі оволодівають різноманітними педагогічними методиками, що дає їм змогу ефективно сприяти розвитку та навчанню дітей з урахуванням особистої індивідуальності;
- спеціалісти (медики, психологи та інші фахівці) починають сприймати дітей більш цілісно і оволодівають новими професійними вміннями та навичками.

Переваги інклюзивної освіти для суспільства в цілому:

- рух до подальшої гуманізації та демократизації суспільства;
- наближення до звичаїв та традицій сучасного європейського суспільства;
- мінімізація та подолання негативних демографічних тенденцій;
- мінімізація та подолання негативного впливу воєнних дій [4].

Підсумовуючи огляд деяких аспектів впровадження інклюзії в закладах освіти потрібно визнати, що нормативна база і теоретичні напрацювання України в цій сфері досить вагомі і їх реальне впровадження дозволить швидко наздогнати розвинені країни. Але враховуючи вкрай несприятливі умови боротьби зі збройною агресією РФ, катастрофічне падіння фінансування з боку держави освітніх потреб, розвиток інклюзивної освіти в таких умовах ускладнений. Для зменшення негативних наслідків важкого становища інклюзивної освіти рекомендацією для керівного складу закладів освіти може стати налагодження зв'язків з міжнародними та закордонними національними організаціями відповідного спрямування. А для засвоєння звичайними педагогічними працівниками та спеціалістами специфічних вмінь та навичок роботи з людьми з особливими потребами, слід організувати обмін досвідом з працівниками спеціалізованих навчальних закладів та медичних установ на постійній основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 23.03.2023).

3. Пащенко О. В., Гриценок І. А., Софій Н. З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу : навчально-методичний посібник. Київ : Арт Економі, 2012. 184 с. URL : http://umo.edu.ua/images/content/institutes/cipo/kaf_derg_slug/material_diyaln/inklyuzivna%20osvita.pdf (дата звернення 23.03.2023).

4. Гладуш Віктор Інклюзивна освіта в Україні: успіхи, проблеми, перспективи. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/729855/1/Інклюзивна%20освіта%20в%20Україні%20успіхи,%20проблеми,%20перспективи.pdf> (дата звернення 23.03.2023).

Шевчук Марина Миколаївна,
викладач хімії і біології
Житомирського професійного ліцею
Житомирської обласної ради
(Україна, м. Житомир)

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ФОРМ І МЕТОДІВ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ХІМІЇ ТА БІОЛОГІЇ

Основне завдання сучасної системи освіти в тому, щоб побудувати навчально-виховний процес, створивши оптимальні умови для різних груп учнів відповідно до їх можливостей, пізнавальних інтересів, здібностей, потреб. Діти з особливими потребами – це діти, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення їх прав на освіту.

Включення здобувача освіти з ООП в роботу на занятті передбачає адаптацію тематичного плану, визначення навчальних досягнень й корекційно-розвивальних цілей та узгодження їх з індивідуальним навчальним планом; розроблення уроків на основі тематичного плану із врахуванням єдності специфіко-індивідуальних цілей і завдань для здобувачів освіти та загального змісту уроку. В інклюзивному навчанні важливим у поданні інформації здобувачам освіти є застосування різноманітних засобів, поміж яких чільне місце посідають адаптовані навчально-дидактичні матеріали [4].

Вивчення предметів природничо-наукового циклу є одним із основних напрямів підготовки учнів до самостійного життя. Основоположним з них є природознавство, яке починає вивчатися у початковій школі. Важливість цього предмету пов'язана з тим, що він є підґрунтям для опанування у подальшому навчанні складніших дисциплін цього курсу – фізики, хімії, географії, біології, інформатики тощо [4].

При роботі з дітьми з ООП намагаюся використовувати інтерактивні методи навчання, які на сьогодні є актуальним способом роботи педагога в освітньому закладі. Інтерактивні методи навчання, на відміну від традиційних, базуються на

активній взаємодії учасників навчального процесу. Такий підхід дозволяє активізувати навчальний процес, зробити його цікавішим, зрозумілішим та менш втомлюваним [2].

Хімія та біологія є цікавими, та водночас важкими науками, тому використання інтерактивних методів при подачі матеріалу є актуальним, адже під час такого заняття здобувачі освіти вчать бути демократичними, толерантними, приймати обґрунтовані рішення, розвивають активний словник, критичне мислення, що у свою чергу забезпечує розуміння поданого матеріалу, його засвоєння, предметну компетенцію.

Для викладання хімії та біології, опираючись на навчальні програми та методичні рекомендації, залежно від типу, поставленої мети, етапу заняття, для здобувачів освіти з порушенням слуху та мовленнєвого розвитку, поряд з класичним викладенням матеріалу, застосовуються наступні інтерактивні технології: «мозковий штурм», «круглий стіл», «експрес-опитування», «робота в групах» та інші [1].

Наприклад, на заняттях біології під час вивчення шкідливого впливу вживання алкоголю, наркотичних речовин, тютюнопаління на організм людини можна запропонувати учням питання з використанням методу «активна життєва позиція»: «Алкоголь – це наркотик? Висловіть свою думку з цього приводу» [3].

Використання інтерактивного методу «рольова гра» дає можливість всебічно розглянути проблему. Наприклад, на заняттях хімії з теми «Хімія і прогрес людства» проблема, яку обговорюють здобувачі освіти, - це забруднення довкілля. Здобувачі освіти різносторонньо розглядають дану проблему, пропонують напрямки її вирішення [3].

Отже, сучасний викладач хімії та біології повинен постійно вдосконалювати власну професійну майстерність і кваліфікацію, готувати себе до організації та реалізації інклюзивного навчання в закладах освіти, як до найближчої перспективи впровадження Концепції Нової Української Школи та виклик сучасної природничої освіти в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мельниченко Л. Використання інтерактивних технологій на уроках хімії. *Хімія*. 2010. № 5. С. 5-12.
2. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: [науково-метод. посібник. Київ : А.С.К., 2005. 192 с.
3. Застосування інтерактивних технологій на уроках хімії для дітей ООП. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/157754647.pdf#page=135>
4. Можливості адаптацій та модифікацій під час вивчення біології в умовах інклюзивного класу. URL : <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/27308/1/Fesuna.pdf>

Крикуненко Людмила Миколаївна,
викладач професійно-теоретичної
підготовки, вищої категорії,
«Кропивницького професійного ліцею»
Кіровоградської обласної ради
(Україна, Кіровоградська область)

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні актуальними є питання впровадження інтерактивних методик і практик. Проблема використання таких методик в закладах освіти розглядалася у працях відомих вітчизняних дослідників Н. Софій, В. Кузьменка, О. Пометуна, Л. Пироженка, В. Петровича, В. Сидорова, закордонних вчених Б. Бадмаєва, А. Смолкіна, Б. Айсмонтаса, А. Вербицького та інших науковців [1].

Інтерактивне навчання, на думку Є. Коротаєвої, це навчання, «занурене» у спілкування. У житті людини спілкування не існує як відокремлений процес або самостійна форма активності. Воно входить до складу індивідуально або групової практичної діяльності, які не можуть здійснюватися без різнобічного спілкування. Між діяльністю та спілкуванням як видом діяльності існують відмінності. Результатом діяльності є створення матеріального або ідеального продукту. Результатом

спілкування є взаємний вплив людей один на одного. Діяльність виступає в основному інтелектуально розвивальною формою активності для учня, а спілкування – видом активності, у процесі якої учень розвивається як особистість. Поза спілкуванням формування особистості взагалі неможливе. Саме у спілкуванні з іншими людьми дитина засвоює досвід людства, накопичує знання, оволодіває вміннями та навичками, формує свою свідомість і самосвідомість, виробляє погляди та переконання, розвиває свої здібності [2, с. 65].

Інтерактивне навчання – це навчання, яке відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників навчального процесу. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними суб'єктами навчального процесу, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють здійснювати. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання різноманітних життєвих ситуацій, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації, використання рольових ігор [3].

У контексті інтерактивного навчання знання набувають іншої форми. З одного боку, вони є певною інформацією про навколишній світ, особливістю якої є те, що учень одержує її не у вигляді вже готової системи від педагога, а в процесі власної активності. З іншого боку, у процесі взаємодії на занятті з іншими учнями і вчителем учень опановує систем у випробуваних (апробованих) способі в діяльності стосовно себе, соціуму, світу взагалі, засвоює різні механізми пошук у знань в індивідуальній і колективній діяльності. Тому знання, отримані учнем, є одночасно й інструментом для самостійного їх здобування. Таким чином, мета інтерактивного навчання – створення педагогом умов навчання, за яких учень сам відкриватиме, здобуватиме й конструюватиме знання та власну компетентність у різних галузях життя. Саме це є принциповою відмінністю цілей інтерактивного навчання від цілей традиційної систем и освіти [4, с.7].

Насамперед зазначимо, що термін «інтерактивна педагогіка» відносно новий: його ввів у 1975 р. німецький дослідник Ганс Фріц. Семантичне значення: слово

інтерактивний походить від англійського слова «interact» (де «inter» – взаємний, «act» – діяти), отже інтерактивний – це здатний взаємодіяти в режимі бесіди, діалогу з чимось (комп'ютером) або з кимось (людиною) [3].

Інтерактивність у навчанні можна пояснити як взаємодію учнів, перебування їх у режимі бесіди, діалогу, спільної дії. Отже, дослівно інтерактивним може бути названий метод, у якому той, хто навчається, є учасником, який здійснює щось: говорить, управляє, моделює, пише, малює тощо, тобто не виступає тільки слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається, створює це. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці) де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють. Учитель в інтерактивному навчанні виступає організатором процесу навчання, консультантом, фасилітатором, який ніколи не «замикає» навчальний процес на собі. Головними в процесі навчання є зв'язки між учнями, їх взаємодія та співпраця. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників процесу у навчання, учні беруть на себе відповідальність за результати навчання [4, с.12].

Інтерактивне навчання, на наш погляд, вимагає від учителя реалізації певних умов в організації навчального процесу. До таких умов належить: організація навчального процесу як багатосторонньої, партнерської, інтенсивної комунікації; сприятлива, позитивна психологічна атмосфера в класі; спеціальна організація навчального простору [4].

Виділяють 4 групи технологій інтерактивного навчання:

1. *Технології кооперативного навчання* – це модель організації навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою.

За умов парної роботи всі учні отримують можливість висловлювати свою думку, говорити. Робота в парах дає можливість учням подумати, обмінятися ідеями спочатку з партнером і лише потім озвучити їх перед класом. Вона сприяє

розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, критичного мислення, вміння переконувати й вести дискусію. Використання такого виду співпраці сприяє тому, що учні не можуть ухилитись від виконання завдання. Під час роботи в парах можна швидко виконати завдання, які за інших умов потребують великої затрати часу.

2. *Технології кооперативно-групового навчання:* передбачають одночасну спільну роботу всього класу. Це такі форми роботи як:

- «Мікрофон»,
- «Мозковий штурм»,
- «Навчаючи – вчуся»,
- «Кейс-метод»,
- «Ажурна пилка».

3. *Технології ситуативного моделювання (навчання у грі)* – це побудова навчального процесу шляхом включення учня до гри (передусім ігрове моделювання явищ, що вивчаються). Ігрова модель навчання покликана реалізувати, крім основної дидактичної мети, ще й комплекс цілей: забезпечення контролю виведення емоцій; надання дитині можливості самовизначення; надихання і допомога розвитку творчої уяви; надання можливості зростання навичок співробітництва в соціальному аспекті; надання можливості висловлювати свої думки. Учасники навчального процесу, за ігровою моделлю, знаходяться в інших умовах, ніж у традиційному навчанні. Учням надається максимальна свобода інтелектуальної діяльності, яка обмежується лише визначеними правилами гри. Учні самі обирають власну роль у грі, висувачи припущення про ймовірний розвиток подій, створюють проблемну ситуацію, шукають шляхи її розв'язання, беручи на себе відповідальність за обране рішення.

4. *Технології опрацювання дискусійних питань:* важливий засіб пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання, бо дискусія – широке публічне обговорення спірного питання. Мета: сприяє розвитку критичного мислення, дає можливість визначити власну позицію, формує навички відстоювати свою думку, поглиблює знання з обговорюваної проблеми [5].

Правила організації інтерактивної роботи учні на уроці:

1. До роботи повинні залучені різною мірою всі учні.
 2. Необхідно дбати про психологічну підготовку учнів. Корисними є: різноманітне та постійне стимулювання учнів за активну участь у роботі; надання можливості для самоорганізації та ін.
 3. Тих, то навчається в інтерактиві, не повинно бути багато. Продуктивна робота в малих групах. Кожен має бути почутий.
 4. Приміщення має бути спеціально підготовленим. Учні повинні мати змогу легко пересуватися під час роботи в малих групах. Усі матеріали для роботи малих груп готуються заздалегідь.
 5. Під час уроку необхідно дотримуватися регламенту та процедури, проявляти терпимість до будь-якої точки зору, уважно вислуховувати всіх учасників, поважаючи їх.
 6. Уважно ставитися до учнів під час формування груп.
 7. На одному уроці бажано застосовувати 1-2 інтерактивних прийоми роботи.
 8. Під час підготовки питань учителю необхідно продумувати різні варіанти можливих відповідей і заздалегідь виробляти критерії оцінки ефективності уроку [2, с.67].
- Отже, інтерактивне навчання – це спосіб пізнання, що здійснюється в формах спільної діяльності тих, хто навчається: всі учасники освітнього процесу взаємодіють один із одним, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії колег і свою власну поведінку, занурюються в реальну атмосферу ділового співробітництва щодо вирішення проблеми. Уроки мають захоплювати учнів, пробуджувати в них інтерес і мотивацію, навчати самостійному мисленню та діям

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гітун Н. І. Використання інтерактивних методів навчання в процесі підготовки фахівців соціальної роботи в Луцькому інституті розвитку людини університету «Україна». URL : <https://ap.uu.edu.ua/article/71> (дата звернення 17.02.2023).

2. Шарко В. Д. Сучасний урок : технологічний аспект : посібник для вчителів і студентів. Київ : СПД Богданова А.М., 2007. 220 с.
3. Інтерактивне навчання URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Інтерактивне_навчання (дата звернення 17.02.2023).
4. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 141 с. URL : https://nvk-liceu.at.ua/_ld/0/2_BTn.pdf (дата звернення 10.01.2023).
5. 4 групи технологій інтерактивного навчання. URL : <https://osvitanova.com.ua/posts/4682-4-hrupy-tekhnolohii-interaktyvnoho-navchannia> (дата звернення 17.02.2023).

Власюк Марина Леонідівна,
викладач
Житомирського професійного ліцею
Житомирської обласної ради
(Україна, м. Житомир)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Обраний українською державою напрям щодо створення гідних умов навчання дітей з особливими освітніми потребами є кроком до впровадження європейських принципів та стандартів життя [5]. Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітей з ООП у закладах освіти за рахунок застосування методів навчання, що враховують індивідуальні особливості таких дітей.

Важлива роль в освітньому процесі належить викладачу, який організовує та забезпечує оптимальні умови навчання, сприятливу атмосферу в колективі. Насамперед варто починати з адаптації системи навчання для здобувачів освіти з ООП. Адаптація спрямована на: пошук і розроблення способів подання інформації та вивчення предмету здобувачем освіти з ООП з урахуванням особливостей її сприйняття; використання додаткових засобів і матеріалів (карток, інструкцій, правил

тощо); розроблення та формування способів перевірки засвоєння знань та навичок.

Для кращого засвоєння матеріалу можна використовувати: поділ завдань на кілька, простіших за змістом або покрокових; зменшення тривалості виконання завдання або їхньої кількості за умови збереження рівня складності; частіші повторення, спрощені інструкції до виконання; залучення нетипових методик – комп'ютерних програм; візуалізаційних карток, предметів, аудіо- та відеороликів тощо; оформлення навчальних матеріалів з огляду на фізіологічні потреби здобувача освіти – великий шрифт, виділення кольором, підкреслення [1].

Адаптація освітньої програми передбачає певні зміни у підготовці та проведенні занять. Наприклад, використання схем-підказок до визначення частин мови (назва частини мови – запитання – декілька прикладів), адаптація завдань з підручника (використовувати слова, які наявні в лексиці здобувача освіти), заміна усних пояснень на добір написаних значень до відповідних слів [2]. Успішність організації навчально-виховного процесу забезпечується за рахунок використання особистісно-орієнтованих технологій.

Візуалізація інформації на сучасних уроках української літератури вкрай необхідна здобувачам освіти з особливими освітніми потребами. Діти з ООП здатні сприймати світ через короткі яскраві образи і послання. Варто зазначити важливість застосування візуальних методів навчання на уроках літератури у вигляді коротких, містких дайджестів з використанням декількох каналів сприйняття одночасно, тобто «креалізованих текстів», що є складними текстовими утвореннями, в яких вербальні й невербальні елементи з'єднані в одне візуальне, структурне, смислове та функціональне ціле, що забезпечує комплексний вплив на здобувача освіти [3, с.149-153].

Згідно з технологіями універсального дизайну адаптація навчального простору охоплює використання різноманітних методів представлення інформації, надання учням альтернативних способів діяльності й демонстрації знань, а також урахування інтересів і мотивації учнів. Одним із таких методів є скаффолдинг (підтримка). Ідеться про інструменти, які

вчитель надає учням, щоб допомогти їм успішно виконати складні завдання. Креалізовані тексти можна використовувати на всіх етапах навчання української літератури: під час пояснення нового матеріалу; повторення; закріплення; контролю й систематизації; узагальнення, виконання домашніх завдань; заучування напам'ять; роботи з текстом твору; самостійних робіт. До сучасних ігрових технологій, що сприяють успішному засвоєнню української літератури дітьми з ООП, варто віднести: скрайбінг, сторітерінг, інтелект-карти, інтерактивні стрічки часу, хмари слів, лепбук, брейнстормінг. Упровадження ігрових технологій дозволяє: виробити в дітей бажання навчатися; накопичувати позитивні емоції; створювати на уроці доброзичливий, бадьорий та творчий настрій; полегшити усвідомлення матеріалу; розв'язати важливі виховні та навчальні завдання; розвивати пізнавальний інтерес; вчити кожну дитину активно і вільно мислити на уроці; набувати досвіду навчальної співпраці. На заняттях можна застосовувати такі методи: робота за наслідуванням; спільна діяльність здобувача освіти з викладачем; робота за зразком, робота за словесною інструкцією; дидактичні ігри Робота з картками, які особисто виготовляються викладачем, дає змогу виявити якість запам'ятовування поданого матеріалу і рівень сформованості вміння самостійного виконання завдань здобувачем освіти. На заняттях української літератури доцільно використовувати інтерактивні технології: «Діалог», «Синтез думок», «Коло ідей», «Дебати», «Асоціативний куш», «Сенкан», «Кластер» [3, с.149-153].

Важливим є те, що, застосовуючи елементи інтерактивного навчання на заняттях української мови та літератури, здобувач освіти з «особливими» потребами вчиться бути демократичним, критично мислити, співпрацювати, приймати рішення, спілкуватися з іншими [4].

Важливо звертати увагу на диференційований підхід до підбору навчальних методів і форм навчання, адже зміна однієї діяльності іншим видом підвищує ефективність навчання. У диференційованому підході центральне місце займає індивідуальна навчальна діяльність дитини, на протизагу традиційній системі викладання, що передбачає провідну роль

вчителя у цьому процесі, використання усталено навчального плану та єдиного для всіх вимоги. Упровадження диференційованого викладання дає змогу задовольнити індивідуальні потреби, враховуючи власний стиль навчання дитини (відповідно теорії множинного інтелекту Говарда Гарнера), розвивати сильні сторони дітей та враховувати їхні інтереси безпосередньо у навчально-виховному процесі [6, с. 6].

Обов'язковим є моніторинг засвоєння матеріалу: індивідуальні тести, зменшення кількості завдань для оцінювання, додатковий час для виконання завдань, за потреби – допомога асистента, представлення завдання у малій групі або особисто викладачу, підказки до виконання завдання, альтернативні способи демонстрації знань (презентації, комікси, малюнки тощо) [2]. Особливу роль у навчальному процесі відіграє оцінювання діяльності дитини. Замість кількісної оцінки в інклюзивній освіті пріоритет надається якісному оцінюванню навчання здобувача освіти, умінню здійснювати самоаналіз та самооцінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гладченко І. Візуалізація в освіті дітей з ООП. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=ivcedKXEGsQ> (дата звернення 23.01.2023).
2. Малікова О. Підтримка учнів з ООП в інклюзивному навчанні: адаптації та модифікації. URL : <https://nus.org.ua/articles/navchannya-ditej-z-ooop-adaptatsiya-ta-modyfikatsiya-navchalnyh-program/> (дата звернення 15.02.2023).
3. Романенко Л. В, Збуриць Г. М. Застосування ігрових технологій на уроках української літератури в 5-х класах для дітей з особливими освітніми пртребами. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 2019. С.149-153 URL : https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/2705/1/zastosuvannia_igrovykh.pdf (дата звернення 10.03.2023).
4. Січкарук О. І. Інтерактивні методи навчання у вищій школі. Київ, 2006. 88 с.

5. Ігрові технології в інклюзивному навчанні. URL : <https://iteacher.com.ua/training/igrovi-tehnologii-v-inkluzivnomu-navcanni-2080> (дата звернення 10.04.2023).

6. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Педагогічні технології інклюзивного навчання. Харків : «Ранок», ВГ. «Кенгуру», 2018. 160 с С.6

Гримач Оксана Михайлівна,
*заступник директора
з навчально-виробничої роботи
Кропивницького професійного ліцею
Кіровоградської обласної ради
(Україна, Кіровоградська область)*

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ТА ЗАЙНЯТІСТЬ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Кожна людина, незалежно від стану здоров'я, особливостей фізичного чи інтелектуального розвитку, має право на одержання освіти, якість якої не різниться від якості освіти інших людей. Визнання прав здобувачів з особливими освітніми потребами, їх інтересів, потреб, надання допомоги у процесі соціалізації та вибору професійної діяльності є дуже важливим на сучасному етапі розвитку професійно-технічної освіти і держави вцілому.

Сучасна українська система професійно-технічної освіти перебуває у стані змін, зумовлених низкою викликів, з якими раніше їй не доводилося стикатися:

- інтенсифікація та автоматизація виробництва, що спонукає до жорсткої конкуренції за трудові ресурси;
- інформатизацією суспільства, що спричиняє швидкі темпи діяльності та розвитку;
- демографічними змінами, що вимагають швидкої адаптації до діяльності в нових демографічних та соціальних реаліях.
- нові цілі у політиці держави та зміщення акцентів щодо освітніх орієнтирів у підготовці кваліфікованих кадрів [2].

Ці зміни виражаються, зокрема, у розробленні професійних стандартів на основі компетенцій, виробленні програм щодо децентралізації управління професійною освітою, оновленні матеріально-технічного ресурсу навчальних закладів, налагодженні співпраці з роботодавцями та соціальними партнерами. У зв'язку з ратифікацією Україною одного із найважливіших Міжнародних документів у сфері прав людини – Конвенції ООН про права інвалідів [1] – перед державою і, зокрема, ПТО постає нове завдання: забезпечити якісну та доступну професійну освіту для осіб з особливими потребами [3].

Саме в закладах професійної (професійно-технічної) освіти кожна людина може показати свою індивідуальність. Стратегія розвитку інклюзії закладу професійної (професійно-технічної) освіти – це не просто сума пропозицій зі здійснення в закладі освіти додаткових дій та ініціатив по відношенню до здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, у ній розкриваються способи позитивної зміни закладу професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до інклюзивних цінностей. «Повноцінна участь» у концепції інклюзії – це спільне навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у навчанні з іншими здобувачами освіти, співпраця з ними, набуття спільного досвіду. Вона передбачає активне залучення до освітнього процесу кожного здобувача освіти й безумовне прийняття кожного здобувача освіти таким, яким він/вона є. Інклюзія починається з того, що визнається наявність відмінностей між здобувачами освіти. Під час розвитку інклюзивного підходу до навчання такі відмінності враховуються і є основою освітнього процесу. За такого підходу можуть також знадобитися істотні зміни у освітньому середовищі. Кропивницький професійний лицей Кіровоградської обласної ради – один із небагатьох закладів в області професійної (професійно-технічної) освіти, де навчаються здобувачі освіти з особливими освітніми потребами.

Дотримання вимог стандартів у сфері професійної (професійно-технічної) освіти здобувачами освіти з особливими освітніми потребами забезпечується з урахуванням їх індивідуальних психічних, інтелектуальних, фізичних,

сенсорних можливостей та у такій формі, яка для кожного здобувача є найбільш оптимальною та продуктивною. Для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами зміст та обсяг навчально-виробничого процесу, строк навчання визначаються освітніми програмами та робочими навчальними планами закладу професійної (професійно-технічної) освіти, які за потреби можуть бути адаптовані для отримання знань, умінь та навичок відповідно до індивідуального навчального плану згідно з індивідуальною програмою розвитку. (Постанова КМУ від 10.07.2019 р № 636 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійно (професійно-технічної) освіти.

За словами голови підкомітету з питань соціального захисту і реабілітації осіб з інвалідністю та регулювання діяльності їх підприємств і громадських об'єднань Сергія Гривка, кількість осіб з інвалідністю в Україні сягає майже 2,7 мільйонів людей майже половина з них перебуває у працездатному віці і потребує реабілітації та подальшого працевлаштування (лише 30,7% з них працевлаштовано приватним бізнесом) [3].

Держава стоїть на охороні інтересів людини з обмеженими можливостями: законодавством обумовлено, що 4% робочих місць заброньовано саме для цих осіб. При невиконанні цієї норми підприємства і установи, незалежно від форм власності сплачують значні штрафи до Фонду соціального захисту інвалідів. Але вирішенню проблеми це допомагає замало. Здається очевидним, що роботодавцю вигідніше забезпечити роботою людину з обмеженими фізичними можливостями, ніж сплачувати штрафні санкції, але це потребує досить значних зусиль. Тому, на жаль, більшість роботодавців поки що своєю метою ставлять уникнення штрафних санкцій, а не працевлаштування інваліда. Практика показує що більша частина роботодавців не готова, щодо співпраці з людьми з особливими освітніми потребами. Наша суспільство дуже повільно переходить на сприйняття та комунікацію з такими людьми, хоча в роботі вони дуже старанні і працьовиті.

Наш заклад набирає групи учнів з ООП в групи по 11 осіб за професією «лицювальник – плиточник; маляр» з правом набуття 2-го робітничого розряду.

Учні з ООП Кропивницького професійного ліцею Кіровоградської обласної ради, які закінчили навчання в 2021 році за професією «лицювальник-плиточник; маляр» з 11 осіб працевлаштовано 10 осіб та 1 особа вступила до навчальних закладів II рівня акредитації. У 2022 році з 20 осіб за професією «лицювальник-плиточник; маляр» з 10 осіб працевлаштовані, 9 вступили до навчальних закладів II рівня акредитації.

Динаміка потреб ринку в сфері будівництва по області: 31 вакантне місце – 133 безробітних.

Як показує практика, чинниками, що стримують працевлаштування ООП є:

- відсутність інформації про те, які підприємства створюють нові робочі місця для працевлаштування осіб з ОП;
- відсутність гнучких форм організації праці та дієвого механізму зацікавлення роботодавців у працевлаштуванні осіб з ОП;
- низька оплата праці на запропонованих роботодавцями робочих місцях та невідповідності обмежень у роботі найманого працівника з вимогами роботодавця.

Варто пам'ятати, що саме роботодавець є головним стратегічним партнером, від якого безпосередньо залежить, чи поповнюватиметься ринок праці новими робочими місцями і чи зростатиме заробітна плата, а, отже, й добробут ООП.

Як свідчить досвід практичної діяльності, особи з ООП не можуть на рівних конкурувати на ринку праці, особливо в сучасних економічних умовах, коли перехід до ринкових відносин вимагає інтенсифікації виробництва, підвищення вимог до загального фізичного та інтелектуального розвитку працюючих.

Кропивницький професійний ліцей Кіровоградської обласної ради є активним суб'єктом у вирішенні проблеми реалізації професійного навчання та продуктивного працевлаштування осіб з особливими освітніми потребами на рівні області: комунікація з міським та обласним органами управління освіти; співпраця з спеціалізованими інтернатними

зкладами та зкладами загальної середньої освіти, що мають інклюзивну складову; залучення соціальних партнерів та громадських організацій; партнерство з потенційними роботодавцями на рівні міста та області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колупаєва А. А., Софій Н. З., Найда Ю. М. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навчально методичний посібник / За заг. ред. Даниленко Л. І. Київ, 2007. 128 с.
2. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупаєвої А. А. Київ : «А.С.К.», 2012. 308 с.
3. Пащенко О. В., Гриценко І. А., Софій Н. З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу : навч.-метод. посібник. Київ : Арт Економі, 2012. 184 с.
4. Сиско Н. Розширення професійно-педагогічного профілю викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзії. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. 2019. № 2 (19). С. 11-17.

Карабенкова Ірина Петрівна,
*асистент майстра виробничого навчання
Житомирського професійного ліцею
Житомирської обласної ради
(Україна, м. Житомир)*

РОЛЬ АСИСТЕНТА МАЙСТРА ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ У РОБОТІ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У 2018 році були внесені зміни до Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» щодо отримання професійної освіти здобувачами з особливими освітніми потребами. Важливим нововведенням є введення посад

асистента викладача та асистента майстра виробничого навчання. Статтями 28 і 45 Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [1] визначено, що до педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти та установ професійної (професійно-технічної) освіти належать, зокрема, і асистенти викладача, асистенти майстра виробничого навчання.

Відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти [2], затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636, до складу команди психолого-педагогічного супроводу залучаються педагогічні працівники закладу професійної (професійно-технічної) освіти, які працюють із здобувачем освіти з особливими освітніми потребами безпосередньо, зокрема, асистент майстра виробничого навчання, асистент викладача та інші педагогічні працівники закладу професійної (професійно-технічної) освіти. Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу забезпечують асистент майстра виробничого навчання, асистент викладача, які беруть участь у розробленні та виконанні індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами, а також забезпечують адаптування навчальних матеріалів з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності [3].

Асистент майстра виробничого навчання виконує наступні завдання та функції:

- разом з майстром виробничого навчання відповідає за якість виробничого навчання, рівень фахової підготовки;
- проводить спостереження за здобувачем освіти під час професійно-практичної підготовки та фіксує результати спостереження у щоденнику спостережень;
- допомагає концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю здобувача освіти з особливими освітніми потребами;
- співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють із здобувачем освіти з особливими освітніми потребами та бере участь у розробленні індивідуальної програми

розвитку;

- забезпечує разом з іншими працівниками здорові та безпечні умови навчання, виховання та праці;

- веде в установленому порядку навчальну документацію, здійснює поточний контроль за відвідуванням і успішністю здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;

- складає річний план своєї роботи (річний план затверджується директором ліцею та має корелюватися з освітньою програмою та робочими навчальними програмами, планами роботи педагогічних працівників, з якими в партнерстві працює асистент майстра виробничого навчання);

- сприяє загальному та професійному розвитку здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;

- працює в партнерстві з педагогічними працівниками з метою виконання освітньої програми для досягнення результатів навчання, формування компетентностей здобувачами освіти групи;

- забезпечує розробку індивідуальних завдань і роздаткових матеріалів для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами разом з майстром виробничого навчання;

- спільно з командою психолого-педагогічного супроводу адаптує матеріали професійно-практичної підготовки, відповідно до індивідуальної програми розвитку;

- стимулює розвиток соціальної активності здобувачів освіти, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі в технічній, художній творчості;

- оцінює виконання індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку здобувачів освіти, у тому числі слідкує за його успіхом за певний період часу, порівнює стан сформованості їх окремих функцій в динаміці;

- веде портфоліо здобувача освіти для відображення навчальних досягнень.

Головне завдання асистента майстра виробничого навчання – допомагати майстру виробничого навчання в

отриманні здобувачем освіти з особливими освітніми потребами професії.

Асистент майстра виробничого навчання повинен мати наступну документацію:

- відомості про здобувача освіти;
- графік роботи;
- журнал обліку спостережень;
- щоденник спостережень;
- облік відвідування занять;
- облік спостережень.

Важливим складником успішного функціонування інклюзивної системи освіти є, безперечно, командний підхід. З огляду на це роль асистента майстра виробничого навчання є значимою в забезпеченні успішного освітнього процесу: для педагогічних працівників, здобувачів освіти з особливими освітніми потребами та їхніх батьків і решти здобувачів освіти групи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР зі змінами від 10.04.2023 № 3025-ІХ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 24.03.2023).

2. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова КМУ від 10 липня 2019 р. № 636 м. Київ (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 765 від 21.07.2021). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.03.2023).

3. Щодо асистента викладача в ЗПТО : Лист МОН від 06.02.2022 р. № 5/85-22. URL : <https://document.vobu.ua/doc/10474>

4. Алейнікова Н. Асистент викладача (майстра) у ЗПТО: поки що «проблемна» посада. URL : <https://ibuhgalter.net/ru/material/1291/25766> (дата звернення 27.03.2023).

5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 зі змінами
2023 № 2145-VIII. URL :
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення:
04.05.2023).

Слюсар Леся Володимирівна,
бібліотекар
Житомирського професійного ліцею
Житомирської обласної ради
(Україна, м. Житомир)

БІБЛІОТЕКА ЯК ВІДКРИТИЙ ПРОСТІР ДЛЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ КОРИСТУВАЧІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Усі ми добре розуміємо, що формування кожної особистості починається з дитинства і, захистивши основні права кожного громадянина України, закріплені Конституцією України (право на життя, освіту, рівність дітей, вільний розвиток своєї особистості, повагу гідності, працю і вибір професії тощо), ми маємо замислитися, а як саме це реалізувати, щоб охопити усі верстви населення, задовольнити потреби кожного, враховуючи все різноманіття проявів людських доль, щоб виховати, врешті-решт, свідомих і соціально активних, професійних і патріотичних громадян країни.

Цивілізовані країни світу усвідомили: суспільство втрачає, якщо певна частина людської спільноти не залучена до активного і продуктивного життя, і тому перейшли до інклюзивної освіти, яка дає змогу усім самореалізуватися й отримати професію в майбутньому. А значить – на рівні з усіма приносити користь країні і суспільству. Ні для кого не секрет, що освіта визначає рівень розвитку держави. Інклюзивна ж освіта визначає ступінь розвитку суспільства, в якому ми живемо. А це – рівень підтримки один одного, рівень гуманності і толерантності у ставленні до «не таких, як ти сам» [5, с. 5].

Інклюзія (від англ. «включення») – це система освітніх послуг, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми

потребами в умовах загальноосвітніх закладів, а також її соціалізацію та інтеграцію в суспільство. Мета інклюзивного розвитку – створити сприятливе середовище для рівного доступу до можливостей, приділяючи особливу увагу найбільш вразливим та ізольованим групам населення. Жодна дитина не має відчувати себе іншою та виключеною з освітніх, культурних і соціальних процесів – це головне завдання інклюзії. «Інвалідність не повинна бути перешкодою на шляху до успіху. Практично все своє доросле життя я страждаю від хвороби моторних нейронів. Але це не завадило мені зробити видатну кар'єру астрофізика і віднайти сімейне щастя», – зазначав у своїй всесвітній доповіді про інвалідність професор Стівен Хокінг [1].

Бібліотеки відіграють важливу роль у суспільних перетвореннях. Головними завданнями сучасних бібліотек на наступні десятиліття є забезпечення рівного доступу до інформації, запобігання цензурі, сприяння усуненню цифрової нерівності. Для їхньої реалізації бібліотекам вже не достатньо мати пандуси. Вони повинні сприяти створенню у своїх приміщеннях комфортних умов для людей з інвалідністю, як у площині перебування у приміщенні бібліотеки, так і в площині специфіки споживання інформації цими людьми (забезпечити аудіосупровід та спеціальне обладнання для сприйняття інформації людьми з вадами зору, порушенням слуху тощо). Місія бібліотеки – забезпечити фізичний та інтелектуальний доступ до інформації читачам з інвалідністю, через які їм важко або неможливо використовувати загальнодоступні ресурси; створити максимально комфортне та доступне середовище для адаптації та соціалізації. Інструментами бібліотекарів у досягненні такої мети мають бути прихильність, толерантність, комунікація, емпатія та прихильне середовище.

Постійне забезпечення інформацією є необхідним видом соціальної допомоги, без якої неможлива повноцінна реабілітація дітей з інвалідністю. Дефіцит інформації позначається на інтелектуальному рівні особи, ускладнює її комунікацію із суспільством. Також може призвести до численних обмежень у життєдіяльності: фізичних (ізоляція людини), трудових (складність працевлаштування),

матеріальних (малозабезпеченість), освітніх (погіршення навчальної діяльності, неспроможність отримати бажану освіту, професію), творчих (збідненість уяви, фантазії) тощо. Сучасній бібліотеці необхідно визначити ступінь і можливості своєї участі у задоволенні інформаційних, освітніх, культурних потреб людей з інвалідністю [1].

Основними складовими нового формату бібліотечного сервісу повинні стати:

- забезпечення користувачів з особливими потребами вільними, безбар'єрними та безперешкодними можливостями отримувати інформацію у будь-якій бібліотеці і в доступних для сприйняття ними форматах;
- забезпечення необхідної диференціації під час формування бібліотечних фондів, спрямованої на подолання комунікаційних бар'єрів;
- індивідуальний підхід під час обслуговування кожного користувача з особливими потребами;
- використання інноваційних методологій, новітнього спеціального програмно-алгоритмічного забезпечення, комп'ютерно-технологічних засобів, спеціальних інформаційних технологій [2].

Людам з обмеженими можливостями необхідно забезпечити фізичний доступ до бібліотеки:

- пандуси із поруччям для заїзду до приміщення бібліотеки та всередині будинку;
- двері (їх найкраща ширина – 90 мм) – автоматичні або такі, що легко відчиняються;
- ліфти або сходи, які мають поруччя з обох боків;
- коридори без перешкод (килимків, зайвих меблів);
- витриманий контраст у кольорі між підлогою та стінами, біля сходиць та дверей для попередження;
- гарне освітлення приміщення, зручні та доступні меблі, «промовляючі» надписи (шрифтом Брайля);
- спеціально обладнані місця загального користування тощо. Слід подбати також про встановлення спеціальних знаків на дорожньому переході біля бібліотеки;
- організований комфортний простір бібліотеки, тобто, зручне середовище у читальному залі, на абонементі при

вільному доступі та використанні каталогів і картотек, а також комп'ютерної техніки (достатнє освітлення, регульована висота столів, стільців, полиць з книгами та ін.). Відстань між стелажми для відкритого доступу людини у візку має бути не менше 67,5 см і не більше 1 м. Стелажі – двосторонні, висота їх має бути доступною для використання у сидячому положенні [4].

Формування фонду бібліотеки. До послуг користувачів повинен бути великий вибір різноманітної за формою та змістом літератури, виданої друкованим шрифтом, в тому числі великими буквами (видання для слабозорих), та на спеціальних носіях: «книги, що говорять», записані на магнітну стрічку, компакт-диски у форматі MP3, flash-карти і книги, видані рельєфно-крапковим шрифтом Брайля або електронні документи, тактильні рукодільні книги, дидактичні посібники, інші видання, що відповідають запитам і потребам користувачів бібліотеки. Також фонд бібліотеки повинен включати в себе літературу з різних проблем людей з інвалідністю та напрямків: медицини, дефектології, психології, логопедії, соцзахисту, права та пільги, громадські організації та фонди для інвалідів та ін.

Видання на спеціальних носіях бажано виділяти в особливий розділ фонду, забезпечивши до нього доступ людей з інвалідністю та їх супроводжуючих. При розстановці книг необхідно використовувати різні елементи розкриття фонду та оформлення, які полегшують вибір літератури для різних груп і категорій користувачів (різноманітні варіанти розташування стелажів з урахуванням достатньої відстані між ними, тематичні полиці, колірні прийоми і т.д.) [4].

Матеріально-технічна база бібліотеки. Бібліотека, яка обслуговує людей з обмеженими можливостями, повинна бути оснащена допоміжними тифлотехнічними засобами та адаптивними пристроями, що забезпечують доступ до інформації (тифлоплеєри, тифломагнітофони, лупи, брайлівський принтер, брайлівський дисплей та ін. Технічними засобами: комп'ютерами, ксероксами, факсами та ін.

Персонал бібліотеки. Не менш важливу роль в питанні бібліотечного обслуговування людей з обмеженими можливостями відіграє підготовка до цієї діяльності бібліотечного персоналу. Бібліотечний працівник повинен:

- знати основи соціальної психології, психології міжособистісних відносин;
- знати джерела придбання літератури на спеціальних форматах і вести роботу з комплектування фонду на спеціальних носіях;
- вміти використовувати видання спеціальних форматів в бібліотечному обслуговуванні людей з обмеженими можливостями;
- вміти користуватися тифлотехнічними засобами;
- володіти основними формами і методами проведення соціокультурної роботи;
- знати особливості бібліотечного обслуговування людей з обмеженими можливостями вести з ними індивідуальну роботу;
- володіти методикою вивчення інформаційних потреб і запитів;
- вміти надавати людям з обмеженими можливостями допомогу в знаходженні ними інформації в належному форматі;
- вміти організовувати спілкування і дозвілля людей з обмеженими можливостями, забезпечувати певний рівень комфортності для них;
- вміти використовувати перспективний досвід організації бібліотечного обслуговування людей з обмеженими можливостями вітчизняних і зарубіжних бібліотек [4].

Правила етикету при спілкуванні з особами з особливими потребами:

1. Коли ви розмовляєте з людиною, яка має інвалідність, звертайтеся безпосередньо до неї, а не до супроводжуючого або сурдоперекладача, які присутні при розмові.
2. Коли вас знайомлять з такою людиною, цілком природно потиснути їй руку: навіть кому важко рухати рукою, або хто користується протезом.
3. Коли ви зустрічаєтеся з людиною, яка погано або зовсім не бачить, обов'язково називайте себе і тих людей, які прийшли з вами. Якщо у вас відбувається спільна розмова в групі, не забувайте пояснити, до кого в даний момент ви звертаєтеся, і назвати себе.

4. Якщо ви пропонуєте допомогу, чекайте, поки її приймуть, а потім питаєте, що і як робити.

5. Поводьтеся з дітьми, які мають інвалідність як з дорослими. Звертайтеся до них по імені, а на «ти», тільки якщо ви добре знайомі.

6. Спиратися або повиснути на чиємусь інвалідному візку – те ж саме, що спиратися або повиснути на її володаря, і це теж дратує. Інвалідний візок – це частина недоторканного простору людини.

7. Коли ви розмовляєте з людиною, що зазнає труднощів у спілкуванні, слухайте її уважно. Будьте терплячі, чекайте, коли людина сама закінчить фразу. Не виправляйте його і не договорюйте за нього. Ніколи не вдавайте, що ви розумієте, якщо насправді це не так. Повторіть, що ви зрозуміли, це допоможе людині відповісти вам, а вам – зрозуміти його.

8. Коли ви говорите з людиною, яка користується інвалідним візком або милицями, розташуйтеся так, щоб ваші і його очі були на одному рівні, тоді вам буде легше розмовляти.

9. Щоб привернути увагу людини, яка погано чує, помахайте їй рукою або поплескайте по плечу. Дивіться йому прямо в очі і говоріть чітко, хоча майте на увазі, що не всі люди, які погано чують, можуть читати по губах. Розмовляючи з тими, хто погано чує, розташуйтеся так, щоб на вас падало світло, і вас було добре видно, постарайтеся, щоб Вам нічого (їжа, сигарети, руки) не заважало.

10. Розслабтеся. Не дивуйтеся, якщо випадково допустили помилку [4].

Відомий мотиваційний спікер, автор бестселерів Нік Вуйчич у рамках програми «Життя без обмежень» закликав: «Я хочу, щоб ви знали: не давайте, щоб успіх інших людей визначали ваші цінності, що те, як люди думають про вас, визначало ваше життя. Ми не знаємо, що є можливим. Фокусуйтеся на тому, що ти можеш робити. Будь вдячний за те, що ти маєш. Не здавайтесь ніколи. У вас завжди щось є, за що можна бути вдячним. Я вдячний за те, що я живий. Мрії збуваються. Прекрасні речі відбуваються, коли ви віддаєте ці уламки свого життя, все зліплюється до купи» [1]; «...на сьогодні чимало відомих особистостей, маючи серйозні проблеми із

здоров'ям, не зупинились і довели собі та світу, що інвалідність – не обмеження, а новий простір для дивовижних досягнень» [1].

В останні роки площина діяльності книгозбірень у контексті обслуговування користувачів з обмеженими можливостями переміщується в електронне середовище, ознакою якого є створення електронних бібліотек. Під терміном «електронна бібліотека» для осіб з особливими потребами розуміємо інтегровану бібліотечно-інформаційну систему, яка дозволяє накопичувати, зберігати та надавати доступ користувачам до різноманітних колекцій електронних повнотекстових та мультимедійних документів, поданих у зручному для них форматі з урахуванням комунікаційних каналів сприймання ними інформації [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бібліотека як відкритий простір для соціалізації користувачів з особливими потребами. URL : <https://oth.nlu.org.ua/?p=5493> (дата звернення 05.06.2023).
2. Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення : ДБН В.2.2-17: 2006. К., 2007.
3. Кунанець Н. Е. Бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів з особливими потребами. URL : www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?... (дата звернення: 05.06.2023).
4. Обслуговування людей з обмеженими можливостями: метод. поради. *Упр. культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ ім. М. Островського*. Хмельницький, 2013. 50 с. URL : <http://www.ounb.km.ua/vidanya/2013/inval.pdf>
5. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ « Агенство «Україна», 2019. 300 с.
6. Шевців. З.М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 248 с.

РОЗДІЛ 3

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Лапа Оксана Вікторівна,
*кандидат педагогічних наук,
керівник Центру психологічного супроводу діяльності
педагогічних працівників закладів професійної освіти
Інституту професійної освіти Національної академії
педагогічних наук України
(Україна, м. Київ)*

ПІДГОТОВКА ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ДО РОБОТИ З ОСОБАМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Війна з російськими загарбниками актуалізувала проблеми людей з особливими потребами. За повідомленнями Державної служби статистики та Міністерства у справах ветеранів, на березень 2023 року в Україні статус особи з інвалідністю мали біля 2,7 мільйона цивільних та майже 500 тисяч учасників бойових дій [1]. На жаль, наразі вищезгадані показники мають тенденцію до збільшення.

Основою повноцінного життя людей з особливими потребами є працевлаштування, яке дозволяє бути економічно незалежною особою. У довоєнний 2021 рік рівень працевлаштування осіб з інвалідністю був досить низьким: 17 % від загальної кількості осіб цієї категорії [3]. Українське суспільство та всі соціальні інституції повинні плідно працювати у напрямку адаптації осіб як з інвалідністю, так і з іншими особливими потребами (наприклад: внутрішньо переміщених осіб; осіб, які мають певні ментальні розлади та ін.) до повноцінної життєдіяльності у нових воєнних і повоєнних умовах розвитку економіки. Отже, Україна повинна розвивати інклюзивний ринок праці та забезпечувати державний

соціальний супровід осіб з особливими освітніми потребами (далі – ООП) під час навчання та адаптації до робочого місця.

Заклади професійної (професійно-технічної) освіти (далі – П(ПТ)О) відіграють важливу роль у розвитку інклюзивного ринку праці, адже саме з освітнього закладу розпочинається адаптація осіб з інвалідністю до майбутньої трудової діяльності.

Необхідною умовою успішного отримання професії у закладах П(ПТ)О є відповідна організація освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Це передбачає: створення інклюзивного освітнього середовища; пристосування території закладу П(ПТ)О (будівель, споруд, приміщень) у відповідності до вимог будівельних, стандартів, норм і правил; диференційований підхід до розроблення освітніх програм, оцінювання та контролю якості знань здобувачів освіти з ООП; доступність освітньої інформації в різних форматах відповідно до нозологій здобувачів з ООП; забезпечення таких здобувачів необхідними спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку згідно з типовим переліком, затвердженим МОН; застосування в освітньому процесі найбільш прийнятних для здобувачів освіти з ООП методів, методик, технологій із залученням відповідних фахівців і педагогів; забезпечення психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з ООП.

Наразі перед психологічною службою закладів П(ПТ)О постануть величезні виклики, адже регулярної ментальної підтримки потребуватимуть не лише здобувачі з ООП, але і члени їх сімей. Виникає також необхідність у психологічній просвіті жителів територіальних громад з метою запобігання стигматизації осіб з інвалідністю чи з ментальними порушеннями.

Окрім цього, як наголошує Оксен Лісовий, «наше завдання сьогодні зробити професійну освіту гнучкою, інклюзивною та витривалою. Такою, що робитиме вагомий внесок у відновлення України та її сталий економічний розвиток. Важливим аспектом ще є навчання і професійний розвиток упродовж життя. Ми маємо вийти з парадигми, де профтех – це опція навчання лише після школи, адже це також вдалий варіант освіти для дорослих» [2].

У 2023 році Міністерство освіти і науки презентувало проєкт «Психосоціальна підтримка та психологічна допомога на всіх рівнях освіти». Метою проєкту є впровадження навичок психологічної стійкості на всіх рівнях освіти – від дошкільної до вищої, а також трансформація психологічної служби в системі освіти.

Розвиток психологічної служби системи П(ПТ)О передбачатиме розширення поля професійної діяльності практичних психологів цих закладів.

На нашу думку, практичні психологи закладів професійної (професійно-технічної) освіти вирішуватимуть комплекс актуальних проблем психологічного і соціального супроводу осіб з особливими освітніми потребами, а саме:

- підвищення мотивації діяльності всіх учасників освітнього процесу (допомога у пошуку власних психологічних і соціальних ресурсів);

- психологічний супровід безпосередньо навчальної діяльності;

- вивчення і розвиток індивідуальних психологічних особливостей здобувачів освіти з ООП;

- розвиток soft skills здобувачів (навичок взаємодії людини з соціумом): комунікативних, організаторських навичок; навичок публічних виступів, самопрезентації, мобільності, уміння працювати у команді та ін.;

- методичне забезпечення роботи психологічної, соціальної служби закладів професійної освіти;

- розвиток інклюзивної культури закладів професійної освіти.

Окрім цього, практичні психологи закладів П(ПТ)О повинні сприяти підвищенню психологічної культури педагогічних працівників закладів професійної освіти, надаючи доступні психологічні знання для чіткого розуміння власних професійних компетенцій і особистісних можливостей.

Важливою ланкою є просвітницька робота психологічної служби закладів П(ПТ)О з батьками та зацікавленими особами, громадськими організаціями (з акцентом на подолання стигми осіб з інвалідністю, особливо з ментальними видами порушень), а також співпраця з громадами та роботодавцями у сфері

реалізації програм різних видів реабілітації осіб з інвалідністю, участь у реалізації Національної програми відновлення ментального здоров'я громадян України.

Для вирішення вищезгаданих завдань в Інституті професійної освіти НАПН України у 2022 році було створено **Центр психологічного супроводу діяльності педагогічних працівників закладів професійної освіти**, метою якого є забезпечення ефективного психологічного супроводу діяльності педагогічних працівників професійної освіти в умовах воєнного, повоєнного часу та сучасних глобалізаційних викликів. Місія роботи Центру відображена у гаслі «Ми разом» – це поєднання зусиль науковців ІПО НАПН України і педагогічних працівників професійної освіти з метою психологічної підтримки освітнього простору закладів в особливих умовах суспільно-економічного розвитку України.

Завданнями роботи Центру є: забезпечення науково-методичних основ психологічного супроводу педагогічних працівників закладів професійної освіти; розвиток інклюзивної культури закладів професійної освіти в умовах воєнного, повоєнного часу і глобалізаційних викликів; співпраця з науковими установами, закладами професійної освіти всіх типів і форм власності, громадськими і державними організаціями України і зарубіжжя з метою підготовки фахівців інноваційного типу в особливих умовах розвитку суспільства.

Центр психологічного супроводу діяльності педагогічних працівників закладів професійної освіти активно працює над підготовкою практичних психологів і педагогів закладів професійної освіти до діяльності у сучасних реаліях. Так у 2023 році було проведено курс занять «Соціально-психологічний супровід навчання внутрішньо переміщених осіб у закладах професійної освіти», за результатами якого 186 практичних психологів, соціальних педагогів та освітян закладів П(ПТ)О отримали сертифікати про підвищення кваліфікації.

Протягом лютого-травня 2023 року Центром проведено науково-практичні вебінари: для керівників закладів професійної освіти «Актуальні проблеми соціально-психологічного супроводу навчання внутрішньо переміщених осіб у закладах професійної освіти»; для практичних психологів і педагогів

закладів П(ПТ)О – «Основи етики спілкування з особами з інвалідністю внаслідок війни».

У планах роботи Центру психологічного супроводу діяльності педагогічних працівників закладів професійної освіти є проведення курсу занять «Психологічний і соціальний супровід освіти осіб з інвалідністю внаслідок війни» для психологів і соціальних педагогів закладів професійної освіти, метою якого стане здобуття фахівцями теоретичних знань і практичних навичок соціально-психологічного супроводу здобувачів освіти з особливими потребами внаслідок війни під час навчання у закладах П(ПТ)О.

Таким чином, отримання актуальних знань і практичних навичок забезпечить не тільки розвиток професійної культури практичних психологів та інших категорій освітян закладів П(ПТ)О, але й вирішить глобальне питання успішної реабілітації та соціалізації осіб з інвалідністю в умовах сучасних соціальних і економічних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абдулліна М. Адаптація робочих місць для людей з інвалідністю / *Українська правда*. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/6/697696/> (дата звернення 10.02.2023).

2. Лісовий О. В Україні триває тиждень профтехосвіти. URL : <https://www.facebook.com/oksenlisovyi/posts/pfbid02dKVQckPDqxPNkqHEUd2ycoAp1bgsd16ERrhEFuor9Mk89AyMeaa7tpsENhXuEX9bl> (дата звернення 27.04.2023).

3. Медведенко Л. Роботодавців заохотять працевлаштовувати осіб з інвалідністю / *АрміяInform*. URL : <https://armyinform.com.ua/2023/02/15/robotodavcziv-zaohotyat-praczevlashtovuvaty-osib-z-invalidnistyu/> (дата звернення 17.02.2023).

Нагаєвська Ірина Олександрівна,
*кандидат психологічних наук,
методист Навчально-методичного кабінету
професійно-технічної освіти
у Житомирській області
(Україна, м. Житомир)*

РОЗВИТОК АСЕРТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗП(ПТ)О – ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ЇХ УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Нова філософія державної політики, пов'язана із поступовою імплементацією інклюзивної освіти в Україні, дає можливість сьогодні створювати сприятливе освітнє середовище для здобувачів освіти із особливими освітніми потребами. Зазначена тенденція вносить зміни у соціокультурні трансформації сучасного українського суспільства, зокрема у світоглядні, ціннісні вектори людської поведінки та побудову подальшої моделі взаємодії між людьми.

Основними викликами для сучасних закладів освіти України усіх типів є максимально можливий інтелектуальний, духовний, фізичний, соціальний та національно-патріотичний розвиток здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, із урахуванням її (його) індивідуальних потреб та можливостей. Потрібно зазначити, що в умовах воєнного стану, під час дистанційного та змішаного формату освітнього процесу, вони потребують додаткової психолого-педагогічної уваги та посиленої підтримки.

Організаційні засади інклюзивного навчання у ЗП(ПТ)О, реалізація права осіб з особливими освітніми потребами на здобування якісної професійної (професійно-технічної) освіти, перепідготовку та підвищення кваліфікації, з урахуванням їх потреб та можливостей, визначено у постанові КМУ від 10.07.2019 № 636 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти» та щорічними листами і рекомендаціями МОН України. Відповідно, у закладі професійної (професійно-

технічної) освіти створюється команда для психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Психолого-педагогічний супровід таких здобувачів освіти передбачає реалізацію таких компонентів в освітньому процесі як: навчально-організаційний; психологічний; соціальний [3]. Основні акценти супроводу зосереджено на максимальній адаптації індивідуального плану з конкретної робітничої професії; сприянні соціалізації й соціально-психологічній адаптації здобувачів освіти із особливими освітніми потребами у ЗП(ПТ)О та суспільстві, їх соціально-побутовій та інформаційній підтримці для отримання різних видів державної допомоги, технічних засобів реабілітації.

Процес ефективної адаптації у закладі професійної (професійно-технічної) освіти, на робочому місці під час виробничого навчання (практики), неможливий без успішної попередньої соціалізації особистості. Соціалізація дозволяє людині в майбутньому бути повноправним громадянином суспільства, досягати позитивних результатів у професії, сприяючи побудові дієвої взаємодії із керівником та трудовим колективом підприємства (установи, організації).

Аналізуючи попит та потреби світового ринку праці та роботодавців до 2025 року, можемо виділити такі важливі для них групи соціальних навичок та здібностей як: ініціативність; лідерство та соціальний вплив; стресостійкість і гнучкість; емоційний інтелект; вміння переконувати та вести переговори (результати моніторингу світових компаній, Всесвітній економічний форум 2020) [5, с. 36]. Таксономія «Освіта 4.0» представляє собою деревоподібну 3-х рівневу структуру, де здібності та навички ідентифікуються у такі групи: когнітивні (аналітичні), соціальні (міжособистісні) та фізичні. Слід зазначити, що один із напрямів освітньої рамки включає доступне та інклюзивне навчання (заклад освіти – доступний для кожного), організоване за допомогою інноваційних педагогічних технологій (Всесвітній економічний форум, звіт «Визначення освіти 4.0: таксономія майбутнього навчання», січень 2023) [4].

Традиційно, заклади освіти більше уваги приділяють когнітивним (аналітичним) навичкам, аніж соціальним. Однак

встановлено, що в останні роки роботодавці частіше звертають увагу на рівень розвитку соціально-емоційних навичок майбутніх претендентів на вакантні посади. Ці навички формуються з дитинства та впливають на оцінку та продуктивність кожної особистості, її подальшу готовність до роботи та працевлаштування. Отже, надзвичайно важливо сьогодні освітньо-виховний контент закладів професійної (професійно-технічної) освіти наповнити інноваційними дидактичними та виховними формами і методами роботи, що сприяють розвитку:

- саморегулюючих внутрішньоособистісних (self-regulatory, intra-personal) навичок, цінностей, якостей, наприклад, таких як: адаптивність, ініціативність, зростання мислення, допитливість, сумлінність;

- соціальних міжособистісних (societal, extra-personal) навичок, цінностей, якостей, які фокусуються на міжособистісному емоційному інтелекті (емпатії, співпраці, переговорах, лідерстві та соціальній обізнаності), сприяють ефективному спілкуванню та взаємодії людини у соціумі [4, с. 7-8].

Здобувач освіти з особливими освітніми потребами – особистість, яка має рівноцінне право з іншими людьми на доступність до фізичного оточення, транспорту, інформації, спілкування, освіти, творчості, культури, спорту тощо. Однак насправді, часто основними проблемами для них залишаються: обмежене коло спілкування з іншими, мінімальна взаємодія з дорослими та однолітками, недостатня соціальна мобільність та взаємодія з оточуючим середовищем (без урахування їхніх потреб та можливостей).

Інклюзивне освітнє середовище, на нашу думку, повинне відображати провідні світові демократичні ідеї щодо цінності кожної людини та активного її включення у вирішення суспільних потреб. Отже, вкрай важливо включити заходи психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу орієнтовані на розвиток їх асертивної поведінки. Асертивна поведінка як впевнена, позитивно спрямована та соціально активна взаємодія з іншими, базується на ціннісному ставленні до іншого та до себе, забезпечує

досягнення значущої для особистості мети. Вона сприяє становленню високодуховної та конкурентоспроможної молоді, що є актуальною вимогою роботодавців на сучасному ринку праці. Основні аспекти впливу асертивної поведінки на особистісний розвиток та діяльнісну сферу особистості:

- спілкування у руслі гуманістично-екзистенціального підходу;

- сприяння розвитку конструктивного способу міжособистісної взаємодії, самоаналізу та саморегуляції своєї взаємодії з іншими, що дозволяє протистояти агресії і маніпуляції, однак бути впевненим, соціально активним та сміливим;

- взаємозв'язок із самоповагою, гідністю та честю особистості, толерантністю, моральними принципами [1, с. 27].

Модель асертивної поведінки здобувачів освіти ЗП(ПТ)О включає такі компоненти:

- когнітивний (показники: сформованість моральних принципів, рефлексія, ідентифікація, ставлення до інших);

- емоційно-почуттєвий (показники: саморегуляція емоцій та почуттів, адекватність прояву емоційних реакцій, потреба встановлювати з іншими емоційні контакти);

- результативний (показники: впевненість у собі, соціальна сміливість, ініціатива у соціальних контактах) [1, с 178].

Мотиваційно-ціннісна функція когнітивного компоненту асертивної поведінки характеризує наскільки духовні та соціальні цінності є внутрішніми орієнтаціями для здобувачів освіти, визначаючи мотиви їх поведінки у суспільному середовищі на основі моральних норм і принципів. Вона здійснює вплив на вибір людиною соціальної ролі, власної позиції та сприяє розвитку механізму управління взаємовідносинами. Пізнавальна функція компоненту забезпечує цілеспрямоване, активне відображення у свідомості особистості явищ реальної дійсності, самоаналіз власної поведінки, почуттів, характеру та інших властивостей, порівняння себе з іншими людьми для розуміння причин їх поведінки та вироблення позиції власного ставлення до них.

Відображально-оцінна функція емоційно-почуттєвого компоненту асертивної поведінки розкриває ставлення здобувача освіти до соціуму, самого себе та досягнутих результатів діяльності. Регуляційна функція забезпечує контроль та корекцію емоцій і почуттів здобувачів освіти, попереджає їх деструктивний вплив на поведінку, сприяє адекватності їх прояву відповідно до ситуації та суспільно прийнятих моральних норм. Завдяки експресивно-комунікативній функції емоційно-почуттєвого компоненту здійснюється встановлення контакту з іншими людьми у процесі спілкування, відбувається вираження своїх почуттів, переживань та налагодження подальших міжособистісних відносин.

Поведінка, конкретні вчинки відображають практичну сторону дієвості впливів та сформованості ціннісно-сислової, когнітивної та емоційно-почуттєвої сфери. Однією з важливих складових соціальної компетентності, основою успішного особистісного самовизначення є впевненість у собі, що починає формуватися з дошкільного віку, а в ранньому юнацькому віці представляє собою систему з позитивною оцінкою своїх знань, умінь, вчинків, прийняттям себе, здатністю боротися із соціальними бар'єрами. Важливим компонентом впевненості у собі є високий рівень розвитку самоповаги. Тому, дорослим слід будувати взаємодію, спрямовану на підтримку самооцінки молодих людей та створювати ситуації, у яких би вони могли відчутти свою значимість та необхідність, виразити своє «Я». Нові суспільні орієнтири впливають на потреби й інтереси молодих людей, їх якості, вимагаючи від людини активної життєвої позиції, що сприяла би збереженню цілісності внутрішнього світу та досягненню самореалізації у майбутньому. Ранній юнацький вік є сприятливим періодом для формування життєвої перспективи молоді людини. Тому важливо, щоб вона виступала активним суб'єктом, системою, яка саморозвивається, проявляючи високий рівень соціальної активності [1, с. 37]. Успішність особистості у процесі соціалізації, як функція результативного компоненту асертивної поведінки, дозволяє здобувачам освіти ЗП(ПТ)О гнучко взаємодіяти із соціальним середовищем та завершувати успіхом поставлені перед собою завдання [1, с. 40].

Виділено такі психологічні умови розвитку асертивної поведінки:

– внутрішні – пов'язані із забезпеченням розвитку та саморозвитку індивідуальних психологічних властивостей та якостей особистості здобувача освіти, які обумовлюють вибір асертивної форми поведінки;

– зовнішні – втілюються у цілеспрямованому, системному психолого-педагогічному виховному впливі на особистість та створенні такого освітньо-виховного середовища, що сприяє розвитку асертивної поведінки.

Внутрішні (індивідуально-психологічні) чинники розвитку асертивної поведінки пов'язані з особистісною рефлексією – співвіднесенням власних знань про себе і оточуючий світ, своє місце в ньому, ідентифікацією з іншими, дотриманням правил і моральних норм взаємин, самоповагою та повагою інших людей. Орієнтирами розвитку асертивної поведінки в цьому напрямі виступає усвідомлення особистістю важливості моральності у взаєминах, активного утвердження гуманістичної спрямованості у повсякденному житті, піднесення честі і гідності особистості практичним психологом під час консультування через підкреслення її унікальності, неповторності та педагогічними працівниками через ціннісне ставлення до особистості здобувача освіти, підтримки його реалізації в соціумі, попередження агресивних, маніпулятивних та конфліктних ситуацій у навчальних групах.

Психічний розвиток особистості перебуває під впливом комплексної системи методів та технік, форм роботи (зовнішні, психолого-педагогічні умови), тому лінія розвитку асертивної поведінки має бути пов'язана із інформаційним та методичним наповненням змісту освітнього та виховного процесу, а зокрема із особистісно зорієнтованими, гуманістично-спрямованими принципами [1, с 102].

До основних напрямів психолого-педагогічної роботи з розвитку асертивної поведінки в інклюзивному освітньому середовищі ЗП(ПТ)О слід віднести:

– впровадження у освітній процес традиційних та інноваційних форм і методів гуманістично-орієнтованого виховання;

- забезпечення сприятливого психологічного клімату в групах через суб'єкт-суб'єктні, партнерські відносини, підтримку рівного права кожного учасника висловлювати свою думку, виражати свої емоції, почуття, пропозиції;
- повагу честі та гідності один одного;
- проведення просвітницької роботи щодо важливості асертивної поведінки для успішної соціалізації; організація відповідних корекційно-розвивальних заходів із відпрацювання навичок асертивної поведінки тощо. При цьому ефективно поєднувати роботу над поняттями із практичними вправами, які розкривають причинно-наслідкові зв'язки між явищами, допомагають аналізувати та виділяти головне, синтезувати отриману інформацію в єдине ціле. Доцільно підбирати такий матеріал для прикладів, який би розкривав особистість з морально-ціннісної позиції, відображав процес становлення її характеру та поведінки протягом життя [1, с. 100; 173].

Також, дієвими є просвітницькі програми працівників психологічної служби, спрямовані на: актуалізацію психологічних знань здобувачів освіти про себе та інших; самоаналіз власної поведінки на основі моральних принципів, які сформовані в суспільстві; розкриття основного призначення асертивної поведінки та її ролі у міжособистісній взаємодії.

Соціально-психологічний тренінг, як метод активного навчання, може бути ефективно застосований для інформування важливості дотримання моральних норм та принципів, які існують у суспільстві; сприяння розвитку рефлексії та емпатії здобувачів освіти, критичності їх мислення та протистояння агресії і маніпуляціям через асертивну поведінку; відпрацювання навичок керування своїми емоціями та почуттями, сприяння встановленню ефективних соціальних зв'язків, ініціативності [1, с. 144].

Орієнтовні напрямки діяльності педагогічних працівників із удосконалення навичок асертивної поведінки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами ЗП(ПТ)О:

- дотримання таких основних принципів: акмеологічного, педагогічного гуманізму, суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, побудованих на взаємоповазі, довірі, підтримці;

- змістове наповнення виховних технологій методами та формами роботи, спрямованими на проектування розвитку асертивної поведінки особистості;
- постійний контроль результатів виховних впливів та профілактика агресивних, маніпулятивних і конфліктних ситуацій;
- зміна авторитарного стилю спілкування на демократичний, особистісно-ціннісний;
- розвиток перцептивних та комунікативних здібностей [1, с. 167].

Інклюзивна освіта у ЗП(ПТ)О сьогодні повинна стати доступною, актуальною, якісною для всіх здобувачів освіти. Здобувачі освіти з особливими освітніми потребами повинні відчувати себе рівними серед рівних, захищеними, гідними, впевненими у своїй подальшій самореалізації у майбутній робітничій професії.

Рівень підтримки один одного, урахування принципів гуманності та толерантності, повага до індивідуальних особливостей кожного; неупереджене, недискримінаційне ставлення до інших; забезпечення архітектурної, інформаційної, освітньої та соціальної доступності освітнього середовища; створення адаптованої матеріально-технічної бази; підвищення кваліфікації педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзивного навчання; забезпечення психологічного комфорту усіх учасників освітнього процесу; досягнення реальних позитивних змін у ставленні до здобувачів освіти із особливими освітніми потребами – вимір реалізації інклюзивного освітнього середовища у ЗП(ПТ)О. Створення умов для розвитку асертивної поведінки усіх здобувачів освіти, сприятиме становленню високодуховної та конкурентоспроможної молоді, яка так необхідна роботодавцям на сучасному ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Нагаєвська І.О. Психологічні умови розвитку асертивної поведінки в учнів професійно-технічних навчальних закладів: дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Київ, 2017. 262 с.

2. Навчально-методичний посібник «Інклюзивне навчання у закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренера». Київ, 2018. 174 с. URL : <http://posibnyk.nus.org.ua/theme-4-features-organization-inclusive-educational-environment-principles/>. (дата звернення: 06.05.2023).

3. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : постанова КМУ від 10 лип. 2019 р. №636. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-%D0%BF#Text>. (дата звернення:05.05.2023).

4. Defining Education 4.0: A Taxonomy for the Future of Learning. World Economic Forum, January 2023. 28 p. URL:https://www.weforum.org/whitepapers/defining-education-4-0-a-taxonomy-for-the-future-of-learning/?DAG=3&gclid=CjwKCAjw04yjBhApEiwAJcvNoRuNbm0hhY8Euyhac_ckxLAXH57oCxT6WvN2jh5GGmsZDCGiICkcnRoCdPkQAvD_BwE. (дата звернення: 06.05.2023).

5. The Future of Jobs. Report. October 2020. 163 p. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf. (дата звернення: 05.05.2023).

Гаврилова Галина Анатоліївна,
соціальний педагог
Кропивницького професійного ліцею
Кіровоградської обласної ради
(Україна, Кіровоградська область)

**СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ЩОДО ПРАВОВОЇ
ПІДТРИМКИ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ, ЯКІ МАЮТЬ СТАТУС ДІТЕЙ-СИРИТ,
ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ШКЛУВАННЯ
ТА ОСІБ З ЇХ ЧИСЛА В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ
(ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ**

Людина від народження має права й обов'язки, які дозволяють адаптуватися до суспільного життя, долати певні

труднощі, змінювати усталений стиль життя, соціалізуватися. Процес адаптації відбувається у кожного по-різному. Добре, коли цей процес відбувається у сімейному оточенні, в атмосфері любові й тепла. Однак не можна забувати, що існує найбільш уразлива й незахищена категорія дітей – це діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, опіку над якими здійснює держава. На сьогодні проблема адаптації учнів незахищених категорій до самостійного життя є найбільш актуальною. Необхідно відзначити, що дана діяльність досить багатопланова і різноманітна. У першу чергу підготовка учнів зазначеної категорії до самостійного життя являє собою розвиток знань, умінь і навичок, необхідних для їх успішної соціалізації в суспільстві. Тому діяльність соціального педагога направлена, в першу чергу, на здійснення соціального захисту учнів незахищених категорій.

Сутність терміну «соціальний супровід», як виду соціальної роботи, зазначено у Законах України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» та «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».

Відповідно до законів: соціальний супровід – вид соціальної роботи, спрямованої на здійснення соціальної опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді.

Тому одним із найважливіших завдань роботи соціального педагога є ознайомлення учнів з особливими потребами з їхніми правами у доступній, досить активній, демонстративній формі. Соціально-педагогічний супровід не обмежується освітнім простором закладу та включає у себе різномірний соціум: державні заклади, мікрорайон, сім'ю, виконавчі органи влади, органи самоврядування. Завданням цієї роботи є допомога у формуванні в учнів з особливими потребами навичок та умінь саморозвитку, засвоєння норм соціальної поведінки, гармонізації внутрішньоособистісних і загальносуспільних інтересів, формування загальноприйнятого стилю стосунків з оточенням.

Таким чином, специфіка діяльності фахівців соціально-педагогічної сфери в закладах освіти інклюзивної орієнтації

потребує від них безперервного самовдосконалення, широкої поінформованості, обізнаності, ерудиції, глибоких спеціальних знань і практичних умінь. Організація роботи соціального педагога з учнями з особливими потребами на означених аспектах його діяльності і діяльності спеціалістів освітніх закладів інклюзивної орієнтації є базовою умовою успішної інтеграції цієї категорії учнівської молоді не лише в освітнє середовище, але й у суспільство в цілому.

«Кропивницький професійний ліцей» Кіровоградської обласної ради багато років поспіль здійснює соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти, які потребують піклування або перебувають у складних життєвих обставинах. Станом на 1 вересня 2022 року в закладі навчається 36 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і осіб з їх числа, з них: 7 учнів з особливими освітніми потребами.

Актуальними *проблемами, які вирішуються в період навчання таких дітей в закладі, є:*

- оформлення комплекту документів, який підтверджує набуття статусу дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування;
- вирішення житлово-побутових питань;
- налагодження (відновлення) соціальних зв'язків;
- отримання допомоги в лікуванні;
- отримання доступу до соціальної активності;
- навчання навичкам безпечного способу життя;
- сприяння у працевлаштуванні;
- соціально-психологічна підтримка: розвиток комунікативних навичок, формування впевненості у собі та позитивної самооцінки, набуття навичок уникнення та розв'язання конфліктів, вирішення особистісних проблем тощо;
- вирішення таких соціальних питань як: реєстрація, постановка на квартирний облік, поновлення та збереження права на житло;
- допомога в отриманні інших пільг, передбачених законодавством, а саме: оформлення соціальних виплат по інвалідності, пенсії та допомоги у зв'язку з втратою годувальника.

Сучасний освітній заклад повинен постійно створювати умови для успішної соціальної адаптації здобувачів освіти незахищених категорій, у тому числі надаючи якісну правову підтримку. Особливо важлива роль у цьому належить соціально-психологічній службі ліцею.

Для вирішення завдань соціального супроводу, організації роботи з учнями, які мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і осіб з їх числа, соціальний педагог керується Законами України «Про охорону дитинства», «Про освіту», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», Постановами Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини», від 02.04.2005 року № 261 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд», наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 18.11.2008 року № 4591 «Про затвердження Порядку ведення особової справи дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, та форми індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування», Житловим кодексом Української РСР, Сімейним кодексом України та іншими.

В організації діяльності зі «статусними» учнями, а конкретно, для здійснення їх правової підтримки, створена певна система роботи, що складається зі спланованих етапів.

І. Підготовчий етап

На цьому етапі фахівець проводить випереджувальну роботу щодо формування особових справ майбутніх здобувачів освіти, звертаючи особливу увагу на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і осіб з їх числа. Зокрема, бере участь у роботі приймальної комісії, у ході якої ознайомлюється та аналізує наповнюваність особових справ абітурієнтів; надає консультації членам атестаційної комісії,

опікунам, прийомним батькам, батькам-вихователям щодо подальшого своєчасного нарахування відповідних виплат в освітньому закладі відповідно заздалегідь підготовленого переліку документів; проводить випереджувальні співбесіди з потенційними здобувачами освіти під час Днів відкритих дверей та веде активну просвітницьку діяльність в межах проведення профорієнтаційних заходів.

II. Формування та систематизація особових справ

Соціальний педагог вивчає психолого-медико-педагогічні особливості здобувачів освіти та їх соціальне мікосередовище, умови життя. Для здійснення соціально-правового захисту здобувачів освіти зазначених категорій учнів соціальний педагог формує та систематизує особові справи згідно наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 18.11.2008 року № 4591 «Про затвердження Порядку ведення особової справи дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, та форми індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування».

У разі виникнення проблем щодо формування особових справ здобувачів освіти, соціальний педагог активно співпрацює зі спеціалістами служб у справах дітей міста та районів і систематично робить необхідні запити для забезпечення правового захисту учнів зазначеної категорії (у телефонному режимі, листування, очне відвідування).

Особові справи учнів, які мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і осіб з їх числа, зберігаються у порядку систематизації. Кожен курс має візуальне маркування певного кольору. Так, особові справи I курсу зберігаються у теці зеленого кольору, II курсу – блакитного кольору, III курсу – червоного кольору.

Слід зазначити, що для зручності ведення особової справи та контролю поточних змін у ній, соціальним педагогом розроблені анкети. Дані анкет постійно оновлюються в кожній особовій справі і містять детальний опис інформації щодо: житла; нарахування аліментів; пенсії; соціальної допомоги у разі втрати годувальника; виплат стипендії; компенсації за

харчування; допомоги по досягненню повноліття; первинного обліку; страхування; квартирного обліку; щодо опікунів та осіб, які їх замінюють.

III. Соціальний супровід здобувачів освіти, які мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і осіб з їх числа, щодо забезпечення державних гарантій

Соціальний педагог регулярно підтримує зв'язок з учнями, надає їм систематичну і послідовну правову підтримку.

Серед основних правових гарантій «статусних учнів», пов'язаних з фінансуванням, є:

1. Виплата аліментів на дитину

Відповідно до частини третьої статті 166 «Сімейного кодексу України» «При задоволенні позову щодо позбавлення батьківських прав суд одночасно приймає рішення про стягнення аліментів на дитину» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>). Тобто, учні, батьки яких позбавлені батьківських прав, мають право на отримання аліментів.

Варто зазначити, що соціальний педагог двічі на рік робить письмові запити до відділів державної виконавчої служби щодо стягнення аліментів та веде облік по їх заборгованості. У разі неотримання офіційної відповіді з відділу державної виконавчої служби за місцем проживання боржника щодо нарахування аліментів, фахівець звертається з офіційним запитом до міжрегіонального управління Міністерства юстиції у Кіровоградській області для отримання інформації по відповідній виплаті учням закладу.

2. Пенсія у зв'язку з втратою годувальника та соціальна допомога у зв'язку з втратою годувальника

Згідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» здобувачі освіти (у т.ч. і «статусні» учні), за умови наявності необхідного страхового стажу померлого годувальника, мають право на оформлення пенсії у зв'язку з втратою годувальника або соціальної допомоги. У ст. 36 зазначено: «Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за

наявності в годувальника на день смерті страхового стажу.... При цьому дітям пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>).

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 261 від 02.04.2005 року «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд», якщо страховий стаж померлого годувальника відсутній, або його не достатньо, здобувачі освіти зазначеної категорії мають право на соціальну допомогу у зв'язку з втратою годувальника (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2005-%D0%BF#Text>).

Також у п.12 Постанови зазначено, що «дітям померлого годувальника, які навчаються за денною формою навчання в загальноосвітніх навчальних закладах системи загальної середньої освіти, професійно-технічних, вищих навчальних закладах (у тому числі у період між завершенням навчання в одному із зазначених закладів і вступом до іншого або у період між завершенням навчання за одним освітньо-кваліфікаційним рівнем і продовженням навчання за іншим рівнем за умови, що такий період не перевищує чотирьох місяців), державна соціальна допомога призначається до закінчення ними навчальних закладів, але не більш як до досягнення 23 років, а дітям-сиротам – до досягнення 23 років незалежно від того, навчаються вони чи ні».

Для оформлення цих видів державних виплат соціальний педагог формує необхідний пакет документів та здійснює супровід учнів з питань комунікацій з Головним управлінням Пенсійного фонду України в Кіровоградській області та Управлінням соціального захисту населення.

У своїй практиці соціальний педагог зіштовхнулася з випадками, коли існує проблема відсутності трудової книжки чи інших письмових документів про страховий стаж померлого годувальника. У такому випадку фахівець робить запит до податкової інспекції щодо наявності необхідної інформації

згідно відповідних документів (свідоцтва про смерть або копії паспорта).

Окрім того, слід звернути увагу, що у п. 6 Постанови наголошено: якщо дитина-сирота та дитина, позбавлена батьківського піклування, а також особа із їх числа, одночасно є особою з інвалідністю з дитинства або дитиною з інвалідністю, то тоді вона «має право на державну соціальну допомогу дитині померлого годувальника відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» і державну соціальну допомогу відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю». Ці виплати призначаються одночасно.

Варто наголосити, що у ході оформлення пенсії по втраті годувальника та соціальної допомоги у зв'язку з втратою годувальника, кожен здобувач освіти повинен бути зареєстрованим за місцем проживання. Тобто ми говоримо про обов'язкову наявність довідки про реєстрацію місця проживання (форма 13).

Не поодинокі випадки, коли учні зазначеної категорії не мають реєстрації. У такому випадку соціальний педагог надає до Головного управління Пенсійного фонду України в Кіровоградській області та Управління соціального захисту населення довідку про фактичне місце проживання в гуртожитку освітнього закладу (за наявності) та намір зареєструватися.

3. Забезпечення права на житло

Відповідно до ст. 39 п.2 «Житлового кодексу Української РСР», ст. 32 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» «за дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, а також особами з їх числа зберігається право на житло, в якому вони проживали з батьками, рідними до встановлення опіки, піклування, влаштування в прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України».

У ході своєї професійної діяльності щодо забезпечення соціальних гарантій здобувачів освіти соціальний педагог вирішує ряд проблем, пов'язаних з їх правом на житло. Тому для розв'язання труднощів, які виникають щодо збереження житла дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і осіб з їх числа, соціальний педагог звертається з офіційним запитом до служби у справах дітей або центру соціальних служб за місцем знаходження нерухомості для отримання необхідних відомостей. Серед них можна виділити запити:

– щодо встановлення опіки над майном – відповідно до п. 57 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24.09.2008 року № 866 (рішення надає державна адміністрація);

– щодо встановлення заборони на відчуження житла – відповідно до частини 3 ст. 32 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (рішення суду);

– щодо укладення договору про утримання й збереження житла – відповідно до п. 65 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24.09.2008 року № 866 (рішення надає державна адміністрація).

Ці документи дають можливість зберегти право на житло учнів зазначеної категорії.

Окрім того, відповідно до ст. 32, 33 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» «діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які досягли 16 років, у разі відсутності в таких дітей житла мають право зараховуватися на квартирний облік та соціальний квартирний облік за місцем їх походження або проживання...».

Для забезпечення відповідних правових гарантій своїх «підопічних» соціальний педагог робить запит до органів місцевого самоврядування щодо можливості або неможливості повернення до попереднього місця проживання учнів та права

користування цим житлом. Відтак фахівцем формується необхідний комплект документів та робиться звернення до служби у справах дітей за місцем походження учня або в об'єднані територіальні громади.

IV. Розв'язання (вирішення) проблем

Соціальним педагогом систематично проводиться соціально-педагогічна допомога учасникам освітнього процесу у вигляді індивідуальних та групових консультацій. Серед основних можна відмітити: правові засади забезпечення учнів житлом; оформлення пенсій та різних видів державної допомоги; виплата аліментів; отримання інших державних пільг та гарантій; захист прав та законних інтересів незахищеної категорії учнів.

Варто відзначити, що соціальний педагог тісно співпрацює з фахівцями Управління пенсійного фонду, Управління соціального захисту населення, служби у справах дітей, Управління з питань захисту прав дітей, Кропивницького міського центру соціальних служб, державної виконавчої служби, сектору ювенальної превенції. З відповідними установами соціальний педагог проводить спільні заходи просвітницького та профілактичного спрямування.

Здобувачі освіти, опікуни, прийомні батьки, батьки-вихователі, майстри виробничого навчання, класні керівники завжди отримують кваліфіковану допомогу у вирішенні проблем, пов'язаних із соціально - правовим захистом учнів зазначеної категорії.

V. Контрольний етап – аналіз і підсумок результатів. Визначення перспектив подальшого супроводу учнів, які мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

На цьому етапі соціальний педагог робить перевірку ефективності та результативності роботи щодо соціально-правової адаптації учнів зазначеної категорії до закладу професійної (професійно-технічної) освіти.

Фахівець щотижня проводить діагностику якості відвідування уроків учнями незахищених категорій та рівня їх успішності у навчанні. Приділяє увагу та надає індивідуальну

допомогу «проблемним» учням, постійно підтримує зв'язок з опікунами «статусних учнів» та особами, які їх замінюють.

Результатом ефективної роботи соціального педагога зі здобувачами освіти, які мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і осіб з їх числа щодо їхньої соціальної адаптації є: правова обізнаність учнів, дієвий соціальний супровід щодо забезпечення їх соціальним житлом та придбання житла, допомога у отриманні гарантованих державою виплат. Так, за останні три роки біля п'ятдесяти випускників ліцею придбали житло за рахунок державної субвенції. Кожному здобувачу освіти зі статусом сироти була своєчасно оформлена пенсія (або соціальна допомога) у зв'язку з втратою годувальника.

Копії особових справ випускників ліцею, які мають статус дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа, соціальний педагог зберігає в архіві закладу. Це дає можливість у майбутньому надати відповідну інформацію у вирішенні проблемних ситуацій на запити тих, хто закінчив своє навчання у Кропивницькому професійному ліцеї.

Окрім того, Галина Анатоліївна після випуску «статусних учнів» веде облік щодо отримання ними житла за рахунок державної субвенції.

VI. Поширення набутого досвіду в практику

З метою здійснення соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу, захисту конституційних прав і статусу, законних інтересів здобувачів освіти соціальним педагогом розроблені методичні рекомендації: «Соціально – правові аспекти супроводу учнів незахищених категорій», «Соціальний захист учнів, які мають статус дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа», «Грошове забезпечення учнів незахищених категорій» та ін. Окрім того, систематично проводяться консультації з педагогічними працівниками щодо організації діяльності з учнями, які потребують піклування або перебувають у складних життєвих обставинах.

Корисні матеріали для всіх учасників освітнього процесу соціальний педагог розміщує на платформі Classroom, сайті ліцею, сторінці Facebook.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сімейний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 11.04.2023)
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення 11.04.2023).
3. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд : Постанова Кабінету Міністрів України № 261 від 02.04.2005 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2005-%D0%BF#Text> (дата звернення 02.03.2023).
4. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закону України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення 12.03.2023).
5. Про затвердження Порядку ведення особової справи дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, та форми індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 18.11.2008 року № 4591. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4591643-08#Text> (дата звернення 12.03.2023).
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 23.05.2023).

Гадомська Інна Олександрівна,
практичний психолог
Любарського професійного ліцею,
(Україна, Житомирська область)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Страшні реалії сьогодення впливають на кожного з нас. Смерть близьких, руйнування рідної домівки, окупація українських територій, обстріли, бомбардування, пожежі після обстрілів, насильство, загроза смерті та соціально-психологічна криза, в якій знаходиться наша країна, – все це впливає на внутрішні ресурси людини, руйнує її психіку, є психотравмувальним фактором та несе в собі загрозу соціальної дезадаптації, підвищення ризику суїциду, зростання випадків насильства серед різних верств населення, нервово-психічних та психосоматичних зривів. Однією із вразливих категорій суспільства, яка підпадає під вплив травмувальних ситуацій нашого сьогодення, є діти, котрі достатньо гостро сприймають події, які змінюють стабільність, надійність, безпечність навколишнього середовища. Діти та підлітки – одна з найуразливіших категорій населення, у яких психологічна травма, викликана надзвичайною подією, може істотно порушити весь подальший хід психологічного та психічного розвитку, тому психологу навчального закладу варто запровадити заняття зі здобувачами освіти для профілактики психологічних травм.

Але якщо дорослі мають сформовані захисні механізми, то для дітей втрата відчуття безпеки, стабільності, впевненості у завтрашньому дні стала причиною сильного стресу, тривале перебування в якому може призвести до важких наслідків. Саме тому першочерговим завданням батьків, педагогів, вихователів, на сьогоднішній день, є надання невідкладної допомоги та психологічної підтримки дітям, що дозволить їм впоратися зі стресом від війни, а також попередить виникнення більш складних проблем.

Стрес – це неспецифічна реакція організму людини у відповідь на сильну та несподівану дію зовнішнього подразника, яка мобілізує ресурси та запускає захисні механізми організму, активізуючи діяльність людини, спрямовану на протидію небезпечним і загрозливим впливам ззовні та адаптацію до нової реальності.

Метою діяльності психологічної служби, передбаченою Положенням про психологічну службу у системі освіти України, є сприяння створенню умов для соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу [1].

Особливим видом допомоги учням, що забезпечує особистісний розвиток та виховання в умовах освітнього процесу є психолого-педагогічний супровід. Поняття «супровід» Ю. В. Слюсарев вживав для позначення недерективної форми надання психологічної допомоги, спрямованої «не просто на підсилення або удосконалення, а на розвиток і саморозвиток самосвідомості особистості», допомоги, яка запускає механізми саморозвитку і активізує власні ресурси людини [1].

Умовно можна сказати, що в процесі супроводу фахівець створює умови і робить необхідну і достатню підтримку для переходу від позиції «Я не можу» до позиції «Я можу сам справлятися зі своїми життєвими труднощами». Супровід припускає пошук прихованих ресурсів розвитку людини, опору на її власні можливості і створення на цій основі психологічних умов для трансформації зв'язків зі світом та людьми [3]. Супроводжуючи, психолог повинен допомагати активізувати внутрішні ресурси особистості для особистісного розвитку та самовдосконалення через призму відносин зі світом, оточенням (дорослими, однолітками) та самим собою.

Керуючись саме таким уявленням про суть психолого-педагогічного супроводу, в організації та плануванні роботи, яка здійснюється за такими основними напрямками, як: психодіагностика, корекція, консультування (групове, індивідуальне), психологічна просвіта, профілактика, основними завданнями, які ставить практичний психолог перед собою є наступні:

- допомога здобувачам освіти в усвідомленні себе як суб'єктів власної життєдіяльності в просторі соціальних і міжособистісних відносин;
- допомога учням в самоусвідомленні себе як носіїв відповідальності за власну поведінку та прийняття рішень;
- активізація мотиваційної сфери та формування навиків цілепокладання;
- формування навичок розпізнання власних емоцій та вміння розуміти почуття інших людей;
- формування навичок саморегуляції емоційної та поведінкової сфери;
- створення умов для успішної соціально-психологічної адаптації здобувачів освіти;
- допомога у формуванні позитивної Я-концепції, впевненості у власних силах, своєму творчому потенціалі;
- формування установок на постійний саморозвиток і самовдосконалення;
- навчання конструктивних способів подолання професійних та особистісних проблем;
- підвищення рівня конфліктологічної культури учасників освітнього процесу;
- розвиток психолого-педагогічної компетентності педагогів, батьків.
- здійснення просвітницької роботи, організації та проведення превентивних заходів із педагогічними, учнівськими та батьківськими колективами щодо різних форм залежностей, соціально небезпечних ігор, булінгу, насилля в сім'ї, торгівлі людьми, шкідливих звичок, важливості збереження психічного та фізичного здоров'я, попередженню суїцидальних тенденцій, цінності людського життя.

Розглянемо основні напрямки роботи практичного психолога більш детально.

Психодіагностика – дослідницько-вимірвальна робота психолога з метою дослідження психологічних особливостей особистості учня для забезпечення можливості реалізації індивідуального підходу в навчанні з метою організації таких умов освітнього середовища, які будуть оптимальними для розвитку та виховання кожного здобувача освіти, а також з

метою виявлення тих зон розвитку поведінкової, когнітивної, емоційно-вольової сфер особистості, які потребують розвитку та корекції для успішної реалізації себе в особистому та професійному планах.

Психологічна діагностика передує педагогічній. У процесі психологічної діагностики вирішуються наступні завдання: виявлення особливостей психічного розвитку; виявлення порушень психічного розвитку, визначення провідного порушення, його причин і співвідношення первинного і вторинного порушень; виявлення сильних сторін розвитку дитини; кваліфікація проблем і резервів сімейної ситуації розвитку дитини. При цьому використовуються такі методи як тестування, проєктивні методики, бесіда, спостереження. Зокрема, на цьому етапі можливо провести визначення рівня розвитку пізнавальних функцій, визначення типу темпераменту дитини, визначення рівня тривожності, рівня агресивності, втомлюваності, мотивації до навчання, соціометричного статусу. Крім того, психолог веде карту супроводу, періодично проводить бесіди з дитиною з метою скорочення адаптаційного періоду і встановлення доброзичливих відносин з однокласниками і вчителями, надання психологічної підтримки. Результатом діагностики є: визначення структури і глибини порушень; складання прогнозу розвитку дитини на основі співвіднесення виявлених порушень і резервів розвитку.

Психологічне консультування – організоване особливим чином спілкування, взаємодія між двома людьми шляхом бесіди, в ході якої спеціальні знання консультанта (психолога) використовуються для надання допомоги клієнтові подивитись на свої проблеми збоку, побачити альтернативні шляхи виходу з проблемної ситуації [4].

Психологічна корекція – це тактовний, глибоко індивідуальний, обґрунтований процес психологічного впливу на окремі психологічні сфери (пізнавальну, мотиваційну, комунікативну, емоційно – вольову) з метою виправлення відхилень та забезпечення повноцінного розвитку особистості [4]. Види психокорекційної роботи:

- індивідуальна психокорекція;

- групова психокорекція,
- Принципи психокорекційної роботи:*
- відкритість для дітей;
- співпереживання дитині та цінування її;
- терплячість до сутності дитини;
- ставлення до внутрішнього світу дитини з добротою, ласкою та ніжністю;
- конфіденційність [5].

Психологічна профілактика – це система заходів, що спрямована на упередження порушень психічного здоров'я, своєчасне усунення та запобігання передумов відхилень у розвитку та становленні особистості, міжособистісних стосунках, запобігання конфліктних ситуацій [5].

Просвітницька робота практичного психолога закладу освіти пов'язана з повідомленням необхідних психологічних знань педагогічним працівникам, здобувачам освіти, батькам з метою усвідомлення ними цілей, завдань, можливостей психологічної служби, кола проблем, які вони можуть розв'язати з допомогою психолога.

Основний зміст просвітницької роботи практичного психолога в закладі освіти полягає у тому, щоб:

- знайомити педагогічних працівників, батьків з основними закономірностями та умовами сприятливого розвитку дитини;
- формувати в учасників освітнього процесу потребу в психологічних знаннях, бажання використовувати їх в роботі з дитиною або в інтересах розвитку власної особистості;
- знайомити вихованців з основами самопізнання, самовиховання;
- домагатися розуміння необхідності практичної психології в освітньому закладі [6].

Отже, незалежно від форм та методів роботи психолога в галузі освіти, у кожному конкретному випадку завдання супроводу визначаються особливостями особистості, якій надається психологічна допомога, і тієї ситуації, в якій здійснюється супровід. Суттєвою характеристикою психологічного супроводу є створення умов для переходу особистості до самопомоги. Умовно можна сказати, що в

процесі психологічного супроводу фахівець створює умови і надає необхідну і достатню (але ні в якому разі не надлишкову) підтримку учаснику освітнього процесу для переходу від позиції невіри у власні сили та неможливості знайти вихід із ситуації до позиції переконаності в тому, що тимчасові труднощі йому під силу.

Психологічний супровід – системна діяльність психолога, спрямована на створення комплексної системи психологічних, психолого-консультативних і психотерапевтичних умов, що сприяють розвитку знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню, нормалізації стосунків з метою успішної інтеграції та самореалізації особистості учня.

Практичний психолог в навчальному закладі працює за основними напрямками діяльності психологічного супроводу в навчальному закладі:

- надання допомоги в розв’язанні проблем;
- формування здорового способу життя;
- розв’язання особистих проблем розвитку дитини;
- вибір освітнього маршруту;
- подолання проблем розвитку дитини;
- гігієнічне нормування навантаження;
- забезпечення послідовності в роботі з дитиною;
- організація і проведення медико-психолого-педагогічних консилиумів.

Форми взаємодії спеціалістів психолого-педагогічного супроводу можуть бути різноманітними: різні види педрад (ділова гра, круглий стіл, дискусія, семінари, творчі звіти, методичні дні), наради, конференції. Серед них велике значення має психолого-педагогічний консилиум, який найповніше забезпечує єдиний підхід в навчально-виховній роботі до конкретних учнів, робить знання про учня більш різнобічними та об’єктивними, що дозволяє конкретніше планувати завдання і програму допомоги окремому учню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Положення про психологічну службу в системі освіти України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18> (дата звернення 12.03.2023)
2. Зінченко О. О. Психологічний супровід становлення особистості в освітньому процесі. URL : <https://www.cuspu.edu.ua/ua/> (дата звернення 02.03.2023)
3. Семаго М. Сопровождение – это... *Школьный психолог*. 2003 № 35. С. 15-25
4. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України від 06.10.05 N 2961- IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. N 2-3. С. 36.
5. Сучасні методи психологічної корекції та консультування. URL : https://pidruchniki.com/10611207/psihologiya/suchasni_metodi_psihologichnoyi_korektsiyi_konsultuvannya (дата звернення 02.03.2023)
6. Просвітницька та профілактична робота практичного психолога. URL : http://dn.khnu.km.ua/dn/k_default.aspx?M=k0846&T=05&lng=1&st=0 (дата звернення 02.03.2023)
7. Бондар В., Одинченко Л., Постовойтов Є. Благодійна діяльність як передумова розвитку суспільної допомоги дітям з психофізичними вадами. *Дефектологія*. 1996. № 4. С. 48-52.
8. Концепція спеціальної освіти осіб з психічними та фізичними вадами в Україні. *Дефектологія*. 1996. № 1. С. 2-15.

Гнатишина Лариса Василівна,
соціальний педагог
Любарського професійного ліцею
(Україна, Житомирська область)

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНІКИ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. З-поміж

викликів, що постали перед нашим суспільством, надзвичайно гострим є забезпечення рівного доступу до освіти всіх дітей, особливо тих, хто потребує спеціальних умов виховання, корекційного навчання та розвитку особистості, соціальної інтеграції в реальне життя [1, с. 28]. Місія сучасної освіти – допомогти розкрити та розвинути таланти кожної дитини, в тому числі дітей з особливими освітніми потребами (ООП), які навчаються в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти. В умовах оновлення української освіти особливого значення набуває проблема створення сприятливих умов для розвитку, виховання і навчання осіб з особливими освітніми потребами, які б відповідали завданням реформування освіти на шляху до її відкритості, демократичності та доступності.

Діти з особливими освітніми потребами відрізняються від здорових дітей своїм підходом до навчання, яке визначається фактором їхнього розвитку. Розумне, цілеспрямоване виховання допоможе компенсувати певний їх дефект, а завдяки компенсаторним можливостям та гнучкості їх нервової системи у процесі виховання відбудеться розвиток особистісних якостей. Головною вимогою до сучасного виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами є забезпечення процесу самореалізації та формування соціальних компетенцій кожного вихованця. Перед педагогами сьогодні постало завдання: створити відповідні умови, що допоможуть кожній дитині самовиразитися, самоствердитися, самоактуалізуватися.

Навчальна діяльність дітей з особливими освітніми потребами не завжди ефективна при використанні традиційних засобів, тому необхідне застосування специфічних інноваційних засобів навчання і виховання. Використання інноваційних технологій спрямовано на розвиток вміння мотивувати дії, самостійне орієнтування в інформації, яку отримують, формування творчого, нешаблонного мислення, розвиток дітей за рахунок максимального розкриття їх природних здібностей.

Одним із шляхів впровадження роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є інноваційні техніки [2, с. 44]. Пріоритетними напрямками впровадження інноваційних технологій у навчання дітей з особливими освітніми потребами є сприяння соціальному, емоційному та когнітивному розвитку

кожної дитини з тим, щоб вона відчувала себе неповторною, повноцінною, брала активну участь у суспільному житті. Успішність організації освітнього процесу забезпечується за рахунок введення нових технологій та правильній організації розвиткового простору.

У роботі з учнями з ООП використовуються ігрові, інформаційно-комунікаційні, комунікативні, інтерактивні, арт-терапевтичні та інші технології. Використання *ігрових технологій* забезпечує розвиток пізнавальних здібностей, формування досвіду активної взаємодії, співробітництва учнів. *Інформаційно-комунікаційні технології* сприяють активізації пізнавальної діяльності, розширенню знань про навколишній світ на основі формування операційного мислення, що розглядається як сукупність ряду функціональних навичок і вмінь. Реалізація *комунікативних технологій* створює ефективні умови розвитку мовлення, навичок спілкування, використання широкого спектру засобів допоміжної та альтернативної комунікації, формування соціально активної особистості школяра. *Інтерактивні технології* розширюють пізнавальні можливості учнів в отриманні, аналізі та застосуванні інформації з різних джерел, сприяють перенесенню засвоєних умінь, навичок на різні сфери їхньої життєдіяльності. *Квест-технології* сприяють активізації пізнавально-пошукової діяльності, організації корекційного процесу в ігровому, цікавому вигляді, що сприяє активізації мовленнєвих, пізнавальних і розумових процесів учнів; тренують соціальну взаємодію, навички співпраці. *Арт-технології*, які реалізуються на основі використання різних видів мистецтва (пісочної, музичної, театральної, ізотерапії, казкотерапії, лялькотерапії та ін.) гармонізують внутрішній світ дитини, сприяють покращенню або збереженню її здоров'я, позитивно впливають на фізичний, емоційний, інтелектуальний, соціальний, естетичний і духовний стан, а також допомагають опанувати певні знання, уміння та навички. *Здоров'язбережувальні технології* передбачають набуття дітьми необхідних знань щодо збереження й зміцнення власного здоров'я, чинників, що сприяють здоровому способу життя, усвідомлення важливості його дотримання, оволодіння теоретичними основами життєвих навичок, що забезпечують

розвиток фізичного, соціального, психічного і духовного здоров'я [6, с.14-15]. У роботі з дітьми з ООП особливого значення набуває використання технології «*Створення ситуації успіху*» (за А. Белкіним). Базовими завданнями педагога при запровадженні даної технології є: співтворчість, визнання самоцінності особистості, заохочення, схвалення, пошук, стимуляція

Намагаючись досягти максимально можливого розвивального ефекту в роботі з особами з ООП, формування у них необхідних соціально-адаптивних умінь і навичок, необхідно використовувати різноманітні *корекційно-розвивальні технології*. Вони є багатоаспектними, варіативними та використовуються у роботі всіма спеціалістами закладу освіти (вчителем, дефектологом, психологом, логопедом, реабілітологом) з урахуванням індивідуальних потреб дитини. Корекційні методи найбільш ефективні, оскільки спрямовані на розвиток рухової, емоційно-вольової сфери, пізнавальної, мовленнєвої та комунікативної діяльності, особистості дитини з ООП в цілому.

Корекційні технології:

- АВА (поведінкова терапія);
- анімалотерапія (лікування за допомогою тварин);
- баламетрикс (К.Белгау);
- кінезіотерапія (лікування рухом);
- метод Томатіс (сенсорно-звукова стимуляція);
- методика сенсорної інтеграції та стимуляції;
- PECS (система комунікації за допомогою карток);
- SONE-RISE програма (наслідування стереотипним діям дитини);
- снузелен-терапія (взаємодія відчуття та емоцій);
- TEACCH - структуроване навчання;
- холдинг-терапія (утримання дитини до повного її розслаблення) [5].

АВА-терапія, або прикладний аналіз поведінки – один із провідних методів для корекції дефіциту розвитку, пов'язаного з розладом спектру аутизму. Така терапія здатна поліпшити якість життя дитини й допомогти їй розкрити свій потенціал. Методика

фокусується на поведінці дитини: вона фіксує бажані поведінкові реакції, а небажані – мінімізує.

Методика баламетрики базується на тренуванні вестибулярного апарата шляхом формування рівноваги та впливу на сенсорні й рухові мозкові структури у дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Власне завдання на тренування рівноваги активізують діяльність мозку і «включають» формування координаційних процесів, які сприяють підвищенню рівня взаємодії мозкових структур та покращують їх роботу. Завдяки таким вправам активізуються процеси мислення, покращується мовленнєвий розвиток, увага, здатність до концентрації, синтезу та аналізу одержуваної інформації, а також регулюються емоції.

Кінезіологія – наука про розвиток розумових здібностей шляхом рухових вправ. Від руху – до мислення. Кінезіологічні (або нейропсихологічні) вправи – це комплекс рухів, що дають змогу активувати міжклубові впливи. Ці вправи тренують координацію рухів, розвивають моторику, поліпшують пам'ять, розвивають мовлення, мислення, творчі здібності.

Метод Tomatis – сенсорна звукова стимуляція. Її дія полягає в тому, що за допомогою спеціально розробленого обладнання (навушники, які чергують різні звукові частоти, спеціально розроблені у лабораторіях «TOMATIS®») стимулюється мозок і покращуються слухові та моторні функції. Цей метод особливо ефективний, коли спостерігаються: труднощі навчання; порушення уваги; мовні, емоційні та психомоторні порушення; особистісний розвиток і самопочуття.

Сенсорно-інтегративна терапія спрямована на підвищення здатності мозку сприймати й організовувати сенсорну інформацію, що створює умови для формування адаптивних реакцій, розвитку моторних і психічних функцій, освоєння практичних навичок та видів діяльності відповідно до психоневрологічних потреб дитини. На практиці терапію проводять у формі гри у спеціально організованому середовищі – залі (кімнаті) сенсорної інтеграції, де сконцентровано обладнання й іграшки, які є потужними джерелами стимулів для вестибулярної, пропріоцептивної, тактильної, системи сприйняття, зору і слуху.

Розвивальні технології:

- методики: Воскобовича, Глена Домана, Железньових, Зайцева, Кюїзенера, Сесіль Лупан, Марії Монтесорі, Нікітіних, Макото Шічіда;
- система Дьенеша;
- навчальна система Нумікон (особливо ефективна при формуванні математичних навичок у дітей з синдромом Дауна)
- методика розвитку міжособистісних стосунків (С. Гаїстін, Р. Шолі);
- МАКАТОН (абревіатура: Маргарет, Кейт, Тоні) – поєднання мови жестів (відмінної від мови жестів для осіб з порушенням слуху), візуального ряду і підкріплення
- метод К.С. Лебединської, О.С. Нікольської
- метод «ігрового часу» С. Грінспан;
- мнемотехніка, тощо [5].

Отже, використання різноманітного потенціалу корекційно-розвивальних технологій навчання здобувачів освіти з комплексними порушеннями розвитку, на основі врахування психофізичних можливостей сприятиме інтенсифікації та підвищенню якості освітнього процесу, підготовці їх до самостійної життєдіяльності в інформатизованому суспільстві, надає нові можливості для творчого розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гоцко Г.І. Особливості організації освітнього процесі в умовах реалізації основних засад інклюзивного навчання. *Інклюзивне навчання в Новій українській школі: Матеріали міжнародної науковопрактичної конференції «Інклюзивне навчання в Новій українській школі» (26-27 березня 2018 р., м. Теробовля): у 2 ч. /* Інститут спеціальної педагогіки НАПН України; упорядн.: Лапін А.В., Сурмай Л.О., Щуцька О.І. Київ : Інтерсервіс, 2018. С. 28-30

2. Ковалінська І. І. Модель інклюзивної освіти в умовах Теробовлянського навчально-виховного комплексу. *Інклюзивне навчання в Новій українській школі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивне навчання в Новій*

українській школі» (26-27 березня 2018 р., м. Тербовля): у 2 ч. / Інститут спеціальної педагогіки НАПН України; упорядн.: Лапін А.В., Сурмай Л.О., Щуцька О.І. Київ: Інтерсервіс, 2018. С. 42-45.

3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. С. 56-72.

4. Ткачова Н., Булаш І., Турчина І. Інноваційні техніки з дітьми з особливими освітніми потребами. *Молодий вчений*, 2018. 11 (63). С. 276-282.

5. Боднарук Н. В. Використання інноваційних технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. URL : file:///C:/Users/Zver/Downloads/13_Bodnaruk.pdf (дата звернення 23.03.2023)

6. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку /навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В. За наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. Мякушко. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/725704/1/Посібник%20КРТ-2020.pdf> (дата звернення 23.03.2023)

Ляхова Тетяна Віталіївна,

*заступник директора
з навчально-виховної роботи;*

Коваленко Людмила Миколаївна,

*майстер виробничого навчання
Державного професійно-технічного
навчального закладу «Дніпровський
центр професійно-технічної освіти
туристичного сервісу»*

(Україна, Дніпропетровська область)

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСІБ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В
ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ
ОСВІТИ)**

На сьогоднішній день важливою складовою державною політики в Україні є прогресивні зміни в стратегії розвитку освіти для здобувачів з особливими освітніми потребами: упровадження інклюзивної освіти не тільки в закладах загальної середньої освіти, дошкільної освіти, позашкільної освіти, а також у закладах професійної(професійно-технічної) освіти.

Ключові слова: *інклюзія, свідомість, освітнє середовище, освіта, професійна (професійно-технічна) освіта, навчально-виховний процес.*

Інклюзивна освіта – термін, що його було вперше застосовано у Саламанкській декларації про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами (прийнята на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими потребами у червні 1994 року). Саме ця декларація і стала першим міжнародним документом, який наголосив на необхідності здійснення освітніх реформ у напрямі інклюзивної освіти.

Професійне навчання для осіб з обмеженими фізичними та розумовими можливостями – це підвищення їхнього соціального статусу та можливості підвищення рівня доходів, розвиток навичок та вміння працювати. Основними завданнями інклюзивної освіти в закладі професійної (професійно-технічної) освіти є:

- здобуття підлітками з особливими освітніми потребами професійної освіти відповідного рівня у середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту;
- забезпечення різнобічного розвитку здобувачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, реалізації їх здібностей;
- створення позитивного мікроклімату у закладах професійної (професійно-технічної) освіти з інклюзивним навчанням, формування активного міжособистісного спілкування здобувачів всіх категорій;
- забезпечення психолого-педагогічного супроводу здобувачів з особливими освітніми потребами;
- надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Очікувані результати освіти для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в закладах професійної (професійно-технічної) освіти:

- у здобувачів освіти є можливість активної і постійної участі у всіх заходах навчально-виробничого та виховного процесу;
- адаптація ненав'язлива і не сприяє формуванню стереотипів;
- заходи, направлені на включення учня в учнівське середовище, достатньо доступні для нього;
- індивідуальна допомога не віддаляє і не ізолює учня;
- з'являються можливості для узагальнення і передачі навичок;
- педагоги, майстри виробничого навчання поділяють обов'язки в плануванні, проведенні і оцінюванні уроків;
- створюється процедура оцінювання ефективності освіти;
- створюються умови для кожного бути успішним у колективі, в якому кожен вважає свій внесок важливим, в якому учні працюють разом на уроках теоретичного, виробничого навчання та виробничій практиці [3, с. 26].

Створити педагогічні й соціально-психологічні умови для успішного навчання та оволодіння професійними навичками, функціонування і розвитку у новій системі відносин дітей з особливими потребами, їх адаптація до самостійного дорослого життя в соціумі – мета, яку ставить перед собою педагогічний колектив ДПТНЗ «Дніпровський центр ПТОТС».

Інтеграція дітей з ООП у загальноосвітньому навчальному закладі потребує від працівників психологічної служби реалізації багатьох завдань.

Після обстеження дитини у консультації та визначення програми її навчання психолог на діагностичному етапі вивчає:

- домінуючий емоційний стан;
- встановлення неадекватних емоційних виявів, мотивацій до навчальної та трудової діяльності, ставлення до успіхів, невдач, труднощів;
- виявлення рівня емпатії, ступеня самостійності, працездатності, типу комунікативності;

- простеження динаміки психічного розвитку [5].

За результатами діагностики, відповідно до виявлених проблем у розвитку пізнавальної діяльності, спілкуванні та розвитку особистості будується корекційна робота з дитиною. Етап корекції передбачає:

- розвиток та корекцію пізнавальних процесів, формування їх довільності;
- корекцію самооцінки як важливої рушійної сили формування особистості;
- корекцію емоційних порушень та патологічних рис характеру;
- запобігання психічним перевантаженням;
- профілактика шкільної дезадаптації;
- розвиток емоційної лабільності;
- корекція міжособистісних взаємин у дитячому колективі;
- корекція взаємин «учитель – учень»;
- розвиток комунікативних якостей, позитивної соціальної комунікації;
- стимуляцію особистісного зростання.

В ході корекційної роботи обов'язковим є:

- діагностика динаміки розвитку дитини під впливом відповідного корекційного навчання;
- обговорення з педагогом та батьками труднощів, що виникають у процесі навчання, накреслення шляхів їх вирішення.

Залежно від змісту і поставлених завдань корекційно-розвивальна робота може бути груповою чи індивідуальною, проте це завжди психологічна робота, і вона не може зводитися до виконання функцій педагога.

Важливу роль у роботі з дітьми відіграє і соціальний педагог, який сприяє соціальній адаптації дитини в загальній системі соціальних відносин та взаємодій виконуючи такі завдання:

- формування позитивного ставлення до себе;
- оптимізацію спілкування з однолітками, педагогами;
- заохочення до виявлення особистих пізнавальних інтересів дитини, її самостійності;

- допомога у професійному самовизначенні.

Реалізувати ці завдання можна шляхом розширення сфери соціальних контактів дітей із особливими освітніми потребами а саме:

- сприяти відвідуванню та посильній участі цих дітей у шкільних святах, концертах, виставках, конкурсах дитячої творчості та інші;
- залучення волонтерів до роботи з особливими дітьми [5].

У результаті цього діти долучаються до всіх соціальних систем, структур, соціальних зв'язків, беруть активну участь в основних сферах життя і діяльності суспільства, готуються до повноцінного дорослого життя, самореалізації та розкриття як особистості.

Найдосконаліша інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній школі не знімає проблеми психологічної роботи з батьками. Мета такої роботи насамперед полягає в тому, щоб допомогти їм прийняти реальні освітні потреби дитини і залучити їх до співпраці в її навчанні. Все це неможливо здійснити без вивчення психологічних особливостей батьків дітей з порушенням психофізичного розвитку для того, щоб зрозуміти мотиви їхньої поведінки, їхні тривоги, а часто й агресивність.

Практика показує, що батьки всіх категорій потребують допомоги як практичного психолога, так і соціального педагога у таких питаннях:

- вирішення конфліктних ситуацій, які виникають між батьками і педагогами;
- корекція ставлення всіх членів сім'ї до дитини з особливими потребами;
- підвищення психолого-педагогічної культури батьків;
- допомога у створенні громадських організацій сімей, які мають дітей із особливими потребами, активна участь у їхній діяльності;
- сприяння в наданні матеріальної та побутової допомоги сім'ї, яка має дитину з особливими потребами.

Спеціаліст, який працює з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку насамперед повинен пам'ятати:

- у кожній дитині закладені можливості і здібності, які необхідно розкрити, підтримувати і розвивати;

- кожна дитина є унікальною особистістю;

- порушення інтелектуального розвитку – це порушення у сфері розуміння; несприятливе оточення перетворює це на недолік, значить, це проблема оточення, а не хворого;

- дитина з порушенням інтелекту зростає і дорослішає, її життєвий цикл такий самий, як у інших людей [5].

Щоб досягти цієї мети педагогічний колектив закладу у роботі з учнями з особливими освітніми потребами виконує такі основні завдання:

- дослідження особливостей розвитку особистості учня;

- психологічний супровід учнів з особливими освітніми потребами: розвивальні групові заняття, тренінги упевненості, розвиток самосвідомості, формування ціннісного ставлення до себе, розвиток умінь і навичок встановлення і підтримки відносин з навколишніми;

- залучення до конкурсів, гурткової роботи;

- систематичне спостереження за розвитком психічних процесів, нахилів, здібностей тощо;

- постійний контроль за нервово-фізичним навантаженням здобувачів освіти, що створюється діяльністю і вимогами педагогів і батьків.

В деяких здобувачів освіти спостерігаються додаткові ускладнення у вигляді незначних розладів мови чи слуху, моторики, сенсорної й емоційної сфери, пам'яті та ін. Необхідно враховувати стан дітей із травматичного етіологією, в яких при напруженій і тривалій роботі часом виникає головний біль, спостерігається слабкість, сонливість, різке коливання працездатності на уроках. Слід зазначити, що до уроку в цих групах ставляться такі ж вимоги, як і до уроку в звичайних групах, а саме: педагогічна мета, оптимальний обсяг навчального матеріалу, дотримання етапів заняття, відповідність методів навчання дидактичній меті та змісту навчального

матеріалу, раціональне використання навчального часу, індивідуальний підхід в процесі навчання.

Для забезпечення ефективності навчання викладачі дотримуються таких педагогічних вимог уроку: чіткість навчальної мети; єдність освітніх, виховних та корекційних завдань; доцільний добір матеріалу; ретельний відбір методів навчання для кожної частини уроку; здійснення індивідуального підходу до учнів; створення умов безпечної роботи учнів з особливими потребами.

Особи з особливими освітніми потребами проходять адаптацію до умов навчання і виробничого процесу. Цей процес не відбувається автоматично, ми спостерігаємо поодинокі випадки, коли здобувачі освіти знаходяться на другому курсі, а «застрягли» ще на стадії адаптації. Для забезпечення оптимальних умов розвитку та навчання учнів з психофізичними вадами в нашому Центрі здійснюється психологічний супровід навчання в інклюзивному середовищі за такими напрямками (табл.1).

Таблиця 1
Напрямки психологічного супроводу осіб з ООП

Напрямок психологічного супроводу	Зміст
Психологічна діагностика здобувачів освіти з ООП	Ефективність психологічного супроводу навчання осіб з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання забезпечується, передусім, комплексною диференціальною діагностикою, яка має бути спрямована на вивчення : адаптивних можливостей, соціального статусу дитини, взаємин у родині та учнівському колективі; емоційно-вольової та мотиваційної сфер; індивідуально-типологічних особливостей; рівня розвитку комунікативних здібностей.
Психологічна	Основним елементом інклюзивного

підтримка батьків	навчання є залучення батьків до навчально-виробничого процесу.
Робота з учнівським колективом, в якому перебуває здобувач освіти з психофізичними вадами	Формування толерантного ставлення та позитивних установок щодо взаємодії з здобувачами освіти, які мають психофізичні вади
Надання психологічної підтримки педагогам	Успішність навчально-виробничого процесу значною мірою залежить від педагога, його майстерності, професійних навичок, особистісних рис, від ставлення до здобувачів освіти, зокрема тих, які мають ті чи інші порушення психофізичного розвитку.

Психологічний супровід навчання осіб з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання передбачає не лише сприяння психічного розвитку, а й роботу з педагогічним колективом, спрямовану на: формування в учасників педагогічного процесу позитивних установок щодо взаємодії з такими здобувачами; пояснення педагогам специфіки розвитку здобувачів і тих обмежень, які накладаються на процес навчання й виховання; надання психологічної допомоги педагогам щодо їх подальшої роботи на основі результатів діагностичних методик.

Психологічна консультативна робота з здобувачами з особливими потребами спрямовується на те, щоб за допомогою спеціально організованого процесу спілкування актуалізувати в здобувачів додаткові психологічні сили і здібності, що можуть забезпечити вихід зі складної ситуації. Психологічна корекція здобувача з особливими потребами спрямовується на розвиток його здатності до самостійної реалізації в житті, уміння жити в нових соціальних умовах, долаючи або компенсуючи особистісні обмеження. Корегується навчально-виробничий процес з метою визначення оптимального навантаження

здобувачів з особливими потребами, щоб уникнути неврозів, збільшити адаптаційний потенціал.

Основні методи психологічної роботи є: вивчення документації з метою накопичення анамнестичних даних та отримання уявлення про причини порушення в розвитку; метод бесіди, за допомогою якого з'ясовують особливості психічних проявів здобувача в процесі спілкування з батьками, найближчим оточенням, із самим здобувачем; аналіз результатів діяльності здобувача в письмових та навчальних роботах; метод спостереження, який дає змогу зробити висновки про різні прояви психіки здобувача в умовах її безпосередньої діяльності за мінімального втручання з боку спостережника; метод тестування, який використовують для оцінювання рівня розвитку здібностей, можливостей, розумового розвитку здобувача.

Педагогічний колектив ДПТНЗ «Дніпровський центр ПТОТС» комплексно підтримує осіб з особливими потребами, які є здобувачами професії, а саме допомагає їм не тільки вчитися, а й зрозуміти, що вони потрібні суспільству як кваліфіковані робітники. Педагоги закладу сприяють соціальній адаптації здобувачів з особливими освітніми потребами в загальній системі соціальних відносин та взаємодій, формуючи у них позитивне ставлення до себе, оптимізуючи спілкування з однолітками, педагогами, заохочуючи таких здобувачів до виявлення особистих пізнавальних інтересів, самостійності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пащенко О.В., Гриценко, І.А., Софій Н.З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу : навч.-метод.посіб. Київ: Арт Економі, 2012. 184 с.
2. Пащенко О.В., Грицюк І.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. Індекс інклюзію: професійно-технічний навчальний заклад: навчально-методичний посібник. Київ: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2011. 92 с.
3. Саламанкська декларація. Рамки дій з освіти людей особливими потребами, прийняті Всесвітньою конференцією з освіти осіб з особливими потребами: доступність і якість.

Саламанка, Іспанія, 7-10 червня 1994р. Київ, 2000. 21 с. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text (дата звернення 11.02.2023)

4. Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання: зб. матер. *Всеукр. науково-метод. конф., присвяч. 97-річчю від дня народж. В. Сухомлинського (Кіровоград. 29-30.09.2015р.)* / уклад. О.Е. Жосан. Кіровоград: Ексклюзив-систем, 2015. 468 с.

5. Глуханюк Т. Соціально-психологічний супровід дітей із особливими освітніми потребами у умовах загальноосвітнього навчального закладу. URL : <https://osvitagorodenka.at.ua/index/socialno-psikhologichnij-suprovod-ditej-iz-osoblivimi-osvitnimi-potrebami/0-12> (дата звернення 11.02.2023)

Калінчук Алла Борисівна,
*практичний психолог
ліцею № 22 м. Житомира
імені Василя Михайловича Кавуна
(Україна, м. Житомир)*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Поняття «супровід» фахівцями розглядається як синонім підтримки, співчуття, співпраці, як створення специфічних умов для навчальної діяльності. Психологічний супровід – це система професійної діяльності психолога, спрямована на створення оптимальних умов для успішного навчання, розвитку та соціалізації дитини [1; 2, с. 17]. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами сьогодні є не просто сумою різноманітних методів корекційно-розвиваючої роботи, але і виступає як комплексна технологія, особлива культура підтримки і допомоги дитині сприяє успішній адаптації, реабілітації та особистісного росту дітей у соціумі.

Головною метою психологічного супроводу дитини з обмеженими можливостями є її підготовка до самостійного

життя, соціалізація. Практичний психолог сприяє розвиненню соціальних навичок дітей з особливими освітніми потребами, формує навички спілкування дітей зі здоровими однолітками та дорослими в процесі спільної діяльності, формує толерантне ставлення здорових дітей та дорослих до дітей з особливими потребами, сприяє розвитку емоційно-вольової регуляції поведінки, зменшує рівень тривожності дітей з особливими освітніми потребами, сприяє підвищенню самооцінки, надає належну підтримку сім'ям дітей і вихователям, сприяє формуванню актуальних форм співпраці й взаємодії з сім'єю [2, с. 21].

Психологічний супровід спрямований на три головні складові процесу соціалізації: розвиток особистості дитини; підготовка до самостійного життя; професійна підготовка та можливість працевлаштування. У результаті цього діти долучаються до всіх соціальних систем, структур, соціальних зв'язків, беруть активну участь в основних сферах життя і діяльності суспільства, готуються до повноцінного дорослого життя, самореалізації та розкриття як особистості [3, с. 524].

До основних принципів роботи з дітьми із обмеженими можливостями відноситься:

- особистісно-орієнтований підхід до дітей й батьків, де в центрі знаходиться облік особистісних особливостей дитини та її родичів;
- гуманно-особистісний підхід, який проявляється у повазі і любові до дитини, до кожного члена сім'ї, формування позитивної «Я концепції» кожної дитини, її уявлення про себе;
- принцип комплексності – психологічну допомогу можна розглядати тільки в комплексі, в тісному контакті психолога з педагогічними працівниками, дефектологами, батьками дитини та адміністрацією освітнього закладу;
- принцип діяльнісного підходу – психологічна допомога здійснюється з урахуванням провідного виду діяльності дитини, тобто в ігровій діяльності, крім того, необхідно орієнтуватися також на той вид діяльності, який є особистісно значущим для дитини;
- принцип конфіденційності – вся інформація, яка отримана про дитину і її родину, не поширюється за межі

освітнього закладу без спеціального дозволу батьків або законних представників дитини [4, с. 53].

Індивідуальний супровід дитини з особливими потребами в освітньому середовищі спрямований на всебічний розвиток її задатків і здібностей. Це завдання дає змогу здійснити повну діагностику, яка уможливує отримання даних про характер і динаміку розвитку, про особистість дитини з вадами, про стан її здоров'я та соціальне благополуччя [2, с. 28].

Головні етапи психологічного супроводу дитини. Першим етапом діяльності супроводу є збирання інформації про дитину з обмеженими можливостями. Це первинна діагностика соматичного, психічного і соціального здоров'я дитини. При цьому використовують широкий спектр різних методів: тестування, анкетування батьків та викладачів, спостереження, бесіда, аналіз результатів різних видів праці та діяльності особливих дітей, документація освітнього закладу. Другий етап – аналіз отриманої інформації. На основі аналізу визначають, скільки людей потребують невідкладної допомоги, кому потрібна психолого – педагогічна підтримка тощо. Третій етап – спільне визначення рекомендацій для дитини, педагога, батьків, вузьких спеціалістів; складання індивідуального плану розвитку для кожного «проблемного» вихованця. Четвертий етап – консультування всіх учасників супроводу, пошук шляхів і способів вирішення проблем дитини з особливими потребами. П'ятий етап – вирішення проблем, тобто виконання рекомендацій кожними учасником супроводу. Шостий етап – аналіз виконаних рекомендацій усіма учасниками процесу. Сьомий етап – подальший аналіз розвитку особистості, на яку спрямовано процес соціально-педагогічного супроводу. Усі етапи умовні, оскільки в кожній дитини своя проблема та її вирішення потребує індивідуального підходу. Але для вирішення будь – якої проблеми потрібні зацікавленість і висока мотивація всіх учасників процесу супроводу [6, с. 21].

Перед психологом, що здійснює психологічний супровід дітей з ООП постають наступні завдання:

– підбір діагностичного інструментарію, придатного для роботи з різними категоріями дітей відповідно до нозологічної особливості; затвердження діагностичного

інструментарію щодо вивчення індивідуальних особливостей дітей, рівня розвитку когнітивних процесів, рівня адаптації дитини до умов навчального закладу, стилю спілкування батьків та педагогів з дітьми;

- виявлення дітей, у яких виникають труднощі у навчанні, спілкуванні та взаємодії з оточуючими; визначення причин цих труднощів шляхом проведення психологічної діагностики та спостережень;

- надання психологічної допомоги дітям, які мають особливі потреби у вигляді консультування, психокорекції, психологічного супроводу;

- проведення моніторингу медико-психологічного і психолого-педагогічного статусу дитини в динаміці її психічного розвитку;

- надання консультативної допомоги батькам дітей з особливими потребами;

- формування в учасників навчально-виховного процесу (дітей, батьків, викладачів, представників адміністрації) толерантне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами шляхом здійснення просвітницької роботи [7].

Реалізація психологічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами здійснюється відповідно до напрямків професійної діяльності практичного психолога.

Діагностичний етап: Ознайомившись із особливостями психофізичного розвитку дитини та готуючись до роботи з нею, психолог аналізує, перш за все, відповідність інструментарію (стимулів) та вибрані методики. Для дітей із сенсорними порушеннями очевидним є адаптація інструментарію (стимулів) до можливостей дитини та критичного вибору методик, які дозволяють використати потенціал дитини. Наприклад, для дитини з порушенням зору малюнки (методика «Четвертий – зайвий») мають бути контрастнішими та більшими за розміром. Для дитини зі спастикою кінцівок є проблематичним використання проєктивних методик, при використанні яких необхідно домовитися з дитиною про сигнали, що відповідають певному вибору (стимульний матеріал до тесту тривожності Р. Темпл, В. Амен, М. Дорки). Необхідно передбачати можливі труднощі, пов'язані з процесом сприймання самих зображень, та

відрізнати їх від розуміння чи нерозуміння сюжету, логічних зв'язків у ньому. Для дітей з порушеннями мовлення будуть мало прийнятними вербальні методики. При цьому важливо розрізняти труднощі активного мовлення через порушення артикуляції та розуміння зверненого мовлення. Обмеження у використанні діагностичних методик також можуть бути пов'язані зі способом соціалізації і виховання дитини. У зв'язку із цим, не можна беззастережно використовувати певні проєктивні методики, що в цілому за процедурою виконання могли б відповідати технічним можливостям обстежуваного. Головною метою психодіагностики є психологічне обстеження пізнавальної та особистісної сфери дитини для виявлення нозологічних особливостей, встановлення збережених компонентів психічної діяльності, на які можна розраховувати в роботі з дитиною. Психодіагностика частково діагностує і стиль виховання дитини її внутрішньо сімейні відносини з батьками. Таким чином, психолог приймає рішення, які методики використовувати при діагностичному вивченні та яким чином мають бути адаптовані стимульні матеріали. Психологічна діагностика включає: особливості розвитку когнітивної сфери; особливості розвитку емоційно-вольової та особистісної сфери; міжособистісні відносини. Результати психологічного обстеження дитини на ПМПК містять відомості: особливості поведінкові, особливості психоемоційного стану, наявність інтересу до взаємодії з дорослим; характеристика предметно-практичних дій, здатності зосереджуватися, аналізувати предмети, виділяти істотні ознаки, окремі частини, установлювати схоже і відмінне, узагальнювати, здійснювати класифікацію, переносити вміння в нові пізнавальні ситуації, міра самостійності, характер необхідної допомоги, здатність установлювати причинно-наслідкові зв'язки, міркувати.

Корекційно-розвивальний етап 3 урахуванням нозологічних особливостей та потенційних можливостей дитини організовується й психокорекційна робота. Більшість дітей з особливими освітніми потребами можуть бути долучені до роботи в корекційній групі або за рекомендаціями до індивідуальної роботи. Однак, психологу необхідно заздалегідь оцінити та продумати альтернативні вправи, з урахуванням

потреб розвитку дитини і створити програму корекційно-розвиткових занять. Корекційна робота має бути спрямована на розвиток усіх видів сприймання, особливо зорового і слухового, на базі яких розвиваються вищі психічні функції. З розвитком сприймання збагачуються різноманітні знання про навколишній світ і розуміння зв'язків між предметами та явищами, отже, розвивається мислення і мовлення дітей. Під час корекції розвитку та навчання дитини необхідно дбати про зміцнення її працездатності, уміння зосереджувати увагу, цілеспрямовано працювати: ставити перед собою мету, усвідомлювати способи її досягнення, адекватно оцінювати результати. У разі, якщо мова йде про корекцію чи розвиток окремих пізнавальних процесів краще організовувати індивідуальні заняття.

Основні напрямки корекційно-розвивальної роботи: розвиток та корекція пізнавальних процесів; корекція самооцінки як важливої рушійної сили формування особистості; корекція емоційних порушень та патологічних рис характеру; запобігання психічним перевантаженням; полегшення процесу адаптації до умов ДНЗ; розвиток емоційної лабільності; корекція міжособистісних взаємин у дитячому колективі; корекція взаємин «вихователь-дитини»; розвиток комунікативних навичок, позитивної соціальної комунікації [7]. У ході корекційно-розвивальної роботи є обов'язковим: діагностика динаміки розвитку дитини при здійсненні корекційних впливів; обговорення з педагогами та батьками труднощів, що виникають, визначення шляхів їх вирішення. Для проведення психокорекційної роботи доцільними будуть такі методи: вправи розвивального характеру; сюжетно-рольові ігри; елементи арт-терапії; психогімнастика, вправи на відновлення і заземлення.

Просвітницько-консультативний етап. Психологічне консультування або просвітницько-консультативну діяльність здійснюють переважно стосовно педагогів та батьків дітей з особливими потребами, а також і батьків здорових дітей. Найчастіше просвітницька робота проводиться з питань: вікових особливостей і психологічної норми; розпізнання емоційних проявів у дитини; відпрацювання стилів реагування на такі прояви і поведінку; формування у батьків відповідального ставлення до виконання батьківських обов'язків; подолання та

конструктивне вирішення конфліктних ситуацій; зняття емоційного напруження, тривожності та розвитку толерантного ставлення до дітей з ООП.

Серед заходів, які забезпечують психологічну підтримку, досить ефективним може стати створення клубів для батьків дітей з порушеннями в розвитку. Спілкування батьків, які мають майже однакові проблеми, передбачає взаємопідтримку та обмін інформацією, що є важливим чинником пом'якшення наслідків психотравматичного стресу. Ефективність підтримки багато в чому залежить від активного залучення батьків у процес психологічної допомоги дитині, особливо батька. Саме чоловіки здатні більш конструктивно вирішувати проблеми дитини, і тому активне їх залучення до проблем дитини позитивно впливає не тільки на процес виховання, а й на психологічний клімат у сім'ї загалом. Психологічна підтримка педагогів, які працюють із такими дітьми, спрямована на формування в них психологічної готовності до роботи з цими дітьми та на профілактику емоційного вигорання. Під час такої роботи вихователів необхідно навчати психотехнічних методів релаксації та зняття психоемоційного напруження. Може бути корисним і використання таких групових форм роботи психолога як батьківські семінари та тренінгові заняття. Основною метою таких форм роботи є розширення знань батьків про психологічні особливості дітей з проблемами в розвитку, психології виховання та психології сімейних стосунків. Під час таких зустрічей підвищується не тільки поінформованість батьків про дитину, а й, що ще важливіше, відбуваються зміни в ставленні батьків до проблем дитини та до завдань її виховання. Психологічна підтримка батьків здійснюється у формі групового спілкування, під час індивідуальних бесід щодо проблем дитини, сімейних проблем. А також здійснюється систематичний консультативний супровід усіх учасників навчально-виховного процесу стосовно проблемних питань, що виникають у процесі впровадження інклюзивної освіти. Особливе значення у роботі психолога належить індивідуальному підходу до дитини, в якому вирішальну роль відіграють: нозологічні особливості; рівень психофізичного та мовного розвитку; характер і тип темпераменту; комунікативні властивості, уміння дитини до

якомога швидшої адаптації у середовищі однолітків та його комфортність; зацікавленість батьків.

Отже, в рамках виконання функціональних обов'язків практичний психолог здійснює психологічний супровід інклюзивної освіти у закладі:

1. Виконує психологічне обстеження дітей з особливостями психофізичного розвитку з метою виявлення їх соціального, когнітивного та психічного розвитку;

2. Попереджує виникнення дезадаптації дітей з особливостями психофізичного розвитку;

3. Проводить роботу з гармонізації міжособистісних відносин дітей з особливостями психофізичного розвитку та їх звичайними однолітками;

4. Розробляє конкретні рекомендації педагогічним працівникам, законним представникам щодо надання допомоги з питань розвитку, навчання та виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку;

5. Проводить розвивальні заняття з дітьми з особливостями психофізичного розвитку, і, за необхідністю, з дітьми всієї групи;

6. Проводить роботу по формуванню навичок соціальної взаємодії тощо [7].

Психологічний супровід починається, з порозуміння між батькам дітей з особливими освітніми потребами та батьками їхніх однокласників (одногорупників), для визначення ресурсу родини. Формуванням позитивних установок батьків щодо можливостей дитини краще зайнятися ще до початку навчального року. Важливе формування відповідальної батьківської позиції. Наявність тьютора, асистента не звільняє від обов'язку допомагати дитині вчитися, адаптуватися в освітньому закладі [8].

Важливо також допомогти встановити ресурсні соціальні зв'язки: знайти групи підтримки, батьків інших дітей з ООП. Можливо, в освітньому закладі вже є старші діти в інклюзивних класах/групах, які захочуть спілкуватися з новачками, або ж можуть зустрітися родини.

Батькам інших дітей варто пояснити, як делікатно пропонувати допомогу. Фрази на кшталт «Ви героїня! Як Ви з

цим живете! Як Вам важко! Я розумію, що Ви відчуваєте» – не дуже правдиві й тактовні. Значно краще запитати про те, яка допомога потрібна, що можна розповісти вихованцям про особливості дитини. Можливо, є книга, мультфільм, фільм, які допоможуть. Також варто розповісти про те, як проходить день дитини, які в неї звички, захоплення – усе, що допоможе потоваришувати [8]. Важливо зняти страхи, провести своєрідний лікнеп щодо стереотипів. Можуть допомогти спільні тренінги для батьків з навичок спілкування, розв’язання конфліктів, надання та отримання зворотного зв’язку. Основна робота – над розвитком толерантності, свідомого допущення та прийняття інакшості іншої людини без зверхності, підхід на рівних, відчуття цінності іншої людини. Зазвичай батьки, які дізнаються, що в класі буде новий учень з ООП, думають про те, що може піти не так. Але яким думкам обираємо вірити, ті і працюють. Тож позитивні переконання щодо інклюзії зможуть змінити ситуацію на краще

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Подкоритова Л. О. Зміст психологічної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами *Теорія і практика сучасної психології* С.125-129. URL : http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2020/part_2/25.pdf (дата звернення 20.02.2023).
2. Русецька О. М. Особливості психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання у закладах дитячої освіти : кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «Магістр». URL : <https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/1719/1/Квал.%20робота%20Русецька%20О..pdf> (дата звернення 25.02.2023).
3. Шиян В. М., Галкіна В. М. Технологія соціального супроводу людей з особливими потребами в освітньому середовищі. *Зб. наук. праць «Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами»* № 3(5) 2007. С. 524-535.

4. Сак Т. Як соціалізувати дитину з особливостями психофізичного розвитку в інтегрованому класі. *Початкова школа*. 2008. №8. С. 53-55.
5. Гречко Л. М. Психологічне обстеження дітей з психофізичними вадами в умовах інтегрованого навчання. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного університету* : Серія соціально-педагогічна : Вип. 7. Кам'янець-Подільський. 2007. С.266-269].
6. Юрків Я. І. Сутність та специфіка соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими можливостями. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. №1. С. 21.
7. Павлусь М. М. Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах ДНЗ. URL : <http://leleka.rv.ua/psychologichnyu-suprovid-ditey-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy-v-umovah-dnz.html> (дата звернення 25.02.2023).
8. Глушенко К. Як психологічно підтримувати батьків дитини з особливими потребам. URL : <https://osvitoria.media/experience/yak-psychologichno-pidtrymuvaty-batkiv-dytyny-z-osoblyvymy-potrebamy> (дата звернення 25.02.2023).